ISSN 1300-4158

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL: 13 • ARALIK 2002 • 2.000.000 TL. (KDV DAHİL)

insancıl

2002/12

- Türk Dili ile Felsefe Yapmanın Olanakları
- Berrin Taş Estetik Mücadelesinin Ürünüdür
- Toplumda Değerler Çözülmesi Konusunda Kendimle Konuşma
- Ozan Müştak ERENUS Yaşama Gözlerini Yumdu
- Bilgi ve Bilgelik
- İnsancıl Atölyesi Şiir Çalışması

İÇİNDEKİLER

Ömer Nacl SOYKAN	TÜRK DİLİ İLE FELSEFE YAPMANIN OLANAKLARI	1
Rahlme HENDEN	SESİN ILITIR YÜREĞİMİ (ŞİİR)	5
İsmet ALICI	BERRİN TAŞ ESTETİK MÜCADELENİN ÜRÜNÜDÜR	6
Devrlm YEŞİLBAĞ	EVRİM (ŞİİR)	15
Afşar TİMUÇİN	TOPLUMDA DEĞERLER ÇÖZÜLMESİ KONUSUNDA KENDİMLE KONUŞMA	16
Gün ALTAY	PELİN'E (ŞİİR)	18
Neylan DOĞAN	OZAN MÜŞTAK ERENUS YAŞAMA GÖZLERİNİ YUMDU	19
Mustafa GÖKSOY	MÜŞTAK ERENUS (ŞİİR)	19
Müştak ERENUS	YARINA AÇAN GÜL (ŞİİR)	20
Bertrand RUSSELL	BİLGİ VE BİLGELİK (Çeviri Makale, Çeviren: Ebru Aktel)	21
Kaplan KOZANOĞLU	ZAMAN ŞARKISINI SÖYLER (ŞİİR	22
	İNSANCIL ATÖLYESİ ŞİİR ÇALIŞMASI	23
Temel DEMİRER	O.PAMUK'A İLİŞKİN: "YUMMA GÖZÜN KÖR GİBİ" IV	24
Gülhan DİKME	ŞİİR	33
Yılmaz ZİR	YANLIŞLARIMIZI AZALTA AZALTA ÇOĞALACAĞIZ	34
Şenay ANKARALI	YALNIZLIK (ŞİİR)	39
Nafia Altınaok İREN	YAĞMURLU GECEMİN KONUĞU (ÖYKÜ)	40
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	42
Kaysın KULIEV	KÜÇÜK ÇAY (Çeviri Şiir, Çeviren: Anatoli Miziev-Anıl Meriçelli)	48

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu
BERRİN TAŞ

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE

Kapak Tasarımı
ve Ofset Hazırlık
DENİZ SARAÇ

Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

Kapak Resmi
CENAP SARYAL
Mutluluk

Baskı
ILICAK MATBAASI

Dağıtım
DOĞAN DAĞITIM A.Ş.

Adres: Küçükparmakkapı, İpek Sok. Zafer Han No 10 Beyoğlu-İstanbul
Tel./Fax. (0212) 249 80 19 E-mail: insancil@insancil.com
Atölye Adres: Istıklal Cad. Mustafa Katıp Çelebi Mah Tel Sk. No 20/4 Beyoğlu Istanbul

SAYI: 146 **ABONE KOŞULLARI** **ISSN 1300-4158**

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 24.000.000 TL
Yurtiçi ödemeler için
T.İş Bankası Cağaloğlu-İstanbul Hesap No 1095 437905
Posta Çekı: 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 70 Euro ya da 70 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Ataköy-İstanbul 1137 30100317 9305 (Euro Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

TÜRK DİLİ İLE FELSEFE YAPMANIN OLANAKLARI

Ömer Nacİ SOYKAN

Bu konuşma (1), ikincisi kendi temelini birincisinde bulan iki bölümden oluşuyor. İlkin, bir varlıkbilimi ve bir doğa felsefesini neden bilimsel çözümlemelere dayanarak değil de çıplak gözlem ve olağan dilin bizim için Türkçe olmasından ötürü, Türkçe'de felsefe yapmanın olanaklarını araştırıyorum.

Doğa felsefesini, örneğin 19. yüzyılda Schelling'in düşündüğü gibi, doğabilimin, yani deneysel fiziğin yerine koymak ya da Aristoteles tarzında çıplak gözleme dayalı bir fizik önermek gibi bir niyetim yoktur. Amacım, böyle bir felsefeyle, doğanın ya da doğa nesnelerinin bilgisini elde etmek değildir. Bu erek için modern doğabilim vardır. Ancak bu doğabilim, bilimcilerinin kendilerinin söyledikleri gibi, doğa tasarımını, resmini yitirmiştir. (2) Ama insan-doğa ilişkisinin, dolayısıyla insan-toplum bağıntısının sağlıklı bir biçimde kurulabilmesi için bir doğa tasarımına, bu tasarımı verebilecek bir doğa felsefesine gerek vardır. Ayrıca doğabilim bir etik temele sahip olacaksa, bunun da ancak böyle bir doğa felsefesiyle sağlanabileceği açıktır. Hiçbir doğa tasarımı olmaksızın doğabilime etik bir temel koymak olanaklı değildir. Böyle bir etik temel olmaksızın bugün içine düştüğümüz çevre kirliliği ve doğaya yabancılaşma gibi yaşamsal sorunlar karşısında elimiz kolumuz bağlı kalır. (3)

Öte yandan doğa bilimlerinin günümüzde gösterdiği gelişmeler karşısında, bir filozofun onlardan bilgiler devşirebilmesine, dolayısıyla bu bilgiler üstüne bir doğa felsefesi ya da bir varlıkbilim oluşturabilmesine artık olanak kalmamıştır. Esasen biz, doğa nesnelerini bilimin kılı kırk yaran çözümlemelerinin ortaya koyduğu tarzda değil, fakat çıplak gözlemin bize verdiği biçimde algılar, kendi dünyamıza katarız. Buna göre, nesnelerin bilgisi için değil, tersine belirttiğimiz amaç için oluşturacağımız varlıkbilim ve doğa felsefesinin olağan dil temelinde ve bu dille olması kaçınılmazdır. Bu nedenle şöyle bir soruyu ortaya koyalım: Örneğin, karşımda duran ağacı, benim onu gördüğüm biçimde bir nesne olarak mı, yoksa bilimsel çözümlemenin ortaya koyduğu gibi bir elektrik yükü olarak mı ele almalıyım? O, bu ikisinden hangi tarzda bir nesne olarak kendi doğa görüşümde ve varlıkbilimimde yer olacaktır? -Elbette algıladığım tarzda bir nesne olarak. Ağacı, bu tarzda dile getirmem de olağan dille olacaktır. Dahası, ancak bu tarz bir varlıkbilim ve bir doğa felsefesi, tek tek bilimlerin, dünya ve doğa görüşlerinin etik bir temeli olarak önerilebilir. Tarih, kültür ve insan felsefesinin de yine aynı olağan dil temelinde ortaya konulması, felsefi bakışın birliğinin gereği ve felsefi nesneleştirme biçiminin sonucu olarak karşımıza çıkar.

Her olağan dil nesneleri, olayları çıplak gözlemle kendi tarzında algıladığı biçimde dile getirmiştir. Her dil kendine özgü bir doğa resmine sahiptir. Bu kendine özgülük, hem dilin yapısından hem de onun taşıdığı kültürden kaynaklanır. İnsan hangi dil-kültürden doğaya bakıyorsa, doğayı o gözle görür. Hatta dilin yalnızca doğaya bakışı değil, doğrudan doğruya doğabilimin kendisini, yani fiziği de belirlediği söylenmektedir. Örneğin Benjamin Lee Whorf'a göre, doğal dilin kullanıcıları, kendi dillerinin kendilerine sunduğu karakteristik çizgilerle doğaya bakar ve onu öylece bölümler, örgütler, yani bilir. Ayrı yapılı dillerdeki aynı dünya-doğa betimlemeleri, birindeki rasyonelleştirme sisteminin tümüyle benimsenerek diğerine aktarılmasıdır; yoksa bu, ikincilerin birincilerle birlikte "kendi anadillerinin özgün bakış açısından bu sistemi oluşturduklarını göstermez." (4) Anadilimiz Türkçe'nin özgün bakış açısına göre bir doğabilimin oluşturulup oluşturulamayacağı tartışmasına burada girmek istemiyorum. Beni doğabilimin kendisi değil, doğa görüşü, doğa resmi ilgilendiriyor. Ben, Türkçe'den, Türk kültüründen doğaya ve dünyaya bakıyorum. Türkçe'nin bir felsefecisi olarak, Türkçe bakışın ve buna uygun bir doğa resminin nasıl olacağına ilişkin birkaç tutamak noktası vermek istiyorum.

Bir doğal dildeki kavramsal çözümlemeler, fiziksel bilgice onaylanmamış olsa da onunla çelişmiyorsa, bu tarzda elde edilecek doğa resimlerinin o dilde yapılan bir doğa felsefesi için kullanılabilir olduğunu söylemek isterim. Doğabilimce onaylanmamanın nedeni, olanaklı deneyin dışında olması ise bu tarzdaki kavramsal çözümlemeler tercih edilmelidir. Bugün için onaylanamama yarın olanaklı olursa, bu tarz çözümlemeye dayanan savlar da temelsiz kalır. Kavramsal çözümleme, nesnenin kendisine ilişkin bir özelliğin ne olduğuna değil de nesnenin bütün olarak algılanışına yönelik ise, o zaman burada gelecek bir deney için çürütülebilir-

lik söz konusu olmaz. Salt felsefi kavramsal çözümlemelerin bu tarzda olması, hem felsefi nesneleştirme biçimine uygundur hem de güvenilirlik, kesinlik bakımından daha baştan bir eksikliği kendisinde barındırmaz.

Şeylerin adlarının onlara uygun geldiğinden kuşkumuz yoksa, adın şeyin kendisini verdiğini söyleyebilmeliyiz. Bu araştırma tarzı, bilgi araçlarıyla bir defasında şeyden yaptığımız objenin bilgisinin, aynı şeyden daha hassas araçlarla edineceğimiz bilgiye göre daha eksik olacağından, her defasında geriye bilinemeyen bir şeyin kalması ve dolayısıyla bizim şeyin kendisini bilemeyeceğimiz anlamındaki araştırma tarzından farklıdır ve ona alternatif değildir. Bu fenomenolojik araştırma tarzıdır ve günlük dilin kavramlarıyla yapılır. Bizim günlük dilimizden başka bir dilimiz yoktur. Kavramlarımız daima bu günlük dilden oluşmuştur. Bilimsel araştırma yoluyla elde ettiğimiz terimler, algının kavramları değil, bilimsel araştırmanın terimleridir; çoğu kez de algılanabilir değildirler. Bizim varlık bilimimiz, doğa ve dünya görüşümüz kavramlara dayanır, söz konusu terimlere değil. Çünkü ancak kavramlar, bize algısal olanı olduğu gibi (=algılandığı gibi) verir.

Doğal dil temelinde yapılacak felsefe, bizim için Türkçe'deki felsefedir. Türkçe'de felsefe yapmak, Türkçe'de düşünmekle olur. Düşünmek, belli bir tarzda konuşmaktır. Sözcükleri alışkanlıkla mekanik olarak art arda getirmek anlamında değil, fakat gerçekten onların anlamının ayırdında olarak, aralarında mantıksal bağıntılar kurarak konuşmak, yani düşünmek, felsefe yapmaktan başka bir şey değildir. Schleiermacher söylüyor: "Yunanca'da en güzel çağda *dialesthai*, konuşmayı sürdürmek ve felsefe yapmak demekti, felsefenin aracı diyalektik." (5) Aynı nedenle o, bu sözlerini şöyle sürdürür: "O halde felsefe de ulusal bir felsefe olmak zorundadır ve genel geçer bir felsefe ortaya koymak yanlıştır. (...) Biz, Yunan politikasının bir öğesini olduğu gibi, onun felsefesinin bir öğesini de o denli az tamlıkla yeniden geri getirebiliriz."

Türkçe'deki felsefeyi ortaya çıkarmak, her şeyden önce, onun sözcüklerinin, deyiş ve cümlelerinin nesne ve olayları adlandırma, anlamlandırma tarzlarına bakmayı gerektirir. Bu amaçla elbette tek tek sözcüklerin adlandırma biçimlerini göz önüne almakla birlikte, buradan tümevarımsal yöntemle genellemelere gitmek doğru olmaz. Çünkü her dilde olduğu gibi Türkçe'de yalnızca bir tarzda anlamlandırma sözkonusu değildir. Bunu bir örnekle açıklamak istiyorum. Türkçe "çağlayan" sözcüğü, yüksekten düşen suyun bu sırada çıkardığı sesin işitilmesine uyularak oluşmuştur. (6) Bunun gibi "ulu"nun "uuuğ" sesinden, "çakmak"ın "çak" sesinden geldiği söylenerek ve bunlar gibi yine işitmeye dayanan başka örnekler verilerek, buradan Türkçe'nin doğayı, dünyayı kulakla algıladığı, onun için dünyanın işitilen bir şey olarak görüldüğü sonucuna varmak yanlıştır. Çünkü bu örneklerin dışında diğer duyulara dayanan pek çok sözcüklerimiz de vardır. "Çağlayan"ı kulakla algılayan Türkçe, "yanardağ"ı görerek adlandırmıştır." Kızıl, kızmak, kızamık" / "ak" "aklamak" / göğe "ağmak", "ağaç" gibi nice kökteş sözcükler de görsel kaynaklıdır. "Değer", "değirmek", "değirmen", "değişmek", "değnek", "değin" gibi kimi somut, kimi soyut anlamlı sözcükler, dokunma duyusunu göz önünde bulunduran "değmek"ten gelir. Yalnızca bir adlandırma biçiminden kalkarak Türkçe hakkında yargı vermek yerine, ayrı adlandırma biçimlerinin görülmesi ve bunlara örnekler verilerek Türkçe'nin nesne-sözanlam bağıntısının çepeçevre ortaya konulması başlıca bir ödev olmalıdır. Bu tür sözcük incelemeleriyle ve aşağıda göstereceğimiz diğer nedenlerle, yalnızca bir duyu ile sınırlı olmaksızın, kulağın işittiği, gözün gördüğü, elin veya bedenin herhangi bir yanının değdiği, dokunduğu nesneleri Türkçe'nin bu yollarla adlandırırken, şeyin dilini konuştuğunu söylemek doğru bir yargı olur.

Nietzsche ve Heidegger gibi filozoflar, felsefede "şeyin dili"ni konuşturmaya büyük önem vermişlerdir; özellikle de Heidegger. Bu bakımdan onun felsefesinin bir tarz etimolojik felsefe olduğu söylenebilir. Heidegger, bu amaçla Yunanca ve Latince sözcüklere başvurmakla birlikte asıl Almanca üzerinde durur. Onun felsefesi aslında Almanca'nın bir felsefesidir. Bu nedenle Heidegger'i layıkıyla anlamak, ancak onu kendi dilinde okumakla olanaklıdır. Heidegger'in bu etimolojik felsefe yapma tarzının temelinde dilin (Almanca'nın) şeyin kendisini verdiği inancı yatar. Hatta o, bu inancı, "Var olan her bir şeyin varlığı sözün içinde oturur... Dil varlığın evidir." (7) sözleriyle açıkça da deyimlemiştir. Varlık dilin içinde oturduğuna göre, varlık sözcüklerin içinde, iç yapısında aranacaktır. Bu arama da etimolojik bir tarzda olur. Ama biz Türkçe'de böyle bir sözcük içi araştırmayı yapamayız. Çünkü Türkçe'de gövde ve kökler değişmez, dolayısıyla onların içine girilmez. Gerçi kimi sözcüklerde tarihsel süreçte bazı ses değişimleri olmuşsa da gövde ve kökün kendi başına anlamlı olmaları ve bu durumu daima korumaları bakımından değişmezlik kuralı bozulmaz. Türkçe şeyin dilini başka bir tarzda konuşur. Bu bir yansıtma tarzıdır. Heidegger'den esinle söylersek, Türkçe varlığı yansıtır. Buna göre biz de *dil varlığın aynasıdır*, diyeceğiz. Üstelik bu yansıtma durumu, dil ile nesnenin birbirinin dışında, ayrı varlık tarzında olduğu göz önünde alınırsa daha da uygun bir belirlemedir.

Türkçe, hep söylendiği gibi somut bir dildir. (8) Bu somutluk, kimilerinin sandığı gibi soyut kavramlar için bir eksiklik değildir. Çünkü soyut kavramlar, somut algılardan, görülerden elde edilir. Onların algısal olana geri götürülemeyenleri, içi boş birer kavram olarak hiçbir işe yaramaz. Kant'ın ünlü sözüyle söylersek, "İçeriksiz düşünceler boştur." (9) Türkçe'nin somut oluşu, onun tek tek nesneleri, nesne durumlarını, olayları ve olay bağıntılarını *nasıl ise öyle* yansıtmaya elverişli olduğunu gösterir. Bununla ne demek istediğimi daha yakından görmeyi deneyelim. Bilindiği gibi, her dilde doğal veya yansıma seslerden oluşan sözcükler bulunur. Türkçe'de doğal ve yansımalı seslere dayanan bu tür sözcüklerin çok sayıda olması bir yana, Türkçe bu yansımalarda ses ile anlam arasında bir benzerlik de kurar. Üstelik bu benzerlik açıkça deyimlenir. Örneğin, "Davul dengi dengine diye çalar." atasözünde, denk olma ile davulun çıkardığı "deng... dong..." sesi arasında kurulan özdeşlik dile gelir. (10)

Türkçe'nin şeyin dili olduğu yönünde bir başka tanıklık şudur: "Bağır" ile "bağırmak" arasındaki ilgi, "bağırmak"ın bağırdan çıkan ses olduğunu gösteriyor. Türkçe, alçak sesle konuşurken yalnızca ağız hareketleri yeterli olmasına karşın, yüksek ve gür sesle konuşurken göğüs hareketlerinin işe karıştığını gözlemlemiş ve bunu bağırdan gelen ses olarak kendisine uygun tarzda algılamıştır. Bunun gibi, "baş/başlamak", "karın/kar(ın)daş", "yol/yoldaş" gibi pek çok örnekte bulunan adlandırma, dolayısıyla anlamlandırma ile bunun adlandırdığı nesne arasındaki bağıntı, yansıma sözcüklerdekinden ayrıdır. Bedenin başı ile başlamak eylemi arasındaki bağıntı, ne doğal veya yansıma sesler olan sözcüklerde ne de bu seslerden meydana gelen sözcüklerde olduğu gibidir. Doğumda önce başın gelmesi, ona bu ilk olma yerini vermiş olmalıdır. Başın beden için önemi ile ilk olmanın önemi arasındaki koşutluk da belirtilmek istenmiş olabilir. Bu mantıksal bağıntı tarzı, "karındaş", "yoldaş", "arkadaş" ve benzeri pek çok sözcükte de vardır. Dahası da var: Tek tek sözcüklere ilişkin bu durumların bir benzerini bu kez bütün olarak cümlede, cümle kurmada görürüz. Başka bir yerde (11) kanıtlamış olduğum Türkçe'nin yetkin sözdiziminden ötürü, olayların betimlemesini yapan bir cümle, bunu olayların zamansal oluş sırasına göre verebiliyor. Örneğin, "Dün akşam üstü / iş dönüşü / balık pazarında / balık aldım." cümlesinde betimlemeler, tamı tamına olayların zaman ve oluş sırasına uyar.

Demek ki Türkçe, hem tek tek sözcüklerde, hem de cümlede dile getirdiği nesne ve olayları, onlara bu denli uygun biçimde yansıtmakla, konuşurken Türkçe'nin bize yaptırdığı kendiliğinden varlıkbilim, doğa felsefesi ya da konumuz neyse onun felsefesi, en sağlam temeli buluyor. Zaten Wittgenstein'ın da haklı olarak belirttiği gibi, nesneleri bölümlemek, sınıflamak, dilin doğasında olan bir şey olarak bize dille verilmiştir. "Bu, bütün düşünmemizin üzerlerinde seyrettiği sağlam raylardır." (12) Türkçe'nin doğasına uygun biçimde, Wittgenstein'ın deyişiyle, düşünmemizi Türkçe'nin rayları üzerinde yürüttüğümüz takdirde açacağımız Türkçe felsefe yolu, şeyin dilini konuşan bir yol olacaktır.

Türkçe'nin olayları oluş sırasına göre betimleyebilmesi, birbiri ardına gelen iki olayın birincisinin neden, ikincisinin sonuç olması bakımından, mantıksal düşünme için büyük önemde olan neden-sonuç bağıntısını açıkça ortaya koymada en elverişli durumu sağlar. Türkçe'de mantıksal düşünme kolaydır; yeter ki biz, onun bize sunduğu olanakları kullanabilelim. Kök ve gövde ortaklığının aynı zamanda anlam ortaklığını da vermesi Türkçe düşünme kolaylığında bir başka olanağı gösterir. Örneğin "direk" ile "dirlik" ve "dirilik" arasındaki her iki ortaklık tarzını görmek, "doğru" sözcüğünün "doğru çizgi", "doğru yol", "doğru söz", "doğru (adil) insan" deyimlerinde aldığı farklı ama birbiriyle bağıntılı anlamları izlemek, başlı başına düşünmek demektir. Türkçe'nin mantıksal-matematiksel yapısının eğitimde dil bilincinin geliştirerek kullanılmasıyla mantıksal, çözümsel düşünce alışkanlığının öğrenciye kazandırılması, eğitimcilerimizin başlıca bir ödevi olmalıdır.

Türkçe'nin kendine özgü felsefesini, nesneleştirme biçimini daha iyi görebilmek için yabancı dillerden Türkçe'ye bakmanın büyük yararı vardır. Örneğin, batı dillerindeki "aspekt" sözcüğünün (İng.-Fr.: "aspect", Alm.: "Aspekt") hem "bakış açısı" hem "görünüş" anlamında olması Türkçe'den dünyaya bakan bizim için anlaşılır gibi değildir. Bu neden böyledir? Çünkü Türkçe'de "bakmak" ve "görmek" arasında önemli bir ayrım vardır ve bu ayrım batı dillerinde yoktur. Türkçe'de bakmak, edimin özneden nesneye doğru olan yönünü gösterir, böylece nesneye varılınca görme gerçekleşir. Görmek, edimin nesneden özneye doğru olan yönündedir. Bu nedenle bakıldığı halde görülmeyebilir. Hatta Türkçe'de "bakar kör" diye bir söz de vardır. Oysa batı dillerinde bakılınca görülür, edimde Türkçe'deki gibi iki ayrı yönlülük yoktur. O nedenle "aspekt", hem bakış açısı hem de görünüş olarak kullanılabiliyor. Bu diller arasındaki yapısal ayrımdan kaynaklanan deyiş ayrımına başka bir örnek şudur: Türkçe'de, tıpkı "yeşil kapı" der gibi "demir kapı" da denir ve bunun bizim için hiçbir tuhaf yönü yoktur. "Demir", burada tıpkı "yeşil" gibi sıfat olarak kullanılır. Oysa batı dillerinde böyle bir tamlama yapılamaz; orada

"kapı"nın neden yapıldığı belirtilmek suretiyle "demirden kapı" (doğru dizim: "kapı demirden") denir. (13) Johannes Lohmann, Türkçe'nin bu durumunu, onun "unterordnende" ("tabi kılan, bağlayan") bir dil olmasına bağlar. (14) Yazılarında, çağdaş batı dilleri yanında Hintçe, Çince, eski Yunanca, Latince, Türkçe, Fince, Macarca, Bantuca gibi çok sayıda dillerden söz eden Lohmann'ın "bağlayan dil" tipi olarak gördüğü Türkçe'deki bir özelliği belirtirken içine düştüğü bir yanlışı bu bağlamda göstermek istiyoruz. Onun verdiği bir örneği alalım: "efendi-nin kuzus-su" (15) Lohmann, burada "efendi"nin "belirleyen şey" ("das Bestimmende=*determinans*") olarak, sonra gelen "kuzu"ya tabi olmasını, cümlenin öğelerinin düzenlenişinde, "mantıksal" tersine çevrilmiş bir düzen olduğunu söyler. Ama yine aynı cümlede o, bunun gerçeklikle çelişmediğini de belirtir. Gerçi o, "mantıksal" sözcüğünü tırnak içinde yazmakla belli bir temkinliliği elden bırakmaz. Ama unutulmamalıdır ki her dil mantıksaldır. Almanca'da (ve diğer batı dillerinde) "kuzusu efendinin" ("das Lammm des Herren") ne denli mantıksalsa, Türkçe'deki düzenleniş de o denli mantıksaldır. Daha doğrusu burada bir mantıksallık aramamalıdır. Mantık, tüm insanlarca ortaktır. Ama tüm dillerce ortak olan, örneğin öznenin yalın oluşu gibi evrensel dilbilgisi kuralları çok az sayıdadır. Geri kalan kuralları her dil kendi yapısına göre, kendisi koyar. Verilen örneğe dönersek, bu, Türkçe'de bir ad tamlamasıdır. Burada bir belirleyen-belirlenen değil, fakat bir tamlayan-tamlanan ayrımı vardır. Tamlayanın önce gelmesi de Türkçe'nin dilbilgisine uygundur, gerçekliğe uygunluğunu zaten Lohmann da söylemişti. Mantığın, aklın, anlama yetisinin bütün dillerde ortak olmasına karşın, "dili kullanma yetisi" adını verebileceğimiz bir özelliğin dilden dile ayrı olduğunu belirtmeliyiz. Bu ortaklık ve ayrılık, insanın bir dilden diğerine geçişini ve çeviri yapabilmesini olanaklı kılar.

Yine aynı Lohmann, Türkçe'nin belli bir anlamda "tarihsizliği"nden söz eder. (16) Gerçi Türkçe'de zaman sürecinde tüm sözcüklerin anlamlarının hiç değişmediği söylenemez, ama önemli ölçüde bunun böyle olduğu, başka bir deyişle Türkçe'nin zamanüstü (anakronik) bir dil olduğu söylenebilir. Sözcüğün anlamının değişmesi bir yana, sözcük tümüyle değişmiş olsa da gövde ve kökünün hep aynı kalması, son eklerin işlevlerinin belirli olması nedeniyle değişen sözcüğün yerine cümlede yenisinin konulmasıyla cümle anlaşılır olur. Ayrıca bu durum, gerçi gerekmedikçe yapılmaması koşuluyla Türkçe'nin yabancı sözükler almasını da kolaylaştırır. Bundan yedi yüz yıl önceki Yunus Emre'nin dilini bugün biz rahatlıkla anlıyorsak, buradan Türkçe'nin belli anlamla "tarihsiz" olduğu yargısına varılabilir. (17) Türkçe'nin bu görece tarihsizliği Türkçe felsefe yapmada şeyin dilinin hâlâ kullanılabileceğini de gösterir. Her dil, kendi başlangıcında sözcüklerini yansımalı seslerden oluşturmuş olmalıdır. "Tarihsel" dillerde, zaman sürecinde bu bağ kopmuştur. Ama zamanüstü bir dil olan Türkçe, hem bu bağı koparmamış hem de yukarıda belirttiğimiz özellikleriyle nesne-sözcük-anlam bağını nesneye uygun biçimde sözcükte ve anlamda kurmuş ve korumuştur. Türkçe'nin bu durumunu gözeterek yapılan felsefenin doğanın, nesnenin, şeyin dilini konuşacağı açıktır. Her dil varlığı söyler; ama kendi tarzında. Türkçe'nin varlığı söylemesinin, yaptığım ve bu yönde daha da yapılabilecek dilsel-felsefi incelemeler, onun "şeyin dili" olduğu yolundaki kanımın doğruluğunu göstermiş ve gösterecektir.

Doğanın sesini ona bu denli uyumla veren Türkçe'yi kullanan insanlar, kendilerini de adlandırırken aynı tutumu sergiliyor. Türk Telekom kayıtlarında yapılan bir araştırmaya (18) göre, soyadların çoğunun kaynağı, hayvan ve bitkilerden maden cinslerine dek çeşitlenen doğa nesneleridir. Aynı eğilimin "kiraz", "menekşe", "çiğdem", "sümbül", "sülün" "doğan", "kuzgun", "kaya" gibi çok sayıda öz adlarında da görüldüğünü biliyoruz. Adı doğadan, soyadı doğadan olan bu insanların doğaya sırt çevirecekleri, üstüne üstlük doğayı tahrip edecekleri onlardan beklenemezdi, eğer onlar vahşi kapitalizmin kazanç hırsının kucağına düşürülmeselerdi. Bu dili konuşan insanların, doğada ve dünyadaki yerlerini kendi doğalarına ve genel doğaya uygun tarzda belirlemelerini onlara kendi dili gösteriyor. Onların doğayı tahrip etmesi, her şeyden önce kendi dillerine, bu dille özdeşleşen kendi öz varlıklarına ihanet etmeleri demek olur. Hem yaşayışımızda, hem felsefemizde dilimizin buyruğuna uymak, dünyadaki yerimizi buna göre belirlemek, hepimizin ödevi olmalıdır. Türkçe'nin felsefecileri, onun öz niteliklerine uygun felsefelerini, hem bu dili kullananların hizmetine sunmalı, hem de olabildiğince başka dil-kültürlere aktarmaya çalışmalıdır. Elbette o dil-kültürlerin kendilerinde Türkçe'deki kadar olmasa da belli ölçülerde benzeri tarzda özellikler vardır. Bunlara Türkçe'nin kılavuzluğunda katkılarda bulunmakla tüm dünyanın yeniden yaşanabilir hale getirilmesine de hizmet edilmiş olunur. Dünya, doğa hepimizindir ve doğada sınır yoktur. (19)

1. 10-11 Şubat 2002 tarihinde, Antalya Kültür Merkezinde gerçekleştirilen "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Felsefe" sempozyumunda yapılan konuşmanın metni.

2. Bkz. "Ağaçları Tanıyan Filozoflar" adlı yazımız (*Türkiye'den Felsefe Manzaraları* içinde, Küyerel Yayınları, 1998).

3. Bu konudaki görüşlerimiz için "İnsanın Dünyadaki Yerinin Yeniden Sorgulanması" başlıklı yazımıza *(Felsefe Dünyası*, 2001/1, sayı:33, s.11-23, Ankara. Yinelenmiş basım: *Kutadgubilig*, sayı.1, Ocak 2002, İstanbul.) bakılabilir.

4. Bkz. dipnot 1'de belirtilenkitabımız, s.28.

5. F.D.E. Schleiermacher: *Hermeneutik und Kritik*, s.367, Suhrkamp 1977.

6. "Çağlayan" örneğini, hocam Nermi Uygur'un "Dilin Gücü" (s.70vd., "Kitap" Yayınları 1962) adlı kitabından aldım.

7. M. Heidegger; *Unterwegs Zur Sprache*, s.166, Verlag Gunther Neske Pfullingen, 1979.

8. Türkçenin felsefesine ilişkin diğer görüşlerimiz için *Arayışlar* (Küyerel Y. 1998) adlı kitabımıza (s.99-144) bakılabilir.

9. Bkz. I.Kant: Kritik der reinen Vernunft, [B 74/A 50-B 76/A 51 (7418)].

10. Bkz. Ömer Asım Aksoy: *Atasözleri Sözlüğü*,s.197, Türk Dil Kurumu Yayınları: 325, 1971.

11. Bkz. Dipnot: 7'de künyesi verilen kitabımız.

12. Bkz. "Felsefe ve Dil" adlı kitabımız, s.122, Kabalcı Yayınevi, 1995.

13. Alman meslektaşlarımla Budapeşte'de bulunduğum bir sırada rehberimizin "Gül Baba" türbesine, Almanca "Vater der Rose" ("gülün babası") dediğinden içimden güldüğümü anımsıyorum. Ama rehber, Türkçe'deki gibi bir tamlamayı Almanca'da zaten yapamazdı.

14. Bkz.J. Lohmann: "Sprachgeographie und Sprachtypologie" (Lexis, Band IV, 1, s.92-93, Verlag von Moritz Schauenburg, Lahr i. B.1954.)

15. Bkz. J.Lohmann: "Sein und Zeit, Sein und Wahrheit in der Form der Sprache". (Lexis, Band II, 1, s.131, Verlag von Moritz Schauenburg, Lahr i. B. 1949.)

16. Bkz. Önay Sözer, *Anlayan Tarih*, s.100, Yazko Yayınları, İstanbul 1981.

17. Bir günlük gazetede *(Hürriyet* 17.02.2002) çıkan bir haber bu bakımdan ilginçtir: NASA, 50 yıl içinde uzaya, orada yüzyıllarca kalacak 200 kişilik bir uzay aracı gönderecek. Michigan Üniversitesi'nden Prof. Sarah Thompson, buna şöyle karşı çıkar: "Diyelim ki, tek bir dili, İngilizce'yi konuşuyorlar. 500 yıl sonra dünyadaki İngilizce o kadar değişir ki, uzay yelkensiyle iletişim kurmak bile zorlaşır." Buna karşın biz, alaysı bir tarzda da olsa, araçtakiler Türkçe konuşursa, bir iletişim sorunu olmaz diyebiliriz. Bu vesileyle bir anımı burada anlatmama izin verilsin: Üniversite öğrenciliğim sırasında Almanya'da bir ailenin yanında konuk olarak bulunmuştum. Şimdi antropoloji profesörü olan, ailenin yabancı dillere çok meraklı ve yetenekli oğlu, benden kendisine Türkçe öğretmemi istemişti. Bu derslerde Yunus Emre'nin bir dörtlüğünü okumuştum. Şiirin XIII. yüzyılda söylendiğini öğrenen arkadaş bugünkü biçimini de bana söyletti ve kulaklarına inanamadı, "Olamaz, bu yüzyılda daha Almanca diye bir dil yoktu bile!" dedi. Bilindiği gibi Almanca XIV-XV. yüzyıllarda oluşmuştur.

18. Haberi için bkz. 6.10.1997 günlü *Cumhuriyet* gazetesi.

19. Bu paragrafı, dipnot:2'de belirtilen yazımızdan aldık.

Ömer Naci SOYKAN

TÜRKİYE'DEN
FELSEFE MANZARALARI - I
Hazırlanıyor...

İnsancıl Yayınları

SESİN ILITIR YÜREĞİMİ

Sessizliğe gömülünce dakikalar
sıcacık sesin ılıtır yüreğimi.
Güneşi gölge edinen yüreğim
mayalanır aşka dair...
Gönlüm cıvıldaşır
erken uyanan kuşlarla.
Zaman durmaz ama
gider ölü aşklar üzere...
Zambak değer şafağa,
koşar adım.
Sonsuzluğu kucaklarım ben de
yakut gözlerinde...
Bir sevda şarkısı dökülür ardından
laleden parmaklarına...
Gözlerinde büyür zamanın koşusu.
Bulanık göllerde nilüferler
açar yapraklarını
kolların misali
ve sessizliğe gömülür dakikalar
sıcacık sesin ılıtır yüreğimi.

Rahime HENDEN

BERRİN TAŞ ESTETİK MÜCADELESİNİN ÜRÜNÜDÜR

İsmet ALICI

Neden Berrin Taş

Berrin Taş'ın şiirine girmeden önce söyleyeceğim bazı şeyler var. Öncelikle biz, yani *İnsancıl*'dakiler kendi kendimizi değerlendirmekten hep vazgeçtik. Bu etik olarak doğru bulduğumuz bir davranış değildi. Hele biz, hiçbir şekilde birbirimizi karşılıklı bir şekilde övecek yazılar da yazmayız. Oysa Türkiye edebiyatında bunun örnekleri çoktur. Karşılıklı birbirini övenler, koklaşıp giderler. Onlar için bu etik bir sorun değildir. Metaya dönüşmüş bilincin vardığı bir sonuçtur bu. Danışıklı dövüş... iki kişinin bildiği bir şike. Onlar, bundan rahatsız olmazlar. Kitaplarının estetik nesne olmaması onların hiç umurunda değildir. Karşılıklı birbirlerini değerlendirenlerin, birbirlerini övmekten başka şansları yoktur. Bizim böyle taraklarda bezimiz yok. Ne biz karşılıklı birbirimizi överiz ne de alıp kitabımızı elimize kapı kapı gezeriz. Üstelik birbirimizi değerlendirmeyi bile iyi davranış olarak görmeyiz. Bekleriz, birilerinin bize dair iyi ya da kötü şeyler demesini. Bir insanın gururu içinde. Bekleriz yazacaklar... ama kimse yazmaz.

Buna karşılık bizden yazı bekleyenler çoktur. Bize dair yazan ise yok. Berrin Taş'a ilişkin yazmamın sebebi, bu beklentilerin getirdiği bir sonuçtur. Çünkü karşımızda körelmiş... çıkar ilişkileri içinde oluşan edebiyat dünyası var. Mücadele bu şekilde de onların körelmişliğine... çıkar ilişkilerine karşı yapılmalıdır. İyiniyetin de dolduğu bir nokta var.

Dün çalıştığım yere bir arkadaş geldi. Elinde bir kitap. *Mihri Belli'nin Anıları*... Doğan Kitap'tan. Ben bu kitaba baktıkta, Türkiye edebiyatının bilinç yarılmasını görüyorum. Mihri Belli Yunan iç savaşımına katılmış... yıllarca TKP'de mücadele etmiş... Türkiye'de MDD tezlerini ortaya süren biri. Militan mücadele dedikte, Mihri Belli kimseye bırakmaz. Peki, bu Doğan Kitap'ı nereye bırakacak? Peki, Mihri Belli bunu bilinçli mi yapıyor, sorsam. Herşeyi bilinçle yaptığını söyleyecek. Sistemin edebiyatçısı... aydınıyla yanyana durmak... onlarla birlikte kitap çıkarmak onu hiç rahatsız etmiyordur. Ona göre demokrasi bunu gerektiriyor. Ama bu demokrasinin nasıl bir demokrasi olduğunu benden iyi bilir.

Ayrışma Netleşmeli

Şimdi bir DEHAP olayı var. Ben yazıyı yazdığım gün seçim olacak. Seçimin sonuçları ne olur, bilemem. Üzerine uzunboylu kafa yormadım. Yine de DEHAP'ın barajı geçeceğini sanmıyorum. Ortada bir sorun var. DEHAP için önemli olan kelle sayısı. Barajı geçmesi için çok çeşitli gruplarla ittifaka girebilir DEHAP Bu onun için sorun değildir. DEHAP kimseden özeleştiri istemez... belirli ölçütler koymaz ortaya. Partisini Perihan Mağden... Orhan Pamuk... Murathan Mungan... Cezmi Ersöz... Vedat Türkali... Sennur Sezer... Yaşar Kemal destekleyebilir. Hatta bunları milletvekili adayı olarak da gösterebilir. Gösteriyor da bazılarını zaten. Ülkede çoğu aydın, sanatçı DEHAP'ı destekliyor. Ama şöyle bir yazı, eleştiri görmüyoruz biz. Örneğin DEHAP şunu demiyor. Ben sistemin aydınıyla, edebiyatçısıyla birlikte olmam. Orhan Pamuk mu gelsin... Perihan Mağden mi gelsin. Ama DEHAP çatısı içinde bulunan hiçbir aydın sanatçı da böyle demiyor zaten. Böylece kutsal ittifak kurulmuş oluyor. Fakat sorun şu... bu kutsal ittifaktan dolayı, sanatçılar arasında bir sınıf savaşımı yoktur söylemi halkın bilincine yer ediyor. Sadece halkın bilincinde değil... kendini yeterli değerlendirmemiş aydın ve sanatçının bilincinde de yer ediyor. Bir burjuva aydınıyla... bir devrimci aydın nasıl yanyana durabilir. Düşünüyorum Sennur Sezer'le... Murathan Mungan'ı bir araya getiren nedir. Adnan Özyalçıner'le... Perihan Mağden nasıl kolkola yürüyebilir. Örneğin şöyle denmiyor. Burjuva yazarı Perihan Mağden DEHAP'ı destekliyor. Sistemin edebiyatçısı Murathan Mungan DEHAP saflarında. Devrimci kadın şair Sennur Sezer DEHAP'la. Oysa bir gerçeklik vardır ortada. DEHAP seçimi kazansa da, kaybetse de sistemin yazarlarıdır Cezmi Ersöz... Perihan Mağden... Orhan Pamuk... Murathan Mungan. Bu gerçekliğin üstünü örtmeye, kapatmaya kimsenin hakkı yoktur. Sınıf savaşımı belirli ölçütler, belli ilkeler üzerinden yapılır... iyiniyetle yapılmaz. Birilerinin canı yanar sınıf savaşımında.

Hak Gaspı

Türkiye'de bu ilkesizlik... belirsizlik uzun süredir var. Bu belirsizlik... ilkesizlikten dolayı sürekli hak gaspları olur. Kimse buna ses çıkarmaz. Hakkı gasp edilen de... Böylece yaşanılıp gidilir. Sennur Sezer... Adnan Özyalçıner... Kemal Özer veya bir başkası. Sennur Sezer'in... Adnan Özyalçıner'in... Kemal Özer'in... Güngör Gençay'ın yarattığı değerler, sadece kendilerine ait olsaydı bir şey demezdim. Ama bu emek, sınıf savaşımının üzerinden yaratılmış emektir. Bu emeği savunmayıp... gasp edilmesine onlar göz yumsa da, ben göz yumamam.

Peki, ben bunları neden anlattım. Yani şu Mihri Belli olayını... DEHAP olayını. Türkiye'de bu hak gaspları yıllardır olur. Önce şunu belirteyim ki, bu hak gasplarından dolayı Berrin Taş'ın hakkını kimse gasp edemez. Bu yazıyı yazma sebeplerimden birisi de bu. Türkiye edebiyatında işçi, emekçi saflarında olan edebiyatçılar sürekli hor görülür... aşağılanır. Onurlu bir davranış olması gerekirken emekçi olmak. Sennur Sezer'in... Adnan Özyalçıner'in... Güngör Gençay'ın ne şartlar altında kendilerini varettiklerini, ne bedel ödediklerini kendileri iyi bilirler. Bu yüzden biz işçi, emekçi sanatçıların hor görülmesine, aşağılanmasına karşı durmalıyız. Bugün devrimci olmak zor. Bana kahvede, çevremde ey aptal derler, niye mi bende onlar gibi, bir başkasının emeğinin gasp edilmesine... sömürülmesine karşı çıkmasaydım çok iyi bir yerde olabilirmişim. İyi yerde olup olmamam önemli değil. Peki onların savunduğu ne, çok basit. Hırsızlığa, sömürüye, hak gasplarına ses çıkarmamak. Kendi içinde bencilce yaşamak. Hatta başkalarını sömürmeye kalkışmak. Peki, insan olmak... insan olduğunu hissetmek, o erinci duymak.

Milimetrik Mücadele

Şimdi sorunun bir başka yanına gelelim. Türkiye'de mücadele, etik ve estetik milimetrik mücadele dedikte, çoğu kişi kafasında bunu oturtamıyor. Etik mücadeleyi ayrı... estetik mücadeleyi ayrı gibi görüyor. Mihri Belli'nin çelişkisi budur. Ona göre militan mücadele ayrı, etik mücadele ayrıdır. Bu kişilik bölünmesinden başka bir şey değildir. Nazım yaşasaydı... Yapı Kredi'den kitaplarının basılmasına karşı çıkar... yeniden Putları Yıkıyoruz mücadelesine başlardı. Nazım'ı Nazım yapan aynı zamanda etik-estetik mücadelenin birlikteliğini görebilmesidir. *İnsancıl*'ı *İnsancıl* yapan da budur. Bakın, *Aşk, Yeni İnsanın Dili*'nde ne diyor Berrin Taş, *"Bilincin eğitimi... etik ve estetik kültürle yarını bugünden kurmaya başlamak insanın insanileşebilmesinin temellerini atacaktır."*(1) Ne yazık ki, Sennur Sezer'in... Adnan Özyalçıner'in... Kemal Özer'in... Güngör Gençay'ın çelişkisi de bu noktada başlıyor.

Öncelikle şunu bilmeliyiz ki, *İnsancıl*'ı... *İnsancıl*'ın mücadelesini Berrin Taş'tan ayrı tutamayız. Daha da ileri gidip, şöyle demeliyiz. *İnsancıl*, Berrin Taş'ın yaşamının ta kendisidir. *İnsancıl*, Berrin Taş'la birlikte varolan bir dergidir. *İnsancıl* mücadelesi içinde çoğu kereler *İnsancıl*'ı ayrı... Berrin Taş'ı ayrı gören anlayışlar oldu. Gelelim, olgunun diğer yanına, *İnsancıl*'ın sınıf mücadelesinde belirli bir yeri vardır. Bu anlamda Berrin Taş'ın da bir yeri vardır. Biz, Berrin Taş'ı değerlendirirken onu *İnsancıl*'ın ve sınıf mücadelesinin dışında ayrı bir olgu olarak değerlendirmeye kalkarsak... Berrin Taş'tan söz etmiş olmayız. Bu durumda sözü edilen kişi Berrin Taş'ın şiirlerine baktıkta, onu göremeyiz, anlayışı. Hayır, Berrin Taş'ın şiirleri onun sanat anlayışını ortaya koyar. Ama, bu yetersiz bir değerlendirme olur. Çünkü, *İnsancıl*'ın sınıf mücadelesi içindeki konumunu iyi bilmek gerekir. Biz, *İnsancıl*'da, *İnsancıl*'ı burjuva aydınlanmacısı gösteren yazıları bile yayınladık. Öyle olmadığımız halde. Peki, nedir *İnsancıl*... Gerçekten bir burjuva aydınlanmacı bir dergi mi, yoksa işçi sınıfının aydınlanmasını savunan bir dergi mi.

Sanatta Star Sistemi

İnsancıl nedir sorusuna cevap vermeden önce, bir başka soruna girmek gerekir. Böylece hem Berrin Taş'ı hem de *İnsancıl*'ın neliğini daha net görebiliriz. Bu ülkede seksen faşist darbesiyle birlikte insani mücadeleye ket vuruldu. Seksenle birlikte edebiyat, sermayenin ele geçirdiği bir alana dönüştü. Böylece sermayenin sözcülüğünü yapanlar... sermayenin isteğine uygun bir edebiyat ortamı oluşturdu. Bu ortam sanat eserinin meta derkesine düştüğü... *Sanatta Star Sistemi*nin geliştiği bir ortamdı. Bu ortamı şekillendiren sözcüler, ya solun dönekleri ya da kendini toplumcu diye gösteren ama sermaye sanatını savunan kişilerdi. Kimdir bunlar? İsmen söylemek gerekirse, Fethi Naci, Enis Batur, Doğan Hızlan, Mehmet H. Doğan ve Mehmet Fuat'dır. Bunların büyük kısmı kendilerini yer yer marksist gösteren sermayenin sözcüleridir. Seksenden sonra kimin öne çıkarılıp kimin yeri tutulacağını bunlar belirlemeye başladılar. Böylece devrimci edebiyatın üreticileri sürekli dışlanırken... yerine sermayenin istediği insanlar öne çıkarılmaya başlandı. Böylece *Sanatta Star Sistemi* oturdu ülkemizde, sermayenin güdümünde bir insansız sanat ortaya çıktı.

Seksen öncesine baktıkta, sanat alanındaki genel tartışma köy ve kent edebiyatı karşıtlığında kurulmuş tartışmalardır. Bu tartışmalarda Selim İleri... Adalet Ağaoğlu'nun bol bol kentliliği gösterilirken... Fakir Baykurt'un... Mehmet Başaran'ın bol bol köy-

lülüğü gösterilirdi. Böylece bir estetik nesne tartışıldığı sanısına varılırdı. Sanat eserine köylü ya da kentli diye yaklaşan bu bilinç, ne ülke insanın gerçeğini gösterebilirdi ne de estetik bir yeti kazandırabilirdi okuruna. Sanat eserine estetiğin genel ilkeleri üzerinden bakamayan bu bilinçteki insanlar, cehaletlerinin ödüllerini seksenden sonra sermayenin sözcüleri olarak aldılar. Marksist edebiyat cephesi ise ne yazık ki tekil olgular üzerinde kalarak bütünlüklü bir estetik bakış açısına ulaşamadı. Aynı zamanda, bütünlüklü estetik mücadele yapabilmenin koşullarını yaratamadı. Sanatın temel sorununun insani açımlama olduğunu bilince geçirtemediler. İnsanı irdeleyen sanat, onun çelişkilerini, çatışkılarını gösterirken... geleceğe dair olasılıkları da duyurtur. Oysa bizde genellikle sanat, kitleleri ajite etme anlayışına dönüştü. Bugün o anlayış hâlâ devam ediyordur. Sanat eseri gerçekliği, insanı açımlamasıyla önemlidir. Örneğin biz, seksen öncesi edebiyata baktıkta, bu halkın yozluğunu... bu kadar kirleneceğini... seksen darbesine tepki göstermemesinin çekirdeklerini göremeyiz. Ya da hiçbir edebiyat eserinde bir seksen darbesinin geleceğini hissettirmez bize. Gerçekçi olamamanın temel sorunları buralarda başlar. Tabii ki toplumcu gerçekçi edebiyatın önemli unsurları vardır. Bilakis, seksen öncesi yazılmış Kemal Bekir'in *Kanlı Düğün*'ü çok önemlidir. İnsanı ve yaşanan toplumsal ilişkileri, *Kanlı Düğün*'de çok iyi görürüz biz. Eğer 1975'de basılsaydı *Kanlı Düğün*, devricimlerle, halk arasındaki o yabancılaşmayı çok iyi görebilirdik. Aynı zamanda, çok çeşitli devrimci tiplerin ilişkilerini ve yaşama bakışlarını sezer, yanlışımızın ne olduğunu görür, bunun üzerinden doğruya dair yeni bir şeyler yapabilmenin yollarını açabilirdik. Sanat eserinin gerçekçiliği ve sanat eserinin devrimcilere sağladığı katkı da budur. Buradan bakarak seksen öncesi toplumcu gerçekçi edebiyatın içtenliğinden kuşku duyduğum anlaşılmasın. Bu yetersizlik, belirtilmesi gereken bir zorunluktur. Yoksa devrimci sanatçıları küçümsediğim sanılmasın. Ne yazık ki seksenden önce istenilen etik ve estetik bir bakış oluşmadı. Bunun nedenleri tabii ki çok çeşitlidir. Ama şunu bilmek gerekiyor ki, toplumcu gerçekçi geleneğin içinde bu bakış açısı vardı. Nazım'ın yaşamı, sanat anlayışı bunun bir yanıydı. İkinci Yeni'ye karşı Asım Bezirci ve Attila İlhan'ın mücadelesi bir başka yanıydı. *A* dergisinin başlattığı "eylemli okur" isteği de işin bir başka yanı. Bir de geleneğin taşıyıcısı olan insanların ortaya koyduğu bir sanat eylemliği ve kültür vardı. A. Kadir, Hasan Hüseyin, Hasan İzzettin Dinamo, bu mücadelenin yansımalarını taşıyordu. Ne yazık ki, biz bu olguların bütününü içselleştirerek bir estetik mücadele alanı yaratamadık. Tekil olguların içinde kalma dediğim durum budur. Bu yüzden yetkin bir estetik, etik anlayış seksen öncesi oturmadı. Seksen sonrası daha olumsuz koşullar ortaya çıktı. Süreç içinde, solda bu olgu toplumsal şizofreniye dönüştü. Mihri Belli'nin ve DEHAP seçimleri bunun kısmi gösterdiği yanlardır. Peki, neydi seksen sonrası.

Sol Gösterip Sağ Vurmak

Seksenin bir yanı sermaye edebiyatının sinsi mücadelesiydi. Sinsi çünkü, bütün kavramlarını toplumcu gerçekçi edebiyattan alıyordu. Sol gösterip sağ vuruyordu. İkincisi çökmüş bir sol vardı. Bu olguları kullanarak, yani yenilgiden payda çıkararak insana... insani kültüre saldırı vardı. Oysa mücadele sürüyordu... sürecekti zaten. Sermayenin satılık kalemşörleri bu yenilgi olgusunu kullanarak edebiyat yapıyordu. Onlara göre keskin sınıf mücadelesi içinde bulunan sol haksızdı, sol, hep yanlış yapmıştı. O zaman yeni bir edebiyat yaratmak söylemini kullanarak varolan toplumcu gerçekçi edebiyatı ve düşünceyi tarumar etmeye başladı. Sistemin edebiyatçılarının sinsiliği, ikiyüzlülüğü bu noktada başlar. Onların yapacakları edebiyat da ancak ve ancak insansız bir edebiyat olabilirdi. Oldu zaten.

Seksen Sonrası Edebiyatın Konumu

Seksenin bir yanı sermayenin sanat alanına müdahale etmesiydi. Öte yanda toplumcu gerçekçi edebiyat yine de insani bir şeyler yapabilmenin yollarını açmaya çalıştı. Toplumcu edebiyatın temel sorunu insana yaşanan gerçekliği göstermek olmalıydı. Bu alana yönelik... yani yaşanan gerçekliği göstermek için çok çeşitli eserler üretildi. Bu eserler, mücadelenin simgeleri olduğu gibi, insana umut taşıyan eserlerdi. Seksen faşizminin yarattığı teröre karşı ayakta duranların mücadelesinin yansımalarıydı. Bu anlamda Kemal Özer'in *Kimlikleriniz Lütfen... Araya Giren Görüntüler... Oğulları Öldürülen Analar* adlı eserleri önemlidir yaşanan gerçekliği ve yeniden mücadele saflarına yürüyüşü göstermesi açısından. Aynı zamanda romanda pek tartışılmasa da iki eser, gerçekçi eser saflarında yerlerini almıştır. Bunlardan birisi, *Adressiz Sorgular*... öteki ise, *Direniş Ölüm ve Yaşam*'dır. Bu iki eser de ayakta duranların, onurlu insanların mücadele ettiklerini gösterdiği için önemlidir. Ayaktaydık... mücadele devam ediyordu. Nasıl ki, Çernişevski'nin *Nasıl Yapmalı*'sı Rusya'da büyük etki yaratıp, sürekli tartışılmıştır. Bizde üretilen bu eserler ne yazık ki gerekli ilgiyi görmemiştir, toplumcu gerçekçi edebiyat yakasında. Bence bu eserlerin hâlâ bize vereceği çok önemli gerçeklikler vardır. En önemlisi nasıl bir devrimciliktir. Bugün bu eserleri tartışmak bile, şu yozlaşmış devrimci kültüre

karşı... bir kişilik göstermek anlamında önemlidir. Mihri Belli hiç olmazsa buradaki etik anlayışı görebilir.

Seksenin diğer yani kendilerini toplumcu gerçekçi sanan bazı kişilerin ürettiği sanat eserleriydi. Yaptıkları popülizm ve acı edebiyatıyla öne çıktılar. Bir de yaşananı alaya alma olgusu vardı. Gerçekliği irdeleme insana yeni bir umut katma, sorunu yoktur bunların. Kendi öznel yargılarını, toplumun genel yargısına dönüştürmeye kalkıştılar. Toplumcu gerçekçi edebiyatın üstünde durduğu yaşam, canlı ve değişkendir, ilkesini bile anlayamamışlardır bunlar. Fakat, sermayenin temsilcileri bunlara yol açmakta gecikmedi. Onların sayfaları süslemesi, öne çıkarılması... sermayenin temsilcilerinin nasıl da sistemli çalıştığının göstergesidir. Kimdi bunlar. Tabii ki, Ahmet Telli... Ahmet Erhan... Nevzat Çelik... Cezmi Ersöz... Sunay Akın... Yılmaz Odabaşı gibi sanatçılardı. Onlar yaptıklarının yetkin bir sanat olduğuna inanıyorlardı. Hem onları öne çıkarmıyorlar mıydı. Bu yüzden her şeyi söyleme hakkını kendilerinde buluyordu. Öyle ya onlar halkın sesi, halkın sanatçıları değil miydiler. Büyük çoğunluk onları okuyup, övüyor, alkış yağmuruna tutmuyor muydu. Oysa alkışlar... bu yetersiz sanatçıları sadece köreltir, aynı yerde bırakabilirdi ancak. Böyle oldu zaten. Onlar kendilerini büyük sanatçı sayıyorlardı. Kitleler peşindeydi çünkü. Oysa her ürettikleri eserle gerçekçi sanata darbe vururken, popülist ve pespaye sanatın önünü açmış oldular.

Seksenden günümüze kalan bir başka olgu daha vardı. Bu da İkinci Yeni'yle başlayan biçimsel sözcük oyunlarına dönüşen sanat anlayışının öne çıkarılması. Tabii ki bunun yanında yıllardır bunalım ve iç dökme edebiyatı yapanlar da, edebiyat sahnesinde, sermayenin sözcülerinin desteğiyle yer almaya başladılar. İkinci Yeni'cilerin neler neler yaptıklarını, büyük devrimlere nasıl öncülük etmiş olduklarını öğrendik böylece. İlhan Berk'e 2002 Kitap Fuarı'nda verilen ödül, ülkemizdeki sanatın, sanatçı anlayışının dibe vurduğunun en güzel göstergesidir. Bize yazık... yazık demekten başka ne kalıyor ki. İnsansız sanatın temsilcisi İlhan Berk ödül alıyordu. Aslında bu ödülü toplumcu gerçekçi edebiyat içinde en kaba şekilde sanat yapan birine versek, daha makbule geçer. Hiç olmazsa onun bir anlam yaratma, anlam sorunu vardır. Hiç olmazsa bizimle bir şeyleri tartışıyordur o.

Seksenin bir yanı ise toplumsal yozlaşmanın alabildiğine hızlanmasıydı. Sol muhalefet yok edilmişti. Daha darbenin biraz ardından şöyle diyordu TİSK başkanı Halit Narin, *"Şimdiye kadar işçiler güldü, artık biz güleceğiz."* Önce Kastelli olayı sonra Banker Bako. *Dallas, Hanedan, Flamingo Yolu* gibi Amerikan dizileri, *Rambo, Rocky* gibi Amerikan filmleri televizyonkanallarını işgal etmeye başladı. Dürüst olmak... haksızlık yapmamak aptalca bir durumdu. Özal, benim memurum işini bilir derken, rüşvetin önünü açıyordu. Böylece memur işini bilir oldu. Ülkede her şey rüşvetle yapılmaya başlandı. İnsanın, değerlerin yerle bir edildiği bir ülke çıktı ortaya. Edebiyatçılarımız ne yazık ki, bu sorunu gündeme alacak nitelikli eserler üretemedi, bunun karşısında duracak örgütlenme yaratılamadı. Son aşamada biliriz ki, edebiyat alanı aynı zamanda kültürel mücadele alanıdır. Üstelik, daha ileri gidip yaşamlarını bu kültürel yapıyı olumlayacak hale dönüştürdü bazı edebiyatçılar.

İnsancıl Doğuyor

Doksanla birlikte *İnsancıl* bu koşulların içinde ortaya çıktı. *Varlık* dergisinde bütün olanaksızlık ve kıstırılmışlık içinde, yine de bilinçli milimetrik mücadele yapan insanların katkısıyla *İnsancıl*'ı, *İnsancıl* yapan, en önemli unsur inatçı, burnunun dikine gitmeyi seven... bir doğru için bütün dünyayı ateşe verecek Cengiz Gündoğdu'nun kişiliğidir. Tabii ki, Cengiz Gündoğdu da toplumcu gerçekçi edebiyatın mücadelesinin bir ürünüydü. *İnsancıl*'ı, *İnsancıl* yapan önemli bir unsurdur Cengiz Gündoğdu. Cengiz Gündoğdu'nun iki söylemi, *İnsancıl*'ın temelsöylemi oluyor. Bunlardan birisi *Sanatta Star Sistemi*, öteki ise *Toplumcu Gerçekçi* bakışı genişleten *İnsanı Gerçekçilik* söylemi. Bu söylem aslında çok basitti. Her sanatçıda sınıfsal mücadele birincil olmayabilirdi. Ama o sanatçı, sanat eseriyle insani yabancılaşmayı kırmış olabilir, o zaman bu sanatçı *İnsani Gerçekçi*dir. Örneğin Hesiodos'u nasıl bir toplumcu gerçekçi yöntemle irdeleyebilirdik. Ama aynı Hesiodos insanın yabancılaşmasını kıran eserler üretmiştir. Bu anlamda, *İnsani Gerçekçi*dir Hesiodos. *İnsani Gerçekçilikle* birlikte, ikinci söylem *Sanatta Star Sistemi*'ydi. Sanat eserinin metalaşmasına karşı bir başkaldırıydı bu. Ama en önemlisi, artık bütünlüklü bir estetik anlayışının ortaya konulmasıydı. *İnsancıl*'da bu estetik anlayışın getirdiği tartışmalar vardı. Bu anlamda, Berrin Taş, *İnsancıl* mücadelesinin bir ürünü olduğu gibi, aynı zamanda toplumcu gerçekçi... insani gerçekçi edebiyatın da bir ürünüydü. Cengiz Gündoğdu'nun kişiliğiyle cisimlenen *İnsancıl* sınıf mücadelesinde önemli bir yol açmıştı. *İnsancıl*, Sanatta Star Sistemi'nin temsilcilerine darbeler vururken, nasıl bir devrimci estetik yaratmak gerektiğini gösteriyordu. Star Sistemi'nin temsilcileri kısa sürede *İnsancıl*'ı yok saymaya başladılar. Ama, *İnsancıl*'ın bu yok saymalar hiç umrunda değildi. Mücadelesine devam etmeliydi, etti.

Bilinç-Eylem Birlikteliği

Şimdi, Berrin Taş'a gelelim. Öncelikle şunu bilmeliyiz ki, Berrin Taş ülkemizde yapılan estetik mücadelenin bir ürünüdür. Benim bundan önce bütün söylediklerim, Berrin Taş'ın sanat anlayışının neyin üzerinde varolduğunu göstermek içindi. Biz, Berrin Taş'ı sınıf mücadelesi içinde yapılan estetik savaşımın dışında tutamayız. Yaşama biçimiyle Sanatta Star Sistemi'nin temsilcilerine, sanat anlayışıyla burjuva edebiyatına darbeler vuran bir kişiydi. Ama bir burjuva döneğiydi Berrin Taş.

Türkiye'de Berrin Taş gibi bir sanatçı var mı, diye çok düşündüm. Cevap hayırdı. Yani bir burjuva döneği olmak, sınıfını reddetmek. Herhangi bir insan burjuva olabilir, bilincini işçi sınıfı için kullanabilir. Türkiye'de tabii ki böyle sanatçılar var. Ama, artı değeri reddeden... servetini işçi sınıfının aydınlanması için kullanan bir sanatçı yok. Bu anlamda Türkiye'nin Herzen'idir Berrin Taş. O dönekliğin yanı sıra aynı zamanda servetini de işçi sınıfının aydınlanması için kullanmıştır. O parasıyla rahatça yaşayabilir... o etkinlikten... bu etkinliğe koşar, bilincini sadece işçi sınıfı için kullanabilirdi. Zaten Berrin Taş'ın bu mücadeleye inanmışlığı bu noktada başlar. O her şeyiyle yola çıkmıştır... bu yolda yeni bir yaşam biçimi yaratmıştır. Dergileri paketleyen... koli taşıyan... ortalığı silen... tuvaleti yıkayan Berrin Taş. Yeri geldi evine icra geldi... yeri geldi suyu, elektriği kesildi... iki üç poğaça ile aylar geçirdi bazen. Onun etik ve estetik anlayışı bu mücadelenin içinde çıkar aynı zamanda. Çoğu sanatçının Berrin Taş'ın bu mücadele anlayışından alacağı çok güzel yanlar vardır. O ne olursa olsun insani bir dünya demiştir, bu yüzden her şeyini ortaya koymuştur. Onu küçümseyenler... Berrin Taş'ın nasıl bir dünya... nasıl bir yaşam dediğini algılayamayan zavallılardır. Bu yaşam biçiminin yansımasıdır şiiri, yazıları.

Öncelikle Berrin Taş gibi bir kadının Türkiye şartlarında ortaya çıkması milyonda bir olasılıktır. Hele seksen koşulları içinde, insanın inanası gelmiyor. Berrin Taş, bütün toplumsal şartlar içinde çıkıyor, yine milyonda bir olasılık olabilecek bir iş yapıyor. Cengiz Gündoğdu'yu buluyor... *"Seni her şeyiyle destekliyorum."* diyor. Bu olgu, benim argomla, tam allah allah denilecek bir durumdur. *"Cengiz bey... paraların biter... hazır mısın diyor... hazırım diyorum. Çok sıkıntı çekeceksin diyor... olabilir diyorum. Neden dergi çıkarmak istiyorsun diyor... birincisi Varlık'taki güzel ortamın bozulmasına üzüldüm... bir başka neden olanak bulduğunuzda sizin neler yapabileceğinizi biliyorum... düşüncelerinizin para karşısında yenik düşmesini istemem... ben de bu ortam içinde yetişmek istiyorum diyorum."(2)*

Böylece *İnsancıl* kuruluyor. Burada Berrin Taş'ın önemli bir yanı var hemen söylemek gerek. Berrin Taş, Cengiz Gündoğdu'yla karşılaştığında edebiyat dünyasına yeni girmişti. Yetkin bir bakış açısı oluşmamış... ama bütün bunlara rağmen Cengiz Gündoğdu'nun ortaya koyduğu düşüncelere inanıyor. Edebiyat alanının sürekli tartışmaları arasında kimin ne söyleyip... ne söylemediği o kadar belli olmaz. Hava sürekli tozlu dumanlıdır. Hele doksanlarda toplumcu gerçekçi estetik tam oturmamışken. Herkesin estetik ilkeler üzerinden tartışmalar yapmak yerine, ağzına geleni söylediği bir ortamda. Berrin Taş, önce toz bulutlu ortamı algılıyor... ardından sen haklısın diyor Cengiz Gündoğdu'ya. Bu özellik her sanatçıda olması gereken bir özelliktir, yetkin bir sezgi. Biz, Berrin Taş'ta bu sezginin çok çeşitli özelliklerini görürüz. Bir sanatçıyı sanatçı yapan en önemli özelliktir bu. *"İnsan varlığını zenginleştirmeye... yaratıcılığını geliştirmeye çaba harcamıyorsa mutlaka bir başkasının varlığında kendini gerçekleştirmeye çalışıyordur. Büyük bir olasılıkla bir başkasını kendi isteği ve beklentisi doğrultusunda değiştirmeye çalışarak varlık buluyordur... bana göre bu cehaletin bir başka yüzüdür... bir başkasının benim istediğim gibi olmasını istemek faşizan bir tutumdur ve toplumumuzdaki bu ortak tutum evlerimizin içine dek köklü bir biçimde yerleşerek olağan karşılanır bir duruma gelmiştir... Çoğu kez evlerimizdeki faşizmin gürültü çıkarmadan bütün yaşamımızı kapladığını göremeyiz."(3)* Bu alıntıyı yapmamın nedeni de Berrin Taş'taki sezgi gücünü göstermek içindir. O, ne o zaman Dimitrov'un faşizm tespitini bilirdi... ne Daniel Guerin'in *Faşizm ve Büyük Sermayesi*'ni okumuştu... ne Polazasy'i bilirdi... ne de Wilhelm Reich'ın *Faşizm ve Kitle Ruhu*'nu karıştırmıştı. Berrin Taş öyle sürekli tartışmaların yapıldığı... çeşitli faşizm tespitlerinin sağdan sola uçuştuğu toplantıların içinden de çıkıp gelmemişti. Ama şu alıntı da, onun sezgi gücünü çok net görürüz. O direkt der ki, faşizm yaşamımızın içindedir... Bu faşizmi değiştiremediğimiz sürece siyasal yapıyı değiştirmeye kalkışmak boştur. Bugün siyasal iktidarı hedefleyen bir mücadele değil... toplumsal iktidarı hedefleyen bir mücadele yapmalıyız. Bugün Türkiye solu hâlâ siyasal iktidarı hedefleyen bir mücadele içindedir. Oysa toplumsal iktidarı hedefleyen bir mücadele şart. Berrin Taş'ın sezgisinin önemi bu... onun gerçekçiliğinin de ne olduğunu gösterir. Mücadele yaşamımızın içinde her an milimetrik olmalıdır. Berrin Taş'ın yazılarına... şiirlerine baktıkta bu sezgilerinin üretiminde nasıl bir etki yarattığını daha net görürüz. Bir alıntı daha yapalım. *"İslam bir değişmeme kültürüdür. Değişmeden kalan... hiç değişmeyecek güvenli bir yaşamın savunucusudur İslam. Türkiye'de değişimi savunan siyasal partiler*

bir türlü tek başına iktidara gelemediler. Bunun bence önemli nedenlerinden biri Türkiye halkının aileden aldığı değişmeme kültürüdür... değişimi kavramlaştıramamasıdır. Değişim varolan durumların bozulması anlamına geliyor... bozduklarının yerine ne koyabileceğini bilmeyen insan kaybedeceklerinden korkar. Sağcılar Türkiye'de ailenin bu konumunu iyi biliyorlar... bu onların dayandığı önemli bir nokta. Türkiye'de değişimi savunanların ailenin bu yapısı üstünde daha ayrıntılı... daha ciddi durmaları gerekir." (4) Bu sezgi de önemli. Ama, bakın Berrin Taş'ın dediği, bizim hemen iki günde her şeyin değişmesini isteyen Türkiye solunun üstünde önemle durması gereken durum. Bizim şu sabırsızlığımız... gerçekliği es geçmemizi nasıl da sağlıyor. Aile... faşizm... islam... bizim sabırsızlığımız. Ama Berrin Taş haklı. Bilinçle yaklaşmalıyız. Sorun sabır, sabırsızlık sorunu değil. Gerçekçi olma sorunu.

Bakın, son seçimler Berrin Taş'ı nasıl da somutluyor. AKP tepki oylarının büyük bir kısmını topluyor. Ama AKP'ye oy verenler de büyük bir şeylerin değişmesini isteyen kitle değil. Üstelik daha çok değişmemeyi savunan muhafazakâr bir kesim.

Öncelikle şunu bilmemiz gerekir. Berrin Taş toprak ağalığıyla, burjuvalığın içiçe geçtiği bir toplum içinden gelmiştir. Aynı zamanda aile içinde asrilik ve dinsellik çatışması vardır. Annesi Kayseri'ye gelirken başını örter, Adana'ya giderken açarmış. Dedesinin bir özelliği onun patron olmuş... ama ağalıktan çıkamadığını gösteren önemli bir olgudur. *"Dedem köylünün sevdiği, saydığı bir insandı. Köylünün büyük bir kısmı dedemin erkek kardeşi ve kızkardeşinin kocasıyla kurduğu fabrikada çalışırdı... Erciyes iplik ve bez fabrikası. Köylü dedeme minnet duyardı... geceyarısı hastalanan... ya da doğum sancısı çeken biri olursa çekinmeden bizim eve koştururlardı. Dedem hastanın fabrikanın arabasıyla doktora yetişmesini sağlardı. Ramazanda evde çeşit çeşit yemekler pişerdi... Fabrikanın işçileri iftarını açmak için dedemlere gelirlerdi. Köylü kadınlar anneanneme yardıma gelirler... hep birlikte erişteler kesilir... baklava... börek... ekmek yapılırdı." (5)* Berrin Taş'ın bir başka yanı da babasının genç yaşta ölmesi, annesinin başkasıyla evlenmesi, evin üvey evladı olması. *"Kendimi gözetlenen biri gibi hissederdim... oysa onlar benim nasıl yaşadığımı anlamaya çalışırlardı. Bana karşı abartılı davranmamalarını isterdim... ancak eve döndüğümde rahatlardım."* (6) Berrin Taş'ı sürekli tedirgin eden bir durum olurken, aynı zamanda onun içe gömülmesini... düşler kurmasını... kendi kendine sorular sorarak içe kapalı bir şekilde gelişmesini sağlıyor. Böylece dış dünyayı da sorgulamaya başlıyor. Sanatçı kişiliğinin sezgisinin gücü burdan gelir. Onbeş, onaltı yaşlarında ben sanatçı olacağım demesi bundandır.

Sıfır Nokta

Şimdi Berrin Taş'ı, Berrin Taş yapan bir başka olguya girelim. *"Hiç kimseyi yargılamayacaksın... insanlara anlayışlı davranacaksın... bağışlayıcı olacaksın. Herhangi bir konuda kararlar vermekte acele etmeyeceksin... henüz bilmediğin ya da anlamadığın durumlarla ilgili önyargılı davranmayacaksın... çünkü önyargı öğrenmeyi engeller."* (7) Bu Berrin Taş'ın sıfır noktasıdır. Yani her şeye yeniden başlamak için gerekli olan nokta. Berrin Taş sanat mücadelesine girmeden önce böyle bir karar alıyor. Bu karar onda yeni bilgiyi sorgulayarak almasını sağladığı gibi, yaşama daha geniş bir şekilde bakmasını sağlıyor. Daha önemlisi eskinin değer yargılarından kısa sürede çıkarak yeni bir yaşam biçimi ortaya koymasını sağlıyor. Burada Berrin Taş'ın bir özelliğini de alalım. Önemli olan emekten yana yan tutmak değildir. Önemli olan emekçi olabilmektir... böyle yaşayabilmektir. Berrin Taş'a bazı kişilerin şaşırması, bu bilgiyi nasıl edindi diye hayıflanması, Berrin Taş'ın emekçiliğini algılayamamalarındandır. Sanat alanında mücadele... üretim ve sürekli kendini değiştirerek insanlaşmakla olabilir ancak. Emek harcamadan, sürekli okuyup yazmadan sanat alanında dönüşüm sağlanamaz. Bugün ben üretemiyorum diyen kişinin çelişkisi, aslında yaşamdan kopukluğundan başka bir şey değildir. Türkiye gibi çelişkilerin, insan sorununun hat safhada olduğu yerde, ben üretemiyorum diyen kişi emekçi olamamış tembel, miskin kişidir. Bu bilinç, Berrin Taş'ı algılayamaz. Bakın ne diyor Berrin Taş, *"Ben şairim... şiiri boş zaman uğraşı... şairi boz gezenin boş kalfası, işe yaramaz, aylak durumuna indiren anlayışla mücadele etmek gerektiğine inanıyorum. (...) Sözgelimi kişi mücadele ettiğini söyleyerek en sert sözcüklerle insanı savunmaya girişebilir... sonra o kişinin basit bir sorunu çözümlemek için bile kendini yormadığını gördüğüm zaman mücadelesinin gerçek olmadığını anlarım... o mücadele sözcüğüyle kendi vicdanını rahatlatmaktadır." (8)* Berrin Taş'ın emekçiliği... mücadeleci kişiliği bütün sanat alanına yayılmıştır.

Bütün bunlardan sonra Berrin Taş'ın bu olumlu değerler üzerinden yükselmesi başlıyor. Estetik ve etik, bir yaşam biçimidir onda. Yargısızlığı onun ölü doğmasını engelliyor, yaşama geniş şekilde, sorgulayarak bakmasını sağlıyor.

Yürüyüş Başlıyor

Berrin Taş'ın ilk şiir kitabı *İnsana Gecikmeden* onun doğuşunun simgesidir... kendi doğuşunu seslendirir Berrin Taş. Ötekilerine de sesleniyordur.

Ben varım işte der, doğdum, kurtuldum insana yabancı olan çoğu şeyden, haydi siz de değiştirebilirsiniz kendinizi biraz çaba, biraz emek. Ama insan. *İnsana Gecikmeden*'de şöyle seslenir, *"Sesine ver yüreğini / sevinçleri yerleştir bakışlarına / Özlemleri çoğalt sessizce / Önce ellerine bulaştır dostluğu / Ver / ver ve bekle... geç olmadan."* Uyanmak adlı şiirinde şöyle der, *"Sığar mı güne beşinci mevsim / uzatsan ellerini bahar gelecek / kaldırım kenarındaki çiçek / caddelere yürüyecek / tohumlar serperek peşinsıra / biriken özlemlerin yanardağ / uzatsan ellerini...*

Ama insan... kendine yabancıdır, uzaktır kendine. Çok çeşitli saklanma yöntemleri bulmuştur. İçindeki sıcaklıkla, sevgiyle yaşamıyordur o. Geleneksel değer yargıları, sistemin kültürü onu kendine yabancılaştırmıştır. Oysa doğmak... içindeki sevgiyle... insan olmanın erinciyle yaşamak. *İnsana Gecikmeden*'de bu çağrıya kulak asmayanlara cevaplar vardır. *Kız Kurusu* şiiri *"Öğrenemedi hiç / dokunuşun gizini / koruduğunu sanırken-yargılamadan / İşelvini yitirmiş değerleri / Elleri titrek şimdi... / ama alkışlamıyor kimse / direnişini..."* *Düşün*'de şöyle der *"Kendini, kendine bıraktığın yerde buldun / ya da bulduğun yerde bıraktın / ne farkeder mi dedin. / Çok şey... / düşün."*

İnsan olmanın erinci... yeni bir yaşam, buna çağrı ve sorgulamalar. Yargısız dünyaya bakan Berrin Taş... kırmıştır çoğu değerleri... artık bir yürüyüş başlamıştır... dostlarla, insanla. *İnsanın Ayak Sesleri*, bu yürüyüşü anlatır. Bu onun ikinci şiir kitabıdır. Bu kitapta diyalektik kendini hissettirir. Bir yanda Berrin Taş insanın temsilcisi, öte yanda yürüyüşe katılan insanlar. Bu iki olgu birbirini tamamlayan, destekleyen bir şekilde varolur. Artık insanlık tarihinin bilinciyle hareket ediyordur o. *Değişim* şiirinde şöyle der, *"Benimdir fırtınaların ardından değişmiş sesim / Yağmurun süpürdüğü topraklarda savruldu biçimim / topladım en eski sancılarımı / yeniden yoğurdum yaşamayı."* Kitabın ilk şiiridir bu. Yoğurduğu yaşamının içinde seslenmeye başlar. Her sözcük insana çağrı... yeni yaşamı anlatmaya... insanın kendisini sorgulamaya yöneliktir. Şimdi o dünyalarımızı yıkmaya geliyordur... yeniden kurmaya. *Geliyorum* şiirinde *"Yeraltından geliyorum / beslenerek ışıyan kaynaklardan / göze alamadığınız yollardan / acılardan... özlemlerden / sezgilerden... / yıkmaya... yapay dünyanızı / yeniden kurmaya."* Eray Veli'nin dediği gibi... Berrin Taş'ın şiiri yaşamıdır. Nasıl ki, yaşam ona göre etik, estetik bir yaşamsa, aynı zamanda şiiri söylemlediği bir yaşamdır. Berrin Taş neden insan olmanın erincinden söz etmeyecekti ki, o çağrıyı herkese duyurmamak için niye çabalamayacaktı ki. Böyle bir utanca ne gerek var ki. Bu utancı, sorguluyordur Berrin Taş. Şiirleri onu çok güzel anlatıyor. *Gecenin Işığa Uyanışı; "Korkma sevgini söylemekten / insan olmaktır biraz da / yüreğini yerlere sermek / görmektir... titreyen sessizliğini fırtınaların / gecedeki kıpırdanışlarını ruhun / dinlemektir... söylenmeden bir şeyleri / pınar olup akmaktır çağıldayarak... / senden-bana / benden-sana / Susma... karanlıkta ağladığın anlara / insan olmaktır biraz da / gözyaşlarını yanına almak / sezmektir... oluştaki heceyi bir anda / gecede kaybolan ötüşlerini insanın / bilmektir... öğrenmeden bir şeyleri / buhar olup erimektir uçuşarak... / senden-bana / bendensana / Kaçma... ıssızlıkta kaybolduğun yıllardan / İnsan olmaktır biraz da / ağrılarla yaşamaya alışmak / anlamaktır... dün yiten soluğunu insanın / olanı duymaktır parmakuçlarında / korkma... sevmek insana gitmektir / gecenin ışığa uyanışıdır aslında."* Berrin Taş'ın şiirini sevmemek olası değil. İnsan olmanın güzelliğini onun şiirinde görürken... kendi insanlığımızın sevincini... erincini yaşarız. Berrin Taş'ı bilincimizde taşırız artık... Berrin Taş'ları o erinçle yürürüz. Sanat eserinin yaratmak zorunda olduğu toplumsal bilinç, estetik dünya biraz da budur. Berrin Taş bizim bilincimizde erirken... biz de onun bilincinde eririz, insan olmanın güzelliğiyle. Şiirin insana katkısı budur. Benim kendime en çok kızdığım noktalardan biridir sevmeyi öğrenememek. Kabalığımın... hoyratlığımın arkasındaki bir sebep de budur. Dokunuşun gizini bazen bilemem... ağlamanın güzelliğini... ağrılarla yaşamaya alışmayı. Ağlamak utançtır bizde... ağrılarla yaşamak yerine... bir suçlu bularak rahatlarız çoğu kez. Berrin Taş sevgiyi öğretir şiiriyle bize. Dediği gibi biz korkarız sevgimizi söylemekten. *"Korkma... sevgini söylemekten"* İnsan Olmanın Erinci bir şiir, *"Kem gözlerin bakışından öylesine uzak dostluğumuz / basit hesaplardan, anlamsız sözlerden kaçan / ulaşılmamış zirve / Bilemezler bir bakışın anlattığını / yüreğinde duymamış olanlar / insan olmanın erincini birlikte."* "Dostuma" yazmış şiirin başında... demek ki bir dost... insana yolculuk.

Dış Dünyaya Açılış

Bu kitapta bazı şiirler onun değişimini... sıçrayışını simgeler. İnsanın yürüyüşü başlamıştır. Artık, insanın kentini kurmak gerekir. Aslında yeni bir yaşamı kurmak demekten başka bir şey değildir bu. Seven... mücadele eden insan yeni bir dünya yaratabilir. Şimdi burada duralım. Berrin Taş'ın şiiri basitten karmaşığa bir gelişim izlemiştir. O üstüne basa basa söyleyeceği şeyler olduğu halde söylememiştir. Yani dış dünya... dış dünyada olagelenlere ilişkin. İlk iki kitabında dış dünyaya ilişkin pek birşeyler duymayız. Ne Sivas vardır... ne Hasan Ocak... ne Bir Kenti Ağlıyorum. İlk iki kitapta daha

çok bir insanın doğuşunu... yürüyüşünü... kendi çevresini sorgulayışını görürüz. Berrin Taş sürekli kendini sorgulamış... kendi yabancılaşmasını kırmaya çalışmış... bunları bize duyurmuştur. Önce o kendi ayakları üzerinde durmaya çalışmıştır. Çünkü kendini kuramayan insanın dış dünyayla kapışamayacağının bilincindedir o. Bu anlamda, şiirinin çatısını, kendisini kurmak olarak görmüştür. İç benliğini sürekli sorgulamış... birebir ilişkileri gözlemiş, bazı sonuçlara varmıştır artık. İkinci kitaptaki bazı şiirler, onun artık dış dünyaya açıldığını gösterir bize. Sivas şiirleri, *Meşaleyi Geleceğe Taşıyan Kadın... Düşlediğimiz Kenti Yaşıyoruz... Senin Kentinde Yaşıyorum* onun dış dünyaya açılışını... dış dünyayla kavga etmeye başladığını simgeleyen şiirlerdir. *Bir Kenti Ağlıyorum* kitabı, onun toplumun sesi olmaya yöneldiğini gösterir. Aynı zamanda sınıfsal duruşunu. Bunun yanında, sorgulama, insana çağrı yine devam ediyordu *Bir Kenti Ağlıyorum*'da. Bu üç olgu doğuş... insana yürüyüş... toplumun sesi olma içiçe geçerek *Bir Kenti Ağlıyorum* kitabının bel kemiğini oluşturmuştur. Basitin karmaşığa doğru ilerleyişi böyle kurulmuştur. Üçüncü kitabın en önemli biçimsel özelliği Eray Veli'nin de not ettiği gibi, *"Yalın şiiri yakalamak istediğim için şiirin alanını genişletmenin ve yaşamı olanca geniş boyutlarıyla verebilmenin koşulu, anlamın, ses ve ritimden öne alınması," (9)* Üçüncü kitabın yüklediği sorunlar... toplumsal mücadele... dış dünyayla kapışma yeni bir biçimle olabilirdi artık. Berrin Taş'ın şiirin alanını genişletmek için vardığı sonuç... onun dünyayı daha geniş şekilde kavramasını sağladığı gibi... bizim de dünyaya daha geniş bir şekilde bakmamızı sağlar. Bu biçimsel özellik, Berrin Taş'ın genişleyen anlam dünyasının getirmiş olduğu sonuçtur. Burada önemli olan, Berrin Taş'ın kendisiyle... şiiriyle yaptığı mücadelenin güzelliğidir. Biz böylece, bir sanatçının sanat eseriyle yaptığı mücadeleyi her satırıyla hissediyoruz. Dışlanan yalın söze... anlama karşı önemli bir tavırdır Berrin Taş'ın tavrı. Yalınlık önemlidir.

Soran Şiir

Berrin Taş'ın şiirindeki bir başka biçimsel özellik ise, onun şiiri sorular sormaya... insanın kendisini sorgulamasına... insanın kendisini değiştirmesine yöneliktir. Şiir her ne kadar... kendi için yazıldığı sanılsa da, onda öteki önemlidir. O şiirini kendisi için değil... öteki için yazıyordur. O yüzden şiiri yüksek bir sesle söylemez o. Yalın sözcüklerle, imgelerle kurar. Şiiri hemen yanıbaşımızdadır. Okuruz, demek istediğini anlarız... ardındaki temayı sezer... bunun iç sevincini duyarız. Bir insanla yanyana olmanın sevincidir bu. Berrin Taş'ın istediği de budur zaten. Sanat eseri, insanın yaşamını değiştirdiği... ona yeni anlamlar kattığı sürece önemlidir. Berrin Taş amaç edindiği işi yapmanın erincini duymalı... Berrin Taş şiiriyle insana çok şey katmıştır. Bütün sansürlemelere... görmemezlikten gelmelere rağmen onun kendi okurunu yaratması... şiirinin işlevinin karşılığıdır. Bugün, bütün kısıtlamalara rağmen Berrin Taş kendi şiirini... geleceğin şiirini kurmuştur. Üçüncü kitaptaki yalın... somut imgeler çoğu kişiyi rahatsız eder... Berrin Taş'ın sorunu değildir bu. O, *"soba başında söyleşenlerin... zeytini beş çiğnemede yutanların... yalınayak gezenlerin... bir ayakkabıyı sırayla giyenlerin şarkısını"* söyler.

Sorumluluk Bilinci

İnsan hiçbir zaman kendinden sorumlu olmak istemez. Tarih boyunca insan kendine dair varolanların sebebini başka şeylerde aramıştır. Bunu yeri gelmiş bir aşkın güce yüklemiş... yeri gelmiş feodal zihniyet demiş... devlet demiş sorumluluktan böyle kurtulmaya çalışmıştır. Bir başka şeye sorumluluk yüklemek insan için her zaman daha iç rahatlatıcı olmuştur. Böylece insan kendi kendini sorgulamaktan çok başka olguları sorgulayarak sorumluluktan kaçmıştır. İnsan olagelenleri kendi dışında aradıkça sorumluluk bilincinden uzaklaşmış... kendine yabancılaşmıştır, kendi üstüne düşen ufacık sorumlulukları bile yerine getirmemiştir... çoğu kereler bu yüzden Berrin Taş'ın şiirinin bir yanı sorumluluk anlayışının sorgulanması üzerine dayanır. O kendi sorumluluk bilinciyle hareket ederken... ötekileri de bu sorumluluk bilinci içinde hareket etmeye çağırır. Bu onun şiirinin etik yanıdır. Onun karşısındakine ilişkin yazdığı şiirlerin çoğu aslında günümüz aydınına yazılmış gündelik yaşamın içinde bu sorumsuz aydın tavrını sürekli yaşamıştır Berrin Taş. Onun *İnsancıl*'ın ilk sayılarındaki *Bilinç Gezgin*'i bunun somut örnekleriyle doludur. *"Yaptıklarının sonucundan sorumlu hissetmiyorsan kendini bu yaşamını korumadığını gösterir. / Yaşamdır sonsuz olan... sen değilsin... / Yaşamın merkezi başkalarının değerlendirmeleri sen nerdesin... göremiyorum / sözcükleriniz birbirinin aynı seçemiyorum sizin olan düşünceyi sesinizde... / Başkalarının senin aklına gereksinim duyduklarını sanıyorsan yanılıyorsun. Sakin ol ve dinle onlar... / Yaşamında sürekli yinelenen olumsuzluklar seni düşünmeye çağırıyor... dinle"* Berrin Taş'ın şiirlerinde de bu yan vardır. Sorgulamak... sürekli kendini aşmak... hatasıyla... sevabıyla kendini kabul etmek... eleştiriye açık olmak aydın olmanın sorumluluğudur. Aydın olmayı bu anlamda önce yaşamın içinde arar Berrin Taş. Çünkü o, öyle emekçiden... işçiden dem vuran büyük büyük laflar eden... ama en ufak sorumluluğunu aşamayan... emeği, emekçiyi horlayan, aşağılayan yığınla aydın görmüştür. Berrin

Taş'ın yeni insanı bunun dışında olacaktır. Biz dünya şiirinde ve ülke şiirinde bu temayı pek görmeyiz. Bu anlamda tema, insani zenginliğimizi artırırken... eleştiriyi ve özeleştiriyi hayatın her alanına yaymanın güzelliğini gösterir bize. Bu anlayış sol içinde yaygınlaşması bile yeni bir örgüt ve insan anlayışının nasıl olması gerektiğini net bir şekilde gösterecektir. Sorgulamak... yaşamımızı her alanıyla sorgulamak... insani sorumluluğumuzdur bizim. Bu anlamda Berrin Taş'ın şiiri yolaçıcıdır. O yaşamın her alanını insanileştirebilmenin sorumluluğuyla hareket ediyordur. Şiirinin çoğu temasının arkasında bu vardır. Berrin Taş'ın şiirinin önemli bir yanı da burasıdır.

İnsanlığın Acısı

Üçüncü eserle birlikte tamamıyle insanlığın acısı Berrin Taş'ın acısına dönüşmüştür. Basitten karmaşığa giden bu yolculukta, insana yolculuk tamamlanmıştır. Doğuş... sorgulama... insana yürüyüş... artık binlerce insanı taşıyordur içinde. Bakmak yüzbinlerce gözle bakmaktır. Nazım'ın ceviz ağacı gibi... yüzbinlerce kulakla duymaktır. Geldiği yerde dönüş yoktur... sadece mücadele vardır... insanı daha aydınlığa... kendini daha aydınlığa götürmek için. Çünkü aşka gereksinmesi vardır bütün insanlığın ve kendinin. *İnsanın Ayak Sesleri* adlı şiir kitabında, aşkı irdeleyen bir şiir vardır. *Senin Kentinde Yaşıyorum...* Bu şiirle aşkın yaşama anlam katan bir güzellik olduğunu anlarız. Aşk umuttur bu şiirde kenti güzelleştiren sevgidir. Bu sevgi yaşamın bütününü kapsamalıdır. Seven insanın dünyaya bakışındaki güzellik... sevginin yarattığı umut ve dirençle önümüze serilir. Bu umut ve direnç dünyayı değiştirecek bir unsurdur. Teması şudur. Aşkı yaratamayan... yaşatamayan insan dünyayı değiştiremez. Berrin Taş'ın kitaplaştırılmamış, ama *İnsancıl*'da yayınlanan bir şiirine bakalım. *Binlerce Yıl Öteden Gelip 2000'lere Giden Konuk. "Onu seviyorum beni seviyor / bende sokakları kaldırımları / bende yıldızları bulutları bende acımayı... acımasızlığı / kaç bin yıl önce doğmuş bu adam / gözlerinde tekerlek izleri var / kanı bırakmış bakışlarına savaşlar / ellerinde darp izleri / nerden geliyor bu adam / hangi yaşamlarda kimler hırpaladı yüreğini / şarkı da söylemiyor bulutlu akşamlarda / sözlerinde yaralanmış bir ceylan var."* Aşk insanı insanileştirdiği, insanda tarih bilincini oluşturduğu sürece aşktır. Bunun dışındaki bütün olgular insansız bir dünyanın devamını sağlar ancak. Yine kitaplaştırılmamış bir başka şiire girelim. *Aşk... Karşı Kıyıda "Aşk en yıpranmış umudum / bekler / karşı kıyıda / Yağmurun ıslatmadığı topraklarda / tohumu bekler / Besler / çiğ damlasındaki umudu."* Bu sadece Berrin Taş'ın acısı... İnsanlığı içinde yaşatan bir insanın acısıdır. Aşksız bir dünyada varolmak... bunu her an hissetmek ne acıdır. Bu dünyayı aşkın varolduğu bir dünyaya dönüştürmek sadece mücadeledir. Berrin Taş'ın bütün şiirlerinde görülen yaşamını değiştirmek için insana sesleniş, bu mücadelenin getirdiği yandır. Bazı şiirlerinde her şey bir mücadeleye kendini değiştirmenin zorunluluğunu göstermeye dayanır.

Bu aşk anlayışıyla Berrin Taş, aşkı bir din haline getirmeye çalışan George Sand'ın, insan duygularını yücelten Rousseau'nun, yani insan doğasının doğuştan iyi olduğuna inanan romantiklerin devamcısıdır. Çünkü romantikler der ki, eğer erdem insan duygularındaysa, o zaman en soylusu aşktır.

Bu anlayış Aleksandra Kollantay ile Sovyet devriminde tartışılmıştır. Kollantay, aşkı, toplumsal bir üretim haline dönüştürmek gerektiğini söyler. Sosyalist toplumun aşkla ortaya çıkartılabileceğini savunur. Onun Anna Ahmatova'yı değerlendirdiği yazının arkasında bu anlayışını görürüz. Anna Ahmatova erkeğin devrimle değişmeyen bilincini gösterirken şiirinde... aşkı neliğini sorgulamayan... eski bilinçle kalan erkeği açımlar. Kadın böyle bir erkekle yanyana yürüyemez ona göre.

Şimdi, burada duralım. Sosyalizmi yanlış anlayan bilinç, ister istemez üretimini de yanlış ve yanılsamalı yapar. Sosyalistlerin büyük bir kısmı, ne yazık ki devrim adına çoğu şeyi erteleddiler. Kadın sorunu... devrimden sonra. Aşk... devrimden sonra... Yaşamını sağlayacak para kazanmak devrimden sonra... Nasıl bir insan... Nasıl bir yaşam, devrimden sonra. Bu yanlış yanılsamalı bilinç durumundan dolayı, insana dair çoğu soruna doğru cevabı veremedi bu kişiler. Öyle bir duruma geldi ki bu olgu... bir sosyalist şairin aşk şiiri yazması utanç oldu. Nasıl bir insan sorusu... kısmi kollektif kültür içinde yaşayan... feodal erkeksi bir tipe dönüştü. Kadınlar bile bu kollektif, feodal erkeksi değer yargılarıyla yaşadılar. Bu nasıl bir insan sorusuna verilebilecek yanıt değildir. İşte Berrin Taş'ın şiirinin anlamı burada başlar. O George Sand'dan... Roza'dan... Kollantay'dan... Anna Ahmatova'dan aldığı bayrağı daha yükseklere çekiyor. İnsanın bütün yanlarını sorgularken Berrin Taş, nasıl bir aşka... nasıl bir insana doğru cevaplar veriyor. Onun bu aşk temasını insanlık ve sosyalist mücadele tarihinden ayrı tutamayız. Berrin Taş şiiriyle aşkı yaşam alanımıza sokarak, dünyayı daha bilinçli kavrayacağımızı gösterir. O tek söz söyler. Aşk estetik bir yaratımdır... Bugünün... yarının olmazsa olmaz koşuludur. Bugünden aşkla kendilerini didik didik eden insanlar geleceği kuracaktır.

Şimdiye kadar çoğu kereler şiir yüreği açmak diye algılandı, doğrudur. Nasıl yaşamak gerekliliği-

ni gösterdi şiir. Bu da doğrudur. Berrin Taş'ta şimdiye kadar çok dar anlamıyla kullanılan "Nasıl bir ilişki kurmak gerek, ötekiyle" sorunu... Berrin Taş'ın şiirinin en önemli unsurudur. Şiir onda, yüreği açmak... nasıl yaşamak... nasıl bir ilişki kurmak diyalektiği üzerinde varolur. İşte devrimci olan... şiirde bakış acısını daha da genişleten bir tavırdır bu. Onun devrimciliği... yeniliği bu olgulardan gelir.

Şimdi şunu söylemek gerekiyor. 1990'dan sonra gelişen şiirde bu itiş kakış içinde kendini vereden en önemli şairlerden biridir Berrin Taş. Onun burjuva estetikçilerince, antolojilere, yıllıklara alınmaması bunun en somut örneğidir. Burjuvazinin adamlarının bu tavrı çok doğrudur. Ama, bizim adamlarımızın bu tavrı algılayamamaları bu bilinç karmaşasını... bilinç yarılmasını net olarak gösterir. Berrin Taş'ın verdiği mücadele anlaşılmalıdır. Çünkü Berrin Taş'ın mücadelesi, etik ve estetik mücadeledir.

Bütün bunlardan Berrin Taş'ın şiiri... *İnsancıl*'ın yaptığı... ülkemizde süregelen etik ve estetik mücadelenin ürünüdür. Yazımı onun Rimbaud'a ilişkin şiiriyle bitiriyorum.

RİMBAUD
Dün gece yıldızlarda Rimbaud'u aradım
Onu bulabilseydim
Yalnız değilsin diyecektim
ben varım.

Dün gece yıldızlarda Rimbaud'u aradım
onu bulabilseydim
seni anlıyorum diyecektim
bir şairin yüreği neden ağrır biliyorum.
Evet bir şairin yüreği neden ağrır, bilirim.

1. Berrin Taş, Aşk... Yeni İnsanın Dili, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1997.
2. Berrin Taş, Işığa Doğrulum, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1996.
3. a.g.e.
4. a.g.e.
5. a.g.e.
6. a.g.e.
7. a.g.e.
8. a.g.e.
9. a.g.e.

EVRİM

Uyandığımızda
Aç olduğumuzu fark ettik
Hava ananın memeleri sarkmış
Doyuramadı aç gözleri
Önce otçul,
Sonra etçil,
Daha sonra evcilleştik
Pembe panjurlu
Evlere yerleştik
Yansımamızı bulduğumuz sular
Çoktan uçup buhar oldular

Birnehirde iki defa yıkanamadık
Temizlikten o vakit caydık

Cevaplarını başkalarından beklediğimiz
Sorular
Ve ilk cevap "ben anlamam"

-ya şu karşı dağlar kimin
-hepimizin
-hayır benim
-ve de ovalar
-dünya benim olmalı benimle yoğrulmalı

Bu çizginin öbür yanı
Bencillerin diyarı

Nasıl diriltiriz diye uğraşmadık
Öldürmenin tadına vardık

Yaşamak için değil
Paylaşmamak için öldürdük
İnsana dair her şeyi

Bir sabah zafer çığlıklarıyla uyandık
Atomun yüreğini parçaladık
İklimi değişti insanlığın
Ekolojik dengeyi bozduk

Üstün insanı yaratmak için
Sefil bir ırk yarattık
Artık üstün insandık
Kendimizi yarattık
Doğduk
Fark ettik
Sahiplendik
Bencilleştik
Talan ettik.

Devrim YEŞİLBAĞ

TOPLUMDA DEĞERLER ÇÖZÜLMESİ KONUSUNDA KENDİMLE KONUŞMA

Afşar TİMUÇİN

Toplumda yaşanılan değer bunalımı hepimizi etkiliyor. Bunun elbet evrensel boyutları da var. Dünyanın hemen her yerinde bir kültür kayması olduğunu söylemek hiç de yanlış olmaz sanırım. Bizim ülkemiz gibi pek az ülkede de bu değerler kayması büyük ölçüde iktisadi bunalımla birlikte ortaya çıkıyor. Bir durumu tek nedenle açıklayamasak da bunda nüfus artışının büyük payı olduğunu söyleyebilir miyiz? Bu soruma şöyle kısaca değil de etraflıca bir yanıt verebilir misin?

- İnsan dünyasında nitelik sorunu genelde nicelik sorunuyla ters orantılı görünümler ortaya koyar. Sayıca çoğalma toplumsal yaşamın dayanakları ya da yapı taşları olan değerleri bozar, sarsar ya da tehlikeye düşürür. Sayıca çoğalma da sayıca azalma da çok sorunlu durumlar yaratacaktır. *Oran* ya da *ölçü* insan yaşamı için çok önemlidir. İnsan yaşamı oran ya da ölçü üzerine kurulmuştur diyebiliriz. Bir toprak parçası üzerinde ortak bir düzende yaşayan insanların niceliksel açıdan hızlı bir biçimde gelişmesi bir değerler kayması getirecektir. Çünkü değerleri oluşturan ve ayakta tutan maddi ve manevi kaynaklar o durumda aşırı ölçülerde paylaşılmış ve daha da önemlisi eşitsiz paylaşılmış olur. Sayıca azalma varolan kaynakların, maddi ve manevi kaynakların yeterince tanınamaması, özümlenememesi, yeterince kullanılamaması sonucunu getirir. Bu da önünde sonunda ters tepkiyle kaynakların yıpratılması sonucunu kendiliğinden getirecektir. İnsanoğlu yaşamı için zorunlu olan verimli kaynakları görmeyebilir, görmek istemeyebilir, görmezden gelebilir. Bilgiçliğimi bağışla. Yaşam dengeleri niceliksel insan artışıyla bozulduğu zaman ya da daha doğrusu bozulmaya başladığı zaman niteliksel yapı bozulmaya başlar yani değerler dünyası sarsılmaya başlar. Elbet her zaman ve her yerde olumsuzun olumlu etkileri de vardır, bunu da görmezden gelemeyiz. Gerçekte niceliksel bozulma değerler dünyasına bir uygunsuz koşullar toplamı getirdiği gibi *olumluyu gereksinim durumuna getirerek* toplumda bir itici ya da yapıcı güç de sağlar. Ancak insan yaşamını *kötünün yaratacağı iyi* umuduna bağlayıp çıkmak kolay değildir. Bozulma dönemleri genellikle düzelme dönemlerini çağrılar. Tarihe baktığımızda genellikle bir olumluyla bir olumsuzun tespih taneleri gibi yanyana geldiğini görürüz: bir çürüme bir iyileşmeyi, bir iyileşme bir çürümeyi izler. Bu çok zaman böyle olmuştur. Ancak bunun insanlığın yaşamında zorunlu bir koşul oluşturmayacağı gerçeğini de unutmamak gerekir. Doğal olan ya da mantıksal olan bozulmanın iyileşmeyi de yeni bozulmaları da kışkırtabileceğidir. Ancak insan dünyasında kötünün kötüyü ve iyinin iyiyi çağrılamaması için herhangi bir engel yoktur. İnsan yaşamının özellikleri doğanın özelliklerini andırsa da, daha doğrusu insan yaşamı büyük ölçüde doğal yaşamın koşullarıyla belirlenmiş olsa da, insan doğal bir varlık olarak doğanın belirleyici koşullarını varlığında sürdürmek durumunda olsa da onun çok özel özellikleri de vardır. İnsan yaşamı kesinliklerle belirlenmiş olduğu gibi kayganlıklarla da belirlenmiştir. Örneğin kimse evrimin yaratıcı gücüne bel bağlayıp sırtüstü yatamaz.

- İstemli bir varlık olan insan her durumda kendi yaşamına etkin bir bilinçle bir düzenleyici olarak yönelmelidir demek istiyorsun...

- Evet, ne olursa olsun kendimizi doğal akışın ellerine bırakıp çıkamayız. İnsan olmak tasarlayıcı, kurucu, yapıcı olmayı gerekli kılar. İnsan olmak daha da insanlaşma eğilimini kendiliğinden içerir ve tüm bireylerin dünyasında *daha da insanlaşmak için kendiyle savaşım* koşulunu gerekli kılar. Oysa değerlerin iyiden iyiye dağıldığı dönemlerde insanlar evrensel ya da toplumsal amaçlarını yitirirler ve genel amaçların dışında ve hatta genel amaçlara karşıt olarak bireysel amaçlarını belirgin ve etkin kılarlar. Bireysel amaçların genel amaçta karşılık bulmadığı durumlarda kargaşık toplumsal yapılar gelişir ve bu kargaşık yapılar tutarlı bütünlüğü kökten zorlar. Gerçeklikte karşılığı olmayan kuralcılık kargaşık yapıyı korur ve güçlendirir. Bozulma dönemleri sözde düzen kaygısının öne geçtiği dönemlerdir. Bozulmayı hızlandıran ve derinleştiren kabasabalıklar ciddilik görünümü altında insan yaşamını kökten zorlar. Ortaya konulan kurallar değerler düzeninin yararına görünmekle birlikte bu

düzenin yıkıcı etkeni olurlar. Ortada bir kısır döngü vardır. Her iyileştirme çabası yeni bir bozulmanın güçlü bir belirleyeni olur.

- Kuralcılık dediğin şeyden biraz daha sözeder misin?

- Bozulmanın getirdiği korkunç dağınıklık ve tehlikeli atomlaşmışlık önlem almayı gerekli kılar. Yapılabilecek tek şey yaşamı yeni gereksinimlere göre yeniden düzenlemektir. Toplumlar da bireyler gibi her adımda yeni gereksinimler ortaya koyarlar. Bu gereksinimler gerçek anlamda karşılanmadığı zaman yani dönüşümün koşullarına göre karşılanmadığı zaman çözüm getirmek yerine yaptırım uygulamak gibi kolay bir yol seçilir. Yaptırımları neyle uygulayacaksınız, nasıl uygulayacaksınız? Kurallar koyarak uygulayacaksınız. Bu tür kuralcılık sorun çözmez ama sorunu erteler. Toplumlarda en tehlikeli tutum sorun erteleme tutumudur. Ağrısı olan kişiye durmadan ağrı kesici verirseniz ona yıkımın ya da ölümün yolunu açmış olursunuz. Kuralların getirdiği geçici dinginlik insanlara pek hoş gelir ve onlara uzun yollardan ve zor yollardan elde edilebilecek sonuçların kolayca kurnazlık yoluyla da elde edilebileceğini düşündürür. Bu korkunç bir yanılgıdır. O durumda sorunlar aritmetik değil geometrik bir artış gösterecektir.

- Bu gibi durumlarda kurtarıcı mı beklememiz gerekiyor?

- Ussal çözümlerin sözkonusu olmadığı yerde kurtarıcılık bir tür serüvenciliktir. Bir atasözü *"Kırılan arabaya yol gösteren çok olur"* der. Kargaşık düzen en olmadık kişinin ruhunda bile kurtarıcılık duygularını uyandırabilir. Kurtuluş her zaman vardır ya da daha doğrusu olasıdır. Ama kurtuluş kişilerin öngörüleriyle değil ussal tasarımlarla sağlanabilir.

- İyi ama bu gibi dönemlerde ussal çözüm üretimleri de yok gibidir?

- Elbette öyle olacaktır. Ussal koşulların dışına çıkıldığı zaman ussal çözümler usdışı çözümler olarak işlem görürler. Ayrıca bu gibi dönemlerde herkes uzun erimli değil kısa erimli çözümlere gönül vermiş gibidir. Kırk ya da elli yılı kapsayacak bir iyileşmeyi kimseye kolay kolay benimsetemezsiniz. Herkesin acelesi vardır ve her şey üç beş yılın, en çok on yılın içinde sağlam temellere otursun istenir. Zaten insan ömrü kaç yıldır ki? İyilikleri biz göremeyeceksek...

- Bu koşullarda sahte kurtarıcıların ortaya çıkmasını doğal karşılamak gerekmez mi?

- Sözde kurtarıcılar büyük bir atılganlıkla kendilerini öne sürerler. Ussal tasarımları yoktur ama kişisel yetkinlikleri vardır. Onlar öyle düşünürler ya da öyle düşünülmesini isterler. Her yapay kurtuluş tasarımı yeni bunalımları getirir. O durumda bir kurtarıcı enflasyonundan sözetmek hiç de yanlış olmaz.

- Pekiyi bu durumda kısır döngünün getireceği mutlak çözümsüzlük mü...

- Çözüm her zaman bulunabilir, bunun için gerekli koşulları oluşturabilmek gerekir. Bu da söylediğimiz gibi çok belirgin çizgileri olan ussal bir tasarımın yaşama geçirilmesiyle gerçekleştirilebilir. Olağanüstü koşullarda olur olmaz kişilerin düzenleme çabalarını etkisiz bırakmakta yarar vardır. Şöyle düşünelim. Mahallede biri hastalanır. Mahalleli başına toplanır hastanın. Kimi alnına buz koyun der. Kimi hacamat önerir. Kimine göre hastaya balla karıştırılmış limon suyu içirmek gerekmektedir. Kimi eczaneye koşup falanca ilacı getirmeye kalkar. Bu arada mahallenin kafası çalışan bir iki kişisi hastanın hastaneye gönderilmesini önerir ama onları dinleyen olmaz. Çünkü sorun bir baş dönmesi ve mide bulantısıyla gelen bir karın ağrısı sorunudur ve kısa sürede atlatılabilecektir.

- O zaman gerçek anlamda düzenleyici kişilerin sağlam önerileriyle ve güçlü tasarımlarıyla ortaya çıkması gerekir, değil mi?

- Zorluk orada işte. Bu kişiler bu gibi toplumlarda kıyıda köşede kalmış kişilerdir hatta sözlerine pek de güvenilmeyen kişilerdir. Onlar çok zaman bozguncu yerine alınırlar. Köklü bir sıkıntıyı yorumlarken birer felaket habercisi durumuna düşmüş kişilerdir onlar. Bunlar birer yıkıcı gibi değerlendirilirler. Özellikle bozuk düzenden yararı olanlar, çıkarı olanlar tam tamına bir *mal sahibi* görünümü altında bu kıyıda köşede kalmış insanları suçlamaya ve aşağılamaya girişirler. Zaten de bu kıyıda köşede kalmış insanların tek başlarına yapabilecekleri bir şey yoktur. Önlerinde dağ gibi sorunlar, okyanus gibi engeller vardır.

Geçici önlemler yani "aspirin" önlemler biraz olsun yararlı olamaz mı?

- Sorun birazcık yarar sağlama sorunu değildir. Sorun bir yaşam düzenini yeniden biçimlemek sorunudur. Kaldı ki çok zaman o birazcık yarar gibi görünen şeyler uzun erimde zararlar getirecek şeylerdir. Hiçbir güçlüğe uğramadan kurtuluş yolu bulma çabaları boş çabalardır. Dünyada bireyler için de toplumlar için de elbet geç kalmak diye bir şey her zaman vardır.

- Konuşmamızın başında ben sana soru yöneltirken nüfus artışı sorununu birinci planda önemsemiştim, sen de buna karşı çıkmadın. Bunun üstünde dursak mı biraz?

- Nüfusun hızlı artışı bir toplumda birçok sıkıntının kaynağı olabilir ama tek başına tüm sıkıntıları açıklamaya yetmez. Çünkü hızlı nüfus artışı da zaten birtakım sıkıntıların sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Modern yaşam düzenine geçmiş bir toplum-

da bir adamın sekiz karısı ve yetmiş çocuğu ya da abartmadan söyleyelim on iki çocuğu olmaz, çünkü modern yaşam koşulları buna elvermez. Nüfus artışının getirdiği en büyük güçlük eğitimde düzeyin düşmesiyle belirgindir. Nicelikselin nitelikseli zorlaması diyebiliriz buna. İyi düzenlenmiş toplumlarda her şey gibi nüfus artışı da belli ussal koşullar çerçevesinde gerçekleşir.

- Nüfus artışının çok hızlı olduğu toplumda eğitimin sağlıklı ölçülerde sürdürülmesi olası değildir diyebilir miyiz?

- Diyemeyiz. Kötü koşullara teslim olmak gerekmez, kötü koşullar karşısında düzenleyici olmak gerekir. Nüfus artışını kaput dağıtarak ya da hap dağıtarak ya da eski Yunanistan'da olduğu gibi düşük yapmayı ve eşcinselliği kışkırtarak önlemek olası değildir. Tüm sorunların kökten çözümü iyi düzenlenmiş bir toplumsal yaşamın verimine bağlı olacaktır. Bu yüzden, nüfus artışı da içinde tüm sorunların çözümü ussal önlemlerle, köklü tasarımlarla sağlanabilir. Bunun için aklı başında insanların bir araya gelerek uzun erimli programlarla toplumu dönüştürme koşullarını oluşturmaları zorunludur. Bu da demokratik yaşamın güvencesi olan sivil kurumların tasarımcı özyapılarından gelecek bir iyilik olabilir. Yeni bir değerler düzeni oluşturmak yeni bir toplum yaşamı koşullarını ortaya koymakla sağlanacaktır.

- Hastayı mahallelinin elinden kurtarmak yani...

- Evet. Baylar, doktor geldi, hepiniz dışarı çıkın bakalım, bizi dışarıda bekleyin diyebilmek. Bunun için toplumun gene de belli deneyimlerden geçerek belli bir olgunluk düzeyine ulaşmış olması bir önkoşul olarak görünür. Salt üç beş düzenleyici kafayla toplumu dönüştüremezsiniz. Toplumun dönüşebilmek için birtakım bilinçsel yetkinliklere topluca ulaşılmış olması gerekir yani toplumun bilinç düzeyinde iyiye doğru dönüşümlerin gerçekleşmiş olması gerekir. Kimseye bilinç düzeyinde alamayacağı bir şeyi veremezsiniz yani benimsetemezsiniz. Sanatta da öyle değil midir. Çok iyi bir kemancının hiç müzik beğenisi olmayan birilerine en yetkin düzeyde bir müzik şöleni vermesi sana anlamsız gelmez mi? Elbet umudu kesmek ve *böyle köyün böyle muhtarı olur* deyip çıkmak da olacak iş değil. Hepimiz şu soruyu soralım kendimize; bir şeylerin daha iyi olması için ne yaptık?

- Öyle anlaşılıyor ki sen sağlıklı dönüşümü demokratik kurumların düşünsel ve eylemsel etkinliğine bağlıyorsun?

- Çok doğru. Demokratik yaşam koşulları içinde düzeni dönüştürmek yalnızca Meclis'lerin yapabileceği bir iş değildir. Demokratik yaşam asıl gücünü gelişmiş kurumlardan alır. Dernekler, siyasi partiler, sendikalar, üniversiteler ve benzerleri gerçek anlamda fikir üreticisi ve eylem üreticisi olmadan yaşamı dönüştürmek, dağılıp gitmiş değerler düzenini toparlamak olası değildir. Düş görmek güzeldir ama ayaklarımızı yere basmak koşuluyla. Geleceği tasarlamak güçlü demokratik kurumlarda görev alan aklı başında kişilerin işi olacaktır. Halkın siyasete katılımı o zaman gerçek anlamını kazanır. Her şey önünde sonunda bilgili, yürekli ve ahlaklı gerçek aydınların varlığı sorununa dayanıyor. Ancak o zaman toplumda ayaktakımının sömürücü saltanatı son bulabilecektir. Toplumsal-siyasal yaşamı sülüklerden ayıklamak gerekiyor. Güçlü kurumlar yaşama ağırlıklarını koymadıkça böyle bir ayıklama gerçekleşmeyecektir. Düşlerimizin olması iyidir ya da hatta zorunludur, ama düşler her zaman olabilirlikler üzerine kurulmalıdır. Eleştirici olmak yetmez, tasarlayıcı da olmak gerekir. Yarını büyük bir çabayla ve gerçekçi bir bakışla bugünden kurmaya başlamamız gerekiyor. Dilimize doladığımız kalıpsözlerle bu işi başarabileceğimizi düşünenler aldanıyorlar. Yaşam emek ister. Yaşamı bir kesimin değil bütün bir toplumun dilekleri çerçevesinde yeniden düzelemek işi güç ama zorunlu bir iştir.

- Bugün aydınlar sözünü ettiğin kurumlar çerçevesinde böyle bir işi başarabiliyorlar mı, ne dersin?

- Öyle olsaydı bizim bütün bunları düşünmemiz gerekir miydi? Fikir ve tasarım üretimi açısından toplumda büyük bir bitkinlik var. İlkin bu bitkinliği kırabilmek için elimizden geleni yapmalıyız. Bu bitkinlik yoğun bir umutsuzluğa dönüştüğü zaman her şey biraz daha zorlaşacaktır. Bugün bu toplumsal umutsuzluğun eşiğine varmış gibiyiz.

Pelin'e

Dün gece bir düş gördüm
Sanki karanlıklar içindeydim
Dört bir yanımı bulutlar sarmıştı
Boğulacak gibiydim
Martılar uçuşuyordu gözlerimde
Gizli gizli ağlıyorlardı
Şimdi bir matem var denizin azgın sularında
Balıklarla, yosunlar, sözleşmişler
Israrla sordum
Bu eleminiz niye
Gözlerinin içine baktım boş boş
Sakladıkları bir sır vardı yüreklerinde
Şimdi yağmurla kucaklaştın yıldızlar istedi
Hoşçakal Pelin!..

Gün ALTAY

OZAN MÜŞTAK ERENUS YAŞAMA GÖZLERİNİ YUMDU

Neylan DOĞAN

Ölmeye vakit yok, diyordun
Gözlerim yüzünde kaldı
Seninkiler bende
Ellerimiz üşüyor
Söyleme kimseye
Bubam benim...

Ölmeye Vakit Yok, Çağırın Gidenleri, Sermaye Destanı, Kör Beyazı Sordu, Bu Günler isimli kitaplarını arkasında bırakan Müştak Erenus, 5 Kasım 2002 tarihinde saat 11.30'da yaşama gözlerini yumdu.

1915 yılında Afyon'da doğan Erenus, ortaöğrenimini Haydarpaşa Lisesi'nde, yüksek öğrenimini İstanbul Hukuk Fakültesi'nde tamamladı. Uzun yıllar avukatlık yapan, bu arada şiirle olan uğraşını aralıksız sürdüren Erenus, şiirlerini Yücel, Yurt, Sanat Emeği, Yenitürk, Kaynak, Şadırvan, İnsancıl, Toplumsal Kurtuluş, Yeni İnsan ve başka dergilerde yayımladı.

"Toplum içinde yaşadığının farkında olan her yaratık, taşıyacağı yükümlülüklerin de farkında olacaktır. Bu büyük gerçek düpedüz insanın namusudur ve bu namusun gereği de aydın sınıfının ve toplum içindeki yazar çizerlerin omuzlarına yüklüdür." diyordu Erenus, böyle de yaşadı.

Müştak Erenus, *"Bir yazar, bir şair insanlarının nerden gelip nerelere gittiğini bilerek, onlara bu kargaşada reva görülen çamur haksızlıkların karşısında yerini alacaktır"* diyordu, bu inançla sürdürdü yaşamını.

"Bugün bir avuç kalan bu gariban dünyanın patronu olmak sapık gayretindeki, namustan habersiz kişilerin türlü çeşitli oyunları içindeyiz. Esasta, haşa min huzur, bu çamur oyunun sahibi tektir ve de haşmetli patronun dinli dinsiz, donlu donsuz bir yığın uşağı vardır" diyordu Erenus, bunların hiçbirine meyletmedi, şiirini onlara inat yalın bir dille Peter, John, Pietro, Petrovna ve Alilere adadı.

Müştak Erenus bütün şiirlerini topladığı *Bu Günler* isimli yapıtında yer alan *"Gün Gerçeğinde Şair ve Yazar"* başlıklı makalesinde, *"İşte batıp da çıkası böyle bir dünyada yaşayan yazar ve şair olarak yükümlülüğümüzü biliyoruz. İnsan aklına, insan namusuna tarih boyunca oynanan bu oyunun bir sonu olması gerektiğine inanıyoruz. Şiirimizden, elimizden geleni yaparız."* diyordu ve yaptı da.

Müştak Erenus, *"Temelinde şiir kendini konuşur. Uzun söz istemez. Lafa tahammülü yoktur."* diyordu, bu düsturla uzun söze ihtiyaç duymayan yalın şiirler yazdı.

Bu kıyamette yine buluşacağız seninle
Adını bile unutacaksın
Sensiz kalacak o söylediklerin
Ama yine de susmayacaksın

Eserleri

Şiirler (1965), Ölmeye Vakit Yok (1976), Duyuru (1979), Çağırın Gidenleri (1987), Sermaye Destanı (1989), Kalk Geleceğe Oturdun (1991), Kör Beyazı Sordu-Anılar (1991), Önce Umut Vardı (1995), Taşlı Yazı (1995), Bu Günler (2000).

Müştak Erenus
05 Kasım 2002
'Hasılı kelam
Fırtınalar içinde bir yangın bu'
'Ölmeye vakit yok'
Diyordun
Şifalı su bilgesundan kopmadan
Apaydınlık öldün dupduru yaşadın
Rastlantın zorunluluğa dair
Küçükarmutlu cemevinden hazırlandın
Kuzguncuk çocukluğundu
Şimdi şiirinin koynundasın
Uzak yakın
Kirlenmeden bu duruşun
'Bubam'
'Bubam benim'
Değişen hep aynı duruşun
Merhaba

Mustafa GÖKSOY

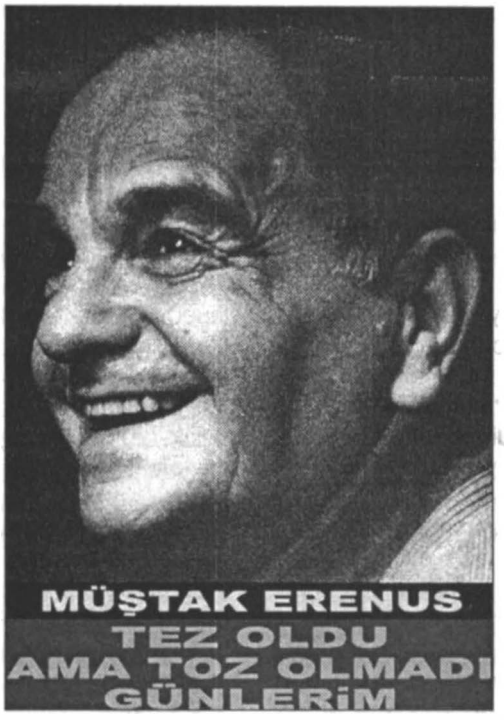

Müştak Babamızı bir şiiriyle anıyoruz...

YARINA AÇAN GÜL

Gergefte kırmızı gül gibiyiz
Umutlu ve keyifli
Onurluyuz bu kavgamızla
Öyle bir güçleniyoruz ki
Kime ne zaman nerede demeden
İşte burdayız
Bir çelik ki bu zincirin halkaları
Bilek bilek korkusuz
Yılmayan bir yürek güzelliğinde
Böyle el ele.

BİLGİ VE BİLGELİK*

Bertrand RUSSELL

Birçok kişi, çağımızın bilgi bakımından tüm önceki çağları geride bırakmasına rağmen bilgelik söz konusu olduğunda aynı gelişmeyi göstermediği konusunda fikir birliğindedir. Bu fikir birliği, 'bilgeliği' tanımlamaya çalıştığımız ve onu artırmanın yollarını düşündüğümüz anda yok olur. Ben ilk olarak bilgeliğin ne olduğunu ve sonra bilgeliği öğretmek için ne yapılabileceğini sormak istiyorum.

Bilgeliği oluşturan birkaç etmen vardır. Bunlardan öncelikle doğru değerlendirme yapma yetisinden söz etmeliyim: Bir problemdeki tüm önemli etmenleri hesaba katma ve bunları birbirleriyle doğru bir önem sırasına göre ilişkilendirme. Bu, çeşitli alanlardaki bilim adamlarından talep edilen uzmanlaşmış bilginin karmaşıklığı ve genişliği nedeniyle eskiye göre daha zor bir hale gelmiştir. Örneğin, bilimsel tıpla ilgili araştırmalarda bulunduğunuzu düşünün. İş zordur ve zihinsel enerjinizin tamamını alacağı olasıdır. Keşiflerinizin ve buluşlarınızın tıp alanı dışında ne gibi etkileri olabileceğini düşünmeye zamanınız yok. Diyelim ki başarılı oldunuz; modern tıbbın sadece Avrupa ve Amerika'da değil, Asya ve Afrika'da da bebek ölüm oranlarını düşürmedeki muazzam başarısı gibi. Bu, hiç tasarlanmadığı halde yiyecek miktarının yetersizleşmesi ve dünyanın en nüfuslu bölgelerinin çoğunda yaşam düzeyinin düşmesi sonucunu doğurdu. Günümüzde herkesin bildiği daha dikkat çekici bir örnek verelim: Tarafsızca, bilim aşkıyla atomun nelerden oluştuğu üzerinde çalışıyorsunuz ve aynı zamanda baştaki çılgınların eline insan ırkını yok etme gücünü vermiş oluyorsunuz. Bu gibi durumlarda, bilgi peşinde koşmak, bilgelikle birleşmedikçe zararlı olabiliyor; çünkü geniş bir görü anlamında bilgeliğin, ille de bilgi peşindeki uzmanlarda olması söz konusu değil.

Bununla beraber, kapsamlı bir kavrayış tek başına bilgeliği oluşturmada yeterli değil. İnsan yaşamının amaçları konusunda kesin bir farkındalık da gerekli. Tarih alanına baktığımızda bu konu daha açık bir hale gelebilir. Birçok ünlü tarihçi olguları, hırslarının çarpıttığı dünyalarından gördükleri için yarardan çok zarar vermişlerdir: Hegel'in kapsamlı kavrayıştan yana hiçbir sıkıntısı olmayan bir tarih felsefesi vardı; çünkü bu felsefe en eski zamanlardan başlıyor; belirsiz bir geleceğe doğru devam ediyordu. Fakat onun aşılamaya çalıştığı temel tarih bilgisi M.S. 400 yılından, Almanya'nın en önemli ülke ve dünyada ilerlemenin bayraktarı olduğu kendi zamanına uzanıyordu. Bilgeliği oluşturan kavrayış sadece aklı değil aynı zamanda duyguyu da barındıracak biçimde genişletilebilir. Duygu yönünden sığ ama çok bilgili insanlara rastlamak hiç de ender değil. Bu tip insanlar benim bilgelik dediğimden yoksundur. Yalnızca toplumsal yaşamda değil, aynı derecede özel yaşamda da bilgelik gereklidir. Bilgeliğe, yolunda yürünecek amaçları seçmek ve kişisel önyargılardan kurtulmak için ihtiyaç vardır. Uğrundaki çabanın yüce sayılabileceği bir amaç için bile, eğer bu ulaşılamayacak bir amaçsa ve başarısızlıktan başka bir olasılık yoksa, çaba göstermek akılsızca olabilir. Geçmiş dönemlerde birçok insan, yaşamlarını simyacılığa ve hayatın iksirini araştırmaya adadılar. Eğer bulabilselerdi, şüphesiz ki insanlık adına çok faydalı bir iş yapmış olacaklardı; fakat boş yere harcanan kendi hayatları oldu. Daha az kahramanca konulara geçelim. Birbirinden nefret eden ve bu karşılıklı nefret yüzünden birbirini yokoluşa sürükleyen, Bay A ve Bay B isimli iki adamın durumunu düşünelim. Bay A'ya gittiğinizi ve 'Niçin Bay B'den nefret ediyorsun?' diye sorduğunuzu farz edin. Şüphe yok ki size Bay B'nin kusurlarıyla dolu kısmen doğru kısmen yanlış olan, şaşırtıcı bir liste verecektir. Şimdi de Bay B'ye gittiğinizi düşünün. Aynı şekilde doğru ve yanlış karışımı olan ve Bay A'nın kusurlarıyla dolu diğerine çok benzer bir liste sunacaktır. Şimdi de Bay A'ya yeniden gidip, "Bay B'nin, kendisi için söylediklerinizin aynısını sizin için söylediğini duyduğunuza çok şaşıracaksınız" dediğinizi farz edin; benzer bir konuşmayı Bay B'ye de yapın. İlk etki kuşkusuz, her iki tarafın da birbirine duyduğu nefretin artması olacaktır; çünkü her iki taraf da diğerinin adaletsizliğinden dehşete düşecektir. Fakat yeterli sabrınız ve inadınız varsa, iki adamı da diğerinin sadece her insanda bulunabilecek kusurları taşıdığı, düşmanlıklarının iki tarafın da zararına olduğu konusunda ikna etmeyi becerebilirsiniz. Eğer bunu yaparsanız, bilgelik yolunda ilerlemişsiniz demektir.

Bilgeliğin özü, mümkün olduğunca şimdi ve buradanın baskısından kurtulmaktır. İnsan, duyularının bencilliği karşısında acizdir. Görme, işitme ve dokunma kendi bedenimizle ilgilidir; kişisel olmaya mecburdur. Duygularımız da benzer şekilde bizle

ilgilidir. Bir bebek açlık ve rahatsızlık hisseder, kendi fiziksel durumuyla ilgili olmayan şeylerden etkilenmez. Yıllar geçtikçe ufku genişler. Düşünce ve duygularda daha az kişisel ve fiziksel durumuna daha az bağımlı oldukça bilgelik yolunda ilerler. Tabii bu bir aşamadır. Kimse dünyayı tam bir tarafsızlık içinde göremez. Eğer herhangi biri bunu yapabilseydi, hayatta kalması neredeyse imkansız olurdu. Yine de tarafsızlığa, her geçen gün daha çok yaklaşmak mümkündür. Bir yandan olaylara bir şekilde dışarıdan bakarak, bir yandan duyusal alanımızda onları doğru yerlere yerleştirerek. Bilgelikte ilerlemeyi sağlayan böyle bir yaklaşımdır.

Bu anlamda, bilgelik öğretilebilir mi? Öğretilebilirse erdem öğretimi eğtimin amaçlarından biri olmalı mıdır? Ben bu soruları evet diye cevaplarım. Bize, pazarları komşumuzu kendimiz gibi sevmemiz gerektiği söylenir. Haftanın diğer altı günü ondan nefret etmemiz öğütlenir. Bunun saçma olduğunu söyleyebilirsiniz; çünkü nefret etmeye itildiğimiz kendi komşumuz değildir. Fakat hatırlayacaksınız buyrukta sözü edilen örneğe göre Samiriyeli(1) komşumuzdu. Artık, Samiriyelilerden nefret etmek için neden yok. Bu yüzden bu dini öykünün anlamını kavrayamamız doğaldır. Eğer meseleyi daha anlamlı hale getirmek istiyorsanız, Samiriyeliyle olan durumu 'komünist' ve 'anti-komünist'e uyarlayın. Zarar verenlerden nefret etmenin doğru olduğu görüşü öne sürülebilir. Ben böyle düşünmüyorum. Eğer nefret ederseniz, büyük olasılıkla onlar kadar zararlısınız demektir yalnızca. Ayrıca, onları bu düşmanca tutumlarından vazgeçirtmeniz de pek mümkün olmayacaktır. Düşmanca olana nefretiniz de bir çeşit düşmancalıktır. Çözüm, anlayıştan geçer; nefretten değil. Tepkisiz kalmayı savunmuyorum. Demek istediğim, tepki düşmanlığın yayılmasını önlemekte etkili olacaksa en büyük oranda anlayıştan ve en küçük oranda düşmanlıktan oluşmalıdır ve korumayı arzu ettiğimiz değerlerin yaşatılmasıyla bağdaşmalıdır.

Çoğu kez, biraz önce savunduğum bakış açısının iş uygulamaya geldiğinde pek geçerli olmayacağı ileri sürülür. Tarihin, bu ileri sürüleni doğruladığını düşünmüyorum. İngiltere'de kraliçe I. Elizabeth ve Fransa' da IV. Henry, Protestan olsun Katolik olsun hemen herkesin tutucu olduğu bir dünyada yaşadılar. İkisi de bu davranışlarıyla yararlı ve etkili oldular. Abraham Lincoln benim bilgelik dediğimden hiç uzaklaşmadan büyük bir savaşı yönetti.

Bir dereceye kadar bilgeliğin öğretilebileceğini söylemiştim. Bence, bu öğretim alışıldığı gibi ahlaki yapılanma olarak düşünülmektense zihinsel unsurları barındırmalıdır. Nefretin ve dar kafalılığın bunları yaşayanlar üzerindeki feci sonuçlarına bilgilendirme sürecinde değinilebilir. Bilginin ve ahlak değerlerin birbirinden çok ayrı olması gerektiğini düşünmüyorum. Çeşitli beceriler için gereken uzmanlaşmış bilginin bilgelikle pek ilgisi olmadığı doğrudur; fakat bu, uzmanlık bilgisinin tüm insan etkinliklerindeki yerini inceleyen daha geniş araştırmalarla desteklenmelidir. En iyi bilim adamları bile iyi bir yurttaş olmalıdır. "Yurttaş" derken dünya yurttaşlığını kastediyorum; bu veya şu ulusun ya da azınlığın bireylerini değil.

Beceride ve bilgideki her ilerlemeyle birlikte, bilgelik daha zorunlu hale geliyor; çünkü her ilerleme amaçlarımızı fark etme yetimizi arttırıyor. Bu sayede, eğer amaçlarımız akıllıca değil ise kötülük etme yetimiz de artıyor tabii. Dünya bugün bilgeliğe hiç olmadığı kadar ihtiyaç duymaktadır ve bilgi artmaya devam ederse gelecekte şimdi olduğundan çok daha fazla ihtiyaç duyacaktır.

ZAMAN ŞARKISINI SÖYLER

Sonsuz bir hızla şarkısını söylerken zaman
Hani o tellerimizi buran kekre tadıyla
Koşarız sürüngül bir iklimin
alacakaranlığına
Kırılmış adımlarla yaprak yaprak düşerek
Ben ki sevdası kalbinden taşmış
bir küçük çocuk
Zorlasam ne kadar zorlarım kavganın
korkunç sırlarını
Çağların inadına yüklesem de domur domur
şiirler kalemime
Zaman kendi şarkısını söyler yine...

Kaplan KOZANOĞLU

• Çeviri: **Ebru AKTEL**
Essays in Philosophy
Edited by Houston Peter-Pocket Library

1. Samiriyeli: Sadece Eski Ahid'in ilk beş kitabını kabul eden bir yahudi mezhebi üyesi.

İNSANCIL ATÖLYESİ
ŞİİR ÇALIŞMASI

Pencere Üstüne Şiirler

I. PENCERE
O
Kendini tutsak etti
Bile bile
Bir duvara
Güneşi taşımak için insanlara
Anlamıştı zorunluluğunu
Kapatılamaz bir gedik açmanın
Beton yapıda
Alınmıyordu
İnsanların araya perde çekmelerine
Gizlenmelerini kendinden
O, insanları izledi
İnsanlar onu farketmeseler de
Kirlendi mi
Kararda mı saydamlığı
İki el temizlerdi onu
Yalnız değildi
Kumrular, serçeler, güvercinler
Direnç şarkıları söylediler ona
Rüzgâr yaladı yüzünü
Yağmurla yıkanıp Güneş'le kurulandı
Trampet çaldı doluyla
Karla örtündü
Bakıştı Ay'la
Karanlık bir gecede
Parlak bir yıldıza bağlandı

II. İKİ PENCERE
Güneşli Mayıs'ın ilk günü
Karşı binada O'nu gördü
Yorgun, terli bir çerçevede
Erik yeşili bir denizden
Uzaklığı kıra kıra gelmişti
Marmara'nın tuzu üzerinde
Kara gözlerinin iki yanında
İki örgüde taşıyordu maviliği
Birinde fırtınalı bir deniz
Ötekinde şimşeklerin parıldadığı
Hırçın bir gökyüzü
Kendini onun gözlerinde tanıdı
Şaştı kaldı
Ne benzerlikti bu
Sanki onu çoktandır biliyordu
Bir kanadında berrak bir sevgi
Ötekinde bağlandığı yıldızın kırmızı ışığı
Sevinçle yıkanıyordu
O da tutsak etmişti
kendini
Gitgide sertleşen
O beton duvara

III. PENCERELER
Öteki pencereleri gördü ikisi
Kimi pörsümüş, çatlak
Kimi yeni yetme henüz
Göz göze, usulcacık
Soyundular
Işık ırmağına bıraktılar kendilerini
Tereddütsüz
Çırılçıplak
Bilinmeyen bir zamandan
Her nereye akıyorsa ırmak
Oraya gidecekti onlar da
Bilinmeyen bir zamana
İki kum tanesi gibi
Çarpa çarpa taşlara
Onlar
Bir yıldızın önlenemez aşkından
Bilerek, isteyerek, sevinçle
Tutsak ettiler kendilerini
Beton duvara aldırmadan
Büyürken o yıldız
İçlerinde sessizce

Yılmaz ZİR

DÖRT DUVAR BİR PENCERE
Duvarlar,
Kan ve nem kokusu.
Gün ışığından yoksun.
Rüzgârın esintisi
Rüyalarımda.

Özgürce dolaşmak.
Bir tutam nefes almak,
Doğanın derinliklerinden.
Bakmak,
Kendinden geçercesine
Gökyüzüne.

Açılsa tek bir pencere
İzin verse duvarlar.

Medet TURAN

YAŞAM BİR PENCEREDİR
Gökyüzünü istiyorum
Yaşam bir penceredir
Göğe erişmek için
Sürekli genişlettiğim

İsmet ALICI

O.PAMUK'A İLİŞKİN: "YUMMA GÖZÜN KÖR GİBİ"
IV. AYRIM: "KAR" VESİLESİYLE O.PAMUK

Temel DEMİRER

"bütün renkler hızla kirleniyordu
önceliği beyaza verdiler"! (1)

O. Pamuk, (2) 1970'te Yeditepe'de yayımlanan şiirleriyle edebiyata ilk adımlarını atmış, Nişantaşı'nda büyüdüğünü hep övünçle yineleyen bir burjuva çocuğu...

Edebiyata ikinci adımını ise, 1979 Milliyet Roman Yarışmasında birincilik kazanan *Karanlık ve Işık* adlı romanı oluşturuyor. Mehmet Eroğlu ile paylaştığı bu birincilik pek işine yaramamış ve bu romanı *Cevdet Bey ve Oğulları* adıyla 1982'de yayımladıktan sonra üçüncü adımını atmış: Orhan Kemal Roman Armağanı. Bir yeni adımı 1984 Madaralı Roman Ödülünü aldığı *Sessiz Ev* (1983) ve *Beyaz Kale* (1985) ile olmuş. *Gizli Yüz* (senaryo, 1992)'ü yayımlamış ve 1990'la birlikte onun yeni adımları, yeni yıllara başlamış asıl: *Kara Kitap*, ardından *Yeni Hayat* (1994) ve *Benim Adım Kırmızı* (1998). *Öteki Renkler* (yazılar ve bir öykü, 1999) başlıklı bir yapıtı da olan Pamuk üzerine Nükhet Esen'in *Kara Kitap Üzerine Yazılar* (1992), Yıldız Ecevit'in *Orhan Pamuk'u Okumak* (1996) ve *Orhan Pamuk'u Anlamak* (1999) başlıklı kitaplar hazırlandı. Pamuk'un son romanı ise *"Kar"*

IV.1. O. Pamuk'un "KAR" Düşünceleri...
"Evet, paranoyağım"! (3)

"Bir roman ['Kar' -y.n.], tek bir düşünceden değil, pek çok düşünceden çıkar! Bir kere yıllarca içimde şu yer etmişti: 'Efendim. Orhan, postmoderndir. Memleketin sorunlarından kaçar. Hayali çağlarda geçen hayali romanlar yazar. Zaten adamın Türkiye gerçeğinden haberi yok. O, Nişantaşlı muhallebi çocuğu burjuva Orhan!' Ne yalan söyleyeyim, bu romanda da kendimi Nişantaşlı burjuva Orhan'dan başka birine çevirmedim, Ka da Nişantaşlı bir kahraman ama elimden geldiği kadar, ülkem ve siyasi durumlar hakkında ne düşünüyorsam yazayım istedim!

Bir de şu fikir vardı: Bir adam artık hiçbir siyasi fikre inanmıyor. Eskiden inandığı solculuğu da çok fazla önemsemiyor. Fakat Türkiye'de bir taşra kentinde, siyasete fazla fazla inanan solcular, sağcılar ve siyasal İslamcılarla yanyana düşüyor ama onun aklı fikri oradaki eski bir tüfeğin kızını tavlamakta! Artık başka da inandığı bir şey yok...

Keskin solcu hiç olmadım. Kendimi, kültürle, siyasetin insanı hapse götürecek ürkütücü isteklerinden hep korudum. Kaçtım. Ama Ka gibi birini anlatmak istiyordum. Siyasetin taleplerine geçmişte heyecanla koşmuş, ama bugün aşkın ve bireysel mutluluğun taleplerinin peşinde koşmayı tercih ediyor. Herkes memleketi kurtarmayı düşünürken, o sevdiği kızla bir odaya kapanıp sevişmeyi düşünüyor! Bir taraftan vicdan azabı çekiyor ama ötekilerden daha önemli bir değere sahip olduğunun da farkında. Nitekim benzer bir hikaye de romanımda var.

Kar, ilk güncel politik romanım. Ama kesinlikle bir daha politik roman yazmam. Çünkü edebi yanının değil, siyasi yanının öne çıkarılacağını ve yaptığım harika edebi buluşların farkına varılmayacağını düşünüyorum." (4)

"Eski demode tarzıyla Marksist bir roman değil 'Kar' Sol belki ama eski Marksist tarzda bir siyasal roman yazmadım. (...) Beni siyasal roman yazmaya bir anlamda Türkiye'nin koşulları zorladı. Ama bu sevinerek söyleyebileceğim bir şey değil. Türkiye siyaseti hakkında ne düşünüyorum diye, ilk defa siyasi yanı ağır basan bir kitap yazdım... Siyasal roman yazmış olmayı kendimin ve Türkiye'nin başarısızlığı olarak görüyorum. Ayıp bir şey değil elbette siyasi roman yazmak ama yine de öfkelerimi edebiyatla dışa vurmak istemezdim." (5)

"Ben Bahtinci romana yakınım. Yani herkesin sesi sonuna kadar çıksın, ben de o şenliği uzaktan dikizleyeyim ve gösterdiğimi izleyenleri eğlendireyim... 'Kar' için siyasi roman derim, çünkü siyasetin ön planda olduğu bir kitap. Aslında ben tarihi roman, siyasi roman, aşk romanı gibi sınıflandırmalara dayanmak, bunların üzerine kuram geliştirmek istemiyorum ama siyasi roman diye bir şey vardır." (6)

"Kar, radikalizme ılımlı bakışın, İslamcılarla, Batılılaşmacılar arasındaki çatışmaların,(7) kadınların acıları üzerinden erkeklerin siyaset yapmasının, insan acılarının romanıdır."(8)

IV.2. Ve "KAR" Huzurlarınızda...

"Medya aracılığıyla doğrudan okurlara sesleniyorum"! (9)

Hani Nilgün Cerrahoğlu'nun Aralık 2000'de, müjdesini, "Yazmakta olduğu son romanı şimdiye dek kaleme aldıkları arasında muhtemelen en ilginci olacak. Sır gibi saklıyor adını. Mekân, karakterler ve hikâyeye dair en ufak ipucu vermiyor... 'Bugünü' yazdığını anlatıyor sadece. 'Günümüze dair' aradığımız her şeyi bulacağız içinde: AB, kimliğimiz, siyasi dertlerimiz, din, devlet, ordu ve gelenek... O. Pamuk'un kaleminden 'romanlaşmış' versiyonu ile gelecek yılın güz aylarında kitapçı dükkanlarında karşımıza çıkacak,"(10) diye verdiği "Kar"

Bilmeyen yok; ya da ister istemez hepimiz taraf ve tanık olmak zorunda bırakıldığımız üzere, "O. Pamuk'un 'Kar' adlı romanı daha yayımlanmadan gazete ve televizyonların ilgi odağı oldu. Belki de 'Kar' aracılığıyla O. Pamuk demek daha doğru olur. İlginçtir, doğa da O. Pamuk'un yanındaydı. Sanki O. Pamuk'un kampanyasına destek veriyordu. Günlerce kar, tipi, boran hüküm sürdü ülkede. Yollar kapandı, araçlar yollarda kaldı, beyaz bir hayalete döndü kentler. Yani 'Kar' karla, fırtınayla geldi, desek yeridir.

Günlerce çıkmadığı televizyon, konuşmadığı televizyoncu kalmadı gibi. Gazetelere demeçler verdi. Söyleşiler yapıldı kendisiyle. Geniş kapsamlı bir kampanya yürütüldü. Öyle ki, bildiğim kadarıyla, televizyonlarımızda ilk roman reklamı da yine 'Kar'a nasip oldu.

Elbet bunların her biri ayrı bir bilgi alanına, ayrı birer disipline tekabül ediyor. İş bilenin kılıç kuşananın, ne diyelim. Neyin, ne zaman, nasıl pazarlanacağıyla birlikte pazarın hazırlanması da uygun zaman ve zemin üzerine oturtuldu. Doğa bir yandan savurdu, medyanın rüzgârını arkasına alan O. Pamuk bir yandan.

Nihayet 'Kar'la buluştuk. (...)

'Kar' bize bir roman olarak sunulmadı. Televizyonu, gazetesi, dergisi ağız birliği etmiş gibi bir 'meta' pazarladı bize. (11) Bu 'meta'nın niteliği her ne kadar 'roman' da olsa 'meta' niteliği romanlığının, edebiyat ürünlüğünün önüne geçti. (...)

Öncelikle belirtmem gerekir, 'Kar' adlı roman kesinlikle Türkiye için, Türkiye insanı için yazılmış bir roman değil. Daha doğrusu Türkiye'yi, Türkiye'deki okuru birincil hedef olarak görmüyor. Biraz reklam jargonuyla söylersem, hedef kitleyi Türkiye'de aramıyor. Yoksa O. Pamuk'un hakkını yemiş olmayalım, Türkiye'de de ses getirmesi için, sadece televizyon reklamlarının, gazete söyleşilerinin ötesinde bir şeylerin olması gerektiğinin bilincinde. İşte yukarıda sözünü ettiğim mayınlar, ya da daha zararsız olması için ses bombaları diyelim bunlara, bunlardır. Her köşe başına bu ses bombalarından yerleştiren Pamuk, her kesime yöneltilmiş sivri çuvaldızları da kullanıyor. Bunlar birilerinin canlarını acıtacak, tepkiler oluşacak; O. Pamuk bu kesimlerce topa tutulurken, o elini ovuşturup kıs kıs gülecek. Kitabın nasıl vitrin süsü biblolar ya da eğlencelik çerez gibi satıldığını izleyip keyiflenecek. Ama bu yeterli değil. Bu asıl büyük savaşta kazanılmış küçük bir muharebe mertebesine bir başarıdır Pamuk'un gözünde. Büyük savaşın ne olduğunu tahmin etmişsinizdir sanırım. Avrupa... Amerika... Çeviriler... Satışlar... Toplantılar... Kimbilir yıllardır aşerdiği, önüne çıkan her fırsatta oynadığı, fırsat çıkmadığında kendi yarattığı, neydi o dinamitçinin adı?!(12) Roman değil, O. Pamuk pazarlanıyor, değişimin nedeni de bu." (13)

IV.2.1. "KAR" İçin Denilenler...

"O. Pamuk, Kar'la, sözüm ona şifre kırıcı imgeler ışığında masalı gerçeğe ikame eder." (14)

Malum çevrelerin alkışlarıyla piyasaya başarı ile pazarlanan "Kar" hakkında neler denmedi neler?

Örneğin Derya Sazak, "Benim Adım Kırmızı'dan sonra Kar da çok konuşulacak,"(15) derken; Necmiye Alpay da ekliyor: "... 'Kar'ı, özellikle de bir noktadan sonra, irkilmeden okumak olanaksız. Kışkırtıcılık ölçüsünde cüretli, neşter gibi bir roman bu. (...) 'Kar'da görüntü net, olay örgüsü meydanda... (...) O. Pamuk'un romanlarının temelinde insanlararası etkileşim (insanların birbirini etkilemesi) sorunsalı yatıyor. 'Kar' bu temelde sorunsal açısından, 'Beyaz Kale'den sonra ikinci doruk..." (16)

Veya Serdar Turgut için "O.Pamuk'un son kitabı, 'Kar' (...) 'hislerin araştırılması, anlamlandırılmaya çalışılması' açısından derin bir kitap,"(17) olarak ilan edilirken Cumhur Aslan için de çok farklı "anlam(lar) taşıyabilmektedir: "O. Pamuk'un Kar romanı öncelikle taşranın daha sonra da taşralaşan Türkiye'nin bir profili olarak okunabilir. Taşralaşan Türkiye'nin 1990'larda aldığı görünüme 'taşra'dan, taşranın içinden hareketle bakmaya, okumaya çalışan bir roman. Kar, siyasal bir eleştiri, siyasal sistemin açmazlarına, Cumhuriyetin akılcı, pozitivist dünya görüşüne yapılmış bir eleştiri... Gerek Parla'yı, gerekse Gürbilek'in görüşlerine atıf

yaparsak 'baba' imgesiyle hesaplaşan bir oğlunun merkezde durduğu yerden yaptığı bir eleştiri. Oğul, babanın belirlediği bir yaşam alanında olduğunu, orta sınıf bir batılı Türkiye imgesine sahip olduğunu hissettirir. Merkezdeki bir duruştan babanın eleştirisi olarak 'Kar' ikili bir fonksiyona sahiptir: İlki, baba olarak aldığımız ve patolojik bir zihni yapıyla kurgulanan akılcı, pozitivist dünya görüşünün eleştirisi ile gene bir yönüyle bilimsellik kaygısında olan ama son kertede babayla ilişkilerini tam koparmayan 'sol'un eleştirisi... (...)

Pamuk Türk insanının Cumhuriyet dönemiyle birlikte başlayan bölünmüş kimlikli yapısına atıf yapıyor gibidir. En laik anımızdaki dinsellikle, batıyı en yok sayıcı tavrımızdaki batılılık tiplemeleriyle Pamuk, Türk insanının doğu, batı, taşra, merkez değerleri arasında bir bölünme psikozunu, travmasını yaşadığını anlatmaya çalışmaktadır."(18)

Ya da Sema Yıldırım'ın deyişiyle, "O. Pamuk bence kitabın sonunda 'Pamuk'un Diğer Romanları Dünya Basınında' başlığı altında toplanan kimi abartılı övgülerde dile getirildiği kadar büyük ve iyi olmasa da ('Türkiye'nin harika çocuğu...' (The Observer-İngiltere); 'Benim Adım Kırmızı çok iyi bir roman.' (Süddeutsche Zeitung-Almanya); 'Bu kitap kendi başına benzersiz bir buluş!' (The Economist-İngiltere); 'Dünya romanının en özgün yaratıcılarından biri.' (The Guardian-İngiltere); 'Pamuk'un şahaseri [Kara Kitap için söyleniyor-b.n.]' (Times, Litarary Supplement-ABD); vb. vs.) iyi bir edebiyatçı, iyi bir romancı...

Bu oldukça aşırı değerlendirmelerde bence 'doğu'ya hep tepeden bakmış ve bakan 'batı' ortalama aydınının, doğudan gelen ve batının belirlediği içeriksel ve biçimsel ölçütlere göre de iyi sayılabilecek bir sanatsal yapıtla karşılaştığında duyduğu şaşkınlığı da dile geliyor. O. Pamuk, Kar'da olduğu gibi, batılı ortalama bir aydının da gıptayla bakabileceği bir bilgi/kültür birikimine sahip görünüyor..."(19) vb'leri, vb'leri... (20)

IV.2.2. "KAR"ın Öyküsü

"Boş şeyler söylememek için düşünerek konuşun; o zaman sık sık hata işlemezsiniz." (21)

Ka, Almanya'da yaşayan bir şair, Batı'da geçen siyasi sürgünlük yıllarından sonra İstanbul'a, oradan 'kadın intiharları' üzerine röportaj yapmak üzere Kars'a gidiyor.

İpek, Ka'nın gençlik döneminin aşkı; Ka'nın asıl niyeti sevdiği kadınla Avrupa'ya dönmek, orada yaşamak. Ancak Kars'a ayak bastığı andan itibaren sürüklendiği olaylar, siyasal İslamcı-laik çatışması, yoğun kar yağışı nedeniyle mahsur kaldığı kentte 3 gün süren "tiyatrocu ihtilali" ve düş kırıklıklarıyla geçen bir yaşam.

Kar, 28 Şubat çağrışımı uyandıran politik roman. Pamuk'un romanlarında kültürlerin karşılaşması, Doğu-Batı, modernlik-İslamiyet şeklinde yer bulan siyaset, bu kez 1990'larda Türkiye'yi etkileyen İslamcı-laik ekseninde güncellik kazanıyor.

Romandaki kar, bir taşra kentinin tüm yoksunluklarını, Türkiye'nin tüm sıkıntılarını içinde taşıyan Kars'ın yollarını kapatınca olanlar oluyor. Önce pastanede siyasi bir cinayet işleniyor. Ardından tiyatro oyunu kana bulanıyor; eski solcu, gözden düşmüş oyuncu Sunay Zaim'in önderliğinde bir darbe yapılıyor. Amaç, memleketi kurtarmak. İşin içine hemen MİT, ordu, polis, kontrgerilla da katılıyor ve kısa sürede Kars'ta siyasal İslamcılara, Kürt milliyetçilerine yönelik bir sürek avı başlıyor. Tüm bu kargaşayı, yazar Orhan'ın ağzından (o da romanın karakterlerinden biri), kahramanımız Ka'nın gözünden izliyoruz. Eski solcu yeni İslamcı belediye başkan adayı, edebiyat düşkünü imam hatipliler, iktidar borazanı yerel gazeteci, türban direnişi yapan üniversiteli kızlar, Kemalistler ve Şeyh Türkiye'nin küçük bir modelini oluşturuyor.

Ka solcu, ateist, laik. Siyasal İslamcıyla konuşmaları bu kavramların belirlediği çerçeveler içinde geçiyor. Kişilerin hayat sürecindeki değişimleri de bu kalıpları izliyor. Muhtar solcu, devrimci, ateistken, daha sonra siyasal İslamcı ve türbancı oluyor. Herkesin yeri tamamen Türkiye'ye hakim olan düşünce akımlarına göre belirleniyor ve romanın kahramanları belirli düşünce akımlarının temsilcileri olmaktan öte bir işlevleri olmuyor.

Siyasal fanatik bir İslamcı laik, devletçi bir enstitü müdürünü öldürürken aralarında geçen uzun soluklu diyaloglar da hep bu düşünce yapılarına uygun olarak geçiyor ve insanı böyle sınır bir durumda bu kadar kalıplara uygun konuşmaların nasıl yapıldığı konusunda kuşkuya sokuyor. Ben buyum, ben şuyum gibi tamamen donuk kişilikler varoluş birimlerinin üzerine bir etiket gibi yapıştırılıyor. Ka her yerde herkesin karşısına önceden donuklaştırılmış bir kalıpla çıkıyor.

"O. Pamuk romanlarında sadece kendine benzer başkahramanlar(22) koymakla kalmıyor, kendini de arka planda, biraz perde arkasında kalsa da varlığını hissettiriyor." (23) Ka'nın etrafında gelişen olayları anlatan O. Pamuk, kendi siyasal inançlarının mutlak egemenliğini savunan taraflar arasında sözüm ona "ılımlı" bir noktada duruyor. Siyasal İslamcıların şiddete sürüklenmesi ile laik cumhuriyetlerin şeriat korkusuyla demokrasiyi darbeye kurban etmesi arasındaki düşünsel benzerlikleri yakalamaya çalışıyor.

IV.2.3. "KAR"ın Dili

"O. Pamuk okumak için değil, hediye edilmek için roman yazıyor." (24)

"Roman denen tür için dilin ve dilbilgisinin önemi yok mu peki? Olmaz olur mu? Dilin roman açısından taşıdığı değerle şiir açısından taşıdığı değer birbirinden çok da uzak değil gerçekten. Ne var ki "romanda dil" denildiğinde dilbilgisini değil, dilin anlatım yetisini düşünmek daha yerinde olur. Bu da dilbilgisini, içermekle birlikte, çok aşıyor. Anlatım yetisi, yerine göre, dilbilgisine aykırı, kırık dökük bir dille de gerçekleşebilir. Yerine göre! O. Pamuk'un romanları dil sorunlarını görmezden gelebileceğimiz türden romanlardır demek istemiyorum. Öyle değiller,"(25) diyen Necmiye Alpay'ın(26) O. Pamuk'un "Kar"daki dil sorunları hakkındaki değinileri kısaca şunlar...

"O. Pamuk, Türkçenin önemli anlamsal vurgulama olanaklarından birini, yükleme yaklaştırma olanağını alıp kendi biçem (üslup) özelliği durumuna getirdi.

Pamuk'un yükleme yaklaştırmayı sevdiği öğe, özne. Önceki romanlarından bu yana sürüp giden bu cümle yapısı 'Kar'da daha 14. sayfada karşımıza çıkıyor: 'Otelin yüksek tavanlı lobisindeki televizyona bakan kâtip Cavit'in anahtarını verdiği ikinci kattaki 203 numaralı odaya çıkıp kapıyı kapattıktan sonra Ka rahatladı.'

Romanda hep yineleniyor bu yapı. Bir örnek de 373. sayfadan: 'Kadife'nin yüzünde gördüğü öfke ve hayal kırıklığının (...) genç kızınkinden çok daha derin olduğunu Ka kavradı.'

Olağan bir anlatımla karşı karşıya olsaydık, bu cümlelerden, 'başkası değil, Ka' gibi anlamsal vurgular okurduk. Öyle okumamazın nedeni de, Ka'nın (öznenin), olağan yerinde (cümlenin başında) değil, yüklemin hemen öncesinde bulunması olurdu.

Ne var ki bu vurgulayıcı sözdizimi Pamuk'un metinlerde neredeyse olağan sözdizimi durumuna gelmiş olduğundan, yazarın herhangi bir vurgulamaya niyet etmiş olup olmadığını ayırt edemiyoruz. Yalnızca, vurgulama olasılığını, Pamuk'un kendi sözleriyle, 'aklımızın bir köşesinde' tutup geçiyoruz.

Yazarın bunları ve bir iki zamansal aykırılığı, belirli etkiler yaratmak amacıyla bilerek bıraktığı düşünülebilir. Zaman aykırılığından kastım, geçmiş zaman kipindeyken, 'ertesi günkü' demesi gereken yerde 'yarınki' ('Serhat Şehir Gazetesi'nin [...] yarınki sayısını yutar gibi okudu'(27)); 'o akşam' demesi gereken yerde de 'bu akşam' demesi.(28)

Yazar bu kullanımlarda, anlatıcı kişiyle anlatılan kişiyi az çok özdeşleştirmek gibi bir amaçla şimdiki zaman etkisi yaratmak istemiş de olabilir. (...)

Buraya kadar değindiklerim, 'Kar'a değilse bile, O. Pamuk'a özgü sayılabilecek dil meseleleriydi. Aşağıda ve galiba bir sonraki Dil Meseleleri'nde ele alacağım sorunlarsa, biçemle ilgisi olmayan ve başka yazarlarda da rastlanan türden.

'Kar'daki Türkçe sorunu miktarı genel ortalamanın çok üstünde olmamakla birlikte, iyi bir düzeltmeyle hayli azaltılabilirdi.

Yayınevi gerekli titizliği gösterse, örneğin, '[birisine] tanıt(ıl)mak' yerine '[birisine] tanıştırılmak',(29) 'deneyim' yerine 'deney'(30), 'öldürülüverirse' yerine 'öldürüverilirse' (31), 'kendisi' yerine 'kendi' (32), 'mahzun' yerine 'mahsun' (33), 'yalnızca' yerine 'yalnız' (34) dememiş olurdu yazar. Aynı biçimde, fazladan bir 'ki' bağlacı ve fazladan bir 'yalnız' sözcüğü kullanmamış; (35) sayfa 15'teki üst üste 'hızlı hızlı'lar, sayfa 167'de aynı cümlede art arda 'çabuk çabuk... hızla', sayfa 363'te yine art arda dört 'ama', sayfa 412'deki 'için'ler gibi kötü yinelemelere yer vermemiş; 'bir eksikliği' (36) ya da virgül eksikliği (37) bırakmamış, sayfa 367'deki şu fazla virgülü kullanmamış olurdu: 'Güve yeniği dolu, bu lekeli bayrağın...' 'Kars eski belediye başkanı' gibi bir tamlama da okumazdık belki.(38)

Dil sorunlarının bir bölümü herhalde dizgi hatasıdır: sayfa 269'da sondan bir önceki cümlede 'kayıp' sözcüğünün tuhaf yeri ve sayfa 396'da aynı cümlede kalmış iki 'onları'dan biri kesinlikle öyledir. Şu da: 'Senin içinde senden çok yüksek bir başka biri varmış gibi davranır.'(39) Belli ki, bir başkası varmış gibi...' ya da '... çok yüksek başka biri varmış gibi...' olacak."(40)

Devam edersek: "O. Pamuk'ta biçeme dönüşen bir sözdizimi özelliğine ve 'Kar'daki tekil Türkçe sorunlarından bazılarına dikkat edilmeli. Önce birkaç tekil sorun daha:

'Ka küçük sofada bir başkası olduğunu o zaman fark etti.'(41) Bağlamdan anlaşıldığı kadarıyla Ka, sofada bir başkası olduğunu değil, ' bir başkasının daha' ya da 'birisinin daha' olduğunu fark etmiştir. Bir başkasının varlığını da denebilir.

çünkü yeni ölmesine rağmen aklında annesi yoktu.' (42)

Mantığımız bize ölenin 'o' (romanın başkişisi Ka) değil, annesi olduğunu söylüyorsa da, cümlenin yapısı tersini söylüyor. Pamuk, bu noktada mantığımızı kurcalamak amacında değilse, çünkü annesi, yeni ölmüş olmasına rağmen, aklında yoktu' gibi daha net bir yapı seçebilirdi. Seçmemiş olması, yazarın, Ka ile annesini bir biçimde iç içe geçirmek istemiş olduğunu düşündürebilir.

Bir önceki örnek için de benzer duygulara kapılmak olanaklı. Özellikle, O. Pamuk'un romanlarında insanlararası etkileşimin taşıdığı ağırlık ve aldığı biçimler düşünüldüğünde.

Edebiyat yapıtlarını dil sorunları açısından ele alırken edebiyat dışına ilişkin ölçütlerimizin her zaman yeterli olmayacağı, böyle durumlarda daha iyi ortaya çıkıyor. Ama aynı zamanda, edebiyata özgü, yukarıdaki türden yorumları yapabilmemiz açısından, dilin basit (son karar yazara ait olmak üzere, yayınevinin çözebileceği) sorunlardan arındırılmış olmasının gerekliliği de çıkıyor ortaya.

İşte basit bir tekil sorun: 'Duvarlarında Atatürk'ün ve Sunay'ın resimleri asılmış bir odada...' (43) Olağan kullanım:

'Duvarlarına... resimleri asılmış bir odada' ya da 'Duvarlarına... resimleri asılı bir odada'.

Çoğul eki fazlalığı ve eksikliği, Türkçenin en yaygın sorunlarından. 'Kar'da da var:

'Kars'taki çoğu binalar gibi... (44) Özel bir vurgulama amacı olmadığına göre, 'çoğu bina gibi' dense, yetecek.

Çoğul eki eksikliği: [P]ek çok kişiyle konuşmuş (daha doğru bir deyişle ifadesini almış...)' (45) Buradaki ayracın içinde, özne gizlendiğinden, çoğulluk kavramı yok olmuş. Yok olmaması isteniyorsa, 'ifadesini' yerine 'ifadelerini' denmeli.

İngilizce etkisini düşündüren sorunlar:

'Ka'nın on sekiz yıl önce Nişantaşı'ndan aldığı pijamalarını, yeşil bir kazağını, (...) edebiyat dergilerini buldum [çantanın] içinde ama yeşil şiir defterini değil.' (46)

İngilizce paranoyasına kapılmış değilsem, buradaki 'ama... değil' yapısı, İngilizcedeki 'but not...' anlatımının yansıması. Olağan Türkçe anlatımda,

ama yeşil şiir defterini bulamadım' gibi, yüklemin yinelendiği yapılar kullanılması beklenir.

363. sayfadaki 'Ona nasıl çok âşıktın?' sorusu ile 231. sayfadaki 'geri aramak', fazlasıyla İngilizce kokulu. Şu tür 'onu'lar da: 'Onu ilk görüşümde İpek'ten bu kadar etkilenmemin bir nedeni de bu notları defalarca okumuş olmamdır.' (47)

Cümleyi 'onu'suz kuralım: 'İpek'ten ilk görüşte bu kadar etkilenmemin bir nedeni de... İngilizceden gelen 'bir'lerden de epey var 'Kar'da. Dokuz tane işaretlemişim. Örnek: 'Boş sayfaya elinde kalem nemli gözlerle bir süre baktıktan sonra bir şiir gelmeyeceğini anladı Ka...' (48) Cümledeki ikinci 'bir', basit bir fazlalık. Ama şu 'bir', düpedüz anlam farklılığı yaratıyor:

'O zaman daha bir çocuk olduğunu, bu yüzden sevimli bulunduğunu gözyaşlarıyla anlıyordu.' (49)

'Daha bir' sözü genellikle 'daha da fazla' anlamına gelir.

Oysa romandaki bağlama bakılırsa kasıt şu: 'O zamanlar henüz çocuk olduğunu, bu yüzden sevimli bulunduğunu...'

Birlikte yorumlanabilecek ilginç bir 'bir' fazlalığı daha: 'Köşedeki zincirli kara bir köpek de...' (50) Yeri, rengi vb. belirtilmiş olan köpek artık belirtili değil midir? 'Bir köpek' sözü ise belirtisizlik anlatıyor. Tasarım süreci ('köşede de zincirli, kara bir köpek olsun'), romanın anlatımına katıştırılmış gibi." (51)

Bunların yanında, " 'Olduğu gibi, yaptığı gibi' Son yıllarda bu iki sözün yeni bir kullanımı belirdi Türkçede ve yaygınlaşmaya başladı. Yanılmıyorsam, İngilizcenin etkisiyle. O. Pamuk'un Kar romanı, bu kullanımı ele almak için iyi bir dolayım. 'Kutunun üzerinde Kars çayhanelerinin duvarlarında olduğu gibi İsviçre manzaraları vardı." (52)

'Olduğu gibi' sözünün, 'bütünüyle, tümüyle, tümünü kapsayan' gibi yerleşik anlamları var. Örnek cümlenin ise olağan anlatımda -ki ekiyle kurulması beklenir: 'Kutunun üzerinde Kars çayhanelerinin duvarlarındaki gibi İsviçre manzaraları vardı' ya da 'Kars çayhanelerinin duvarlarındaki gibi, kutunun üzerinde de İsviçre manzaraları vardı' biçiminde, kastımız hangisiyse.

'Cumhuriyetin ilk yıllarında olduğu gibi...' (53) 'tıpkı çocukluğunda olduğu gibi...' (54) Olmak fiili -ki ekinin yerini alıyor.

Yazarın yer yer, '-ki' ekini yinelememe kaygısıyla hareket etmiş olduğu düşünülebilir: 'İlk gençlik yıllarındaki cinsel deneyimlerinde olduğu gibi, aklında sevişmeden çok kendisinin sevişiyor olması vardı." (55)

Bu cümledeki 'olduğu' yerine '-ki' dense, kötü bir -ki yinelemesi oluşacak. Ama burada da, cümleyi başka türlü kurmanın yolları var: 'İlk gençlik yıllarına ait cinsel deneyimlerindeki gibi, ' vb.

Zaman ya da yer belirtimi yoksa, bu tür fazladan 'olduğu'ların yerine -ki yazmak bile gerekmeyebiliyor."(56)

IV.3. "KAR" Hakkında...

'Yalan söylüyorum Kar'da'
diyor O. Pamuk.
'Kar dinsel metinlerde,
yalana göndermedir'
diyor Mehmet Esat"! (57)

Medyanın büyük gayretkeşliğinin "ışık hızıyla ölümsüzler"den ilan ettiği "Kar", bu kadar kısa sürede nasıl olup da okunmuş, değerlendirilmişti? Bu sorunun yanıtı meçhulken; "429 sayfalık roman birkaç saatte kitapçılardan alınmış, okunmuş ve hakkında 'ahkâmlar' kesilmeye başlanmıştı bile. Bizim televizyoncularımız, gazetecilerimiz müthiş kültür âşığıydılar. Dikkat edilsin 'neyi nasıl anlattınız?' demiyorlardı, 'ne güzel anlatmışsın' diye başlıyorlardı. Hepsi dostuydu, arkadaşıydı, daha yazmadan önce biliyorlardı, kokteyllerde karşılaştıklarında ayaküstü sorular sormuşlar ya da telefon etmişlerdi.

Büyük gazetelerimizin birinin aklına 'Kültür&Sanat' eki vermek gelmiş ve ne rastlantıysa o gün 'Kar' yağmıştı. Ek'in ilk sayısının ön kapağına karı yağdıran yazarın yarım sayfalık fotoğrafı ve kendisiyle yapılmış geniş bir söyleşinin ilk bölümleri yerleştirilmişti. Söyleşinin devamı ise içteki sayfaların birinde neredeyse tam sayfa olarak yer alıyordu. Bir büyük gazetenin 'Kültür&Sanat' ekinin sorumlusu, ne yazık ki, daha kitabı eline almadan yazarla söyleşi yapmıştı, üstelik sanki ayrıntılarıyla incelemiş gibi sorularıyla.

17 Ocak'ta piyasaya verilmiş olsa da 18 Ocak günü yine bir büyük gazetenin kitap ekinde kapaktı 'Kar' ve 3 tam sayfa, yine okunmadan yapılan bir söyleşi yer alıyordu. 20 Ocak en büyük gazetede kocaman bir haber, daha büyük gazetede, dikkat edilsin tam 2 sayfa haber ve yazılar, yarım sayfa söyleşi vardı. Bir büyük gazetenin aylık sanat dergisinin Mart sayısında kapak 'Kar'dı ve kapak konusu olarak 6 sayfa ayrılmıştı romana. En çok satan gazeteler, en etkili gazeteler, çok büyük olmayan gazeteler, İslamcı gazeteler, dergiler, gazetelerin kitap ekleri, büyük kanalların yanında büyük olmayan televizyon kanalları da boş durmadı elbette ve ne yaptığını bilen koroya katılmakta gecikmediler. Birkaç gün içinde 'Kar' hakkında yazılan ve söylenenlerin toplamı kitabın sayfalarından daha çok oldu.

Bilbortlar, radyolardaki reklamlar ve ... Ara verilmeksizin devam etti yayınlar. En çok da yazarla yapılmış ve birbirinin neredeyse aynısı olan, araya magazinimsi metinler yerleştirilen söyleşilerle ve ne hikmetse söyleşileri yapanların ayrıca yazılarıyla dolu, övgünün öne çıktığı çığlıklar. Başka yazarlara ekranlarda ve mikrofonlarda bir kaç dakikalık, gazetelerde, dergilerde beş on santimlik yer için edilen nazlar bir tarafa bırakılarak tam sayfaların ayrılması. Şimdi soruyorum yöneticilere; hangi dürtü böyle bir kültür olayına hizmet etmeye sürükledi sizi? Gencecik muhabirlerinizi okumadıkları bir kitapla ilgili olarak haber yapmaya, söyleşi yapmaya zorlarken meslek ahlâkını düşündünüz mü? Onlarca faksın çekildiği nice kültür etkinliğine bir muhabir göndermeyi bile çok görürken ya da elinize kadar iletilen kültür haberlerini yayın organınıza yerleştirmekten kaçınırken böyle bir roman yayımlanınca birdenbire kültür sevdalısı mı oldunuz? Birdenbire edebiyat dostu mu kesildiniz? Vicdanlarınızla buluşup yıllardır köşenizde edebiyatla ilgili tek satır yazmadığınız, ekranınızda edebiyatla ilgili tek dakika ayırmadığınız halde, Kar'a gösterdiğiniz bu ilginin nedenini hiç değilse kendinize açıklar mısınız? (...)

Serdar Turgut'un 29 Ocak Hürriyet'teki şu cümlelerine bakalım: 'O. Pamuk'un Kar adlı romanını henüz okuma sürecindeyim. Ancak bunun 'büyük roman' kategorisine gireceği en azından benim için daha kitabı bitirmeden belli oldu.' Acelesi neydi acaba Serdar Turgut'un? Birkaç gün daha geçse, kitabı bitirse de ondan sonra yazsa olmaz mıydı yazısını? Ama yalnız değildi o, kendisi gibi sabırsız olan Cengiz Çandar da telaşla sarılmış ve 2 Şubat tarihli Yeni Şafak gazetesindeki yazısına şu cümleyle başlamıştı: 'Kar'ı okumaya başlayınca -henüz bitirmedim- ve bitirmek istemediğimi de fark ediyorum...' Yazının devamında asıl meram çıkıyordu ortaya: 'Tıpkı O. Pamuk gibi, 'doğru ve düzgün bir entelektüel siyasi duruş' sahibi olan...'

Daha önce O. Pamuk'a hep en büyük romancı diyen bir başka gazetecinin dediğine bakalım: 'Artık gerçekten usta bir romancı var karşımızda... (58) Peki, Pamuk'un daha önceki kitaplarına da övgüler dizerken yalan mı söyleniyordu? (...)

Bir başka örnek, 8 Şubat tarihli Hürriyet'ten: Bir televizyon programına katılan Kars Belediye Başkanı kitaptan bin tane satın almış, hemşerilerine dağıtacakmış. (59) (...)

'Kar' üzerine, daha çıkmadan ve daha dumanı tüterken o kadar çok şey yazıldı ve söylendi ki, bir araya getirilse 'Kar'dan daha çok sayfalı bir kitap çıkar ortaya. O. Pamuk'un yalnız kendisinin söyleşilerde söyledikleri bile başlı başına bir olay. Bu olayın sunum biçimi ve ideolojik yapılanmasıyla ilgili olarak daha uzun süre tartışılacaktır ve tartışmaları belirleyen bir güç, 'gücün medyası' Kar'dan yana olduğunu daha başından açık etmiştir. Bunun yanı sıra, edebiyat alanının dışındaki bu belirlemeye alanın içindeki eleştirmenlerin ve edebiyat adamlarının çoğunluğu da tam bir boyun eğişle ya da ideolojik teslimiyetle bu gücün yanında yer aldığı da tehlikeli bir gerçekliğin saptamasıdır. Olay, siyasal tavır alışı bir yana bırakalım insan vicdanları açısından bile yaralayıcı boyutlara taşınmış olduğu için, bize düşenin yalnızca olayla ilgili düşüncelerimizi söyleyebilmek olarak kalacağını biliyorum. Yine de 'Kar' romanıyla ilgili saptamalarımı aktarmak istiyorum.

Kar, 'slogancı' bir roman olarak tanımlanmalıydı. Ne yazık ki sol düşünceli birçok yazarın romanına böyle bir etiket yapıştırmayı alışkanlık edinen eleştirmenlerimiz, küreselleşmenin ideolojik etkisiyle bu belirlemeyi yapmaktan kaçınmaktadırlar. (...)

'Hiçbir görüşün temsilcisi olmadığı' hep vurgulanan roman, 'ideolojiler öldü' atağının ve yanılsamasının sonuçlarından biri olarak, küreselleşme ideolojisinin doğrultusunda bir romandır. (...)

Dilin kurallarının hiçe sayılmasıyla (s.321: Niyetimiz sizi üzmek asla değil), Türkçe olmayan gramer kurallarının (örneğin öznenin kullanılmasındaki sakatlığın yoğun olarak görülmesiyle,) uygulanmasıyla başlayan sorunların yanı sıra; örneğin daha romanın girişindeki sayfada (s.9:2. paragrafta

tek cümlede) otobüs sözcüğünün 4 kez kullanılmış olmasının, 'kar' sözcüğünün yüzlerce kez, usandırırcasına geçmesinin; onlarca sözcüğün yanlış kullanımın (yalnızca yerine yanlız, deneyim yerine deney, mahzun yerine mahsun, kendisi yerine kendi, ertesi gün yerine yarın...); ayağa kalkıp, elini sıkıp (s.320) gibi bozuklukların; Kaufhoftan alınan palto, Kaiserstrase boyunca yürümek gibi yabancı sözcükleri katma hastalığının vardığı nokta; kültürün küresel egemenlikteki en önemli hedef olmasındandır. (...)

Sıradan bir kitap, roman olamamış, ham bir çalışma. İdeolojik kaygısı öne çıkmış, aşkı da, inancı da, değerleri de savuran bir anlayışın ürünü. Bütün kahramanları hastalıklı, paranoyak olan, yalnızlığın, şaşkınlığın, saçmalığın egemen olduğu sanal bir dünyanın anlatımı. Bütün hastalıklı tiplerin geçmişlerindeki solculuk belirlemesi ve 'dönekliğin' erdemmiş gibi sunulması ise, yaşama hastalıklı bakmanın, ya da sistemin böyle aktarılması isteğinin gerçekleştirilmesinin bir sonucu. Olumlu, duyarlı tip olarak çizilmeye çalışılan Ka'nın hiçbir değeri olmayan özelliğiyle örnek olarak sunulması da, sistemin nasıl insanlar istediğinin göstergesi olsa gerek.

'Bu kasabada Türkiye'nin küçük bir modelini yaratmak istiyordum,' (60) diyen, kitabını önce Doğu-Batı sorunsalı, (61) siyasal İslam, siyasal roman olarak sunup sonra paniğe kapılarak aşk romanı tanımlamasına dönüş yapan (62) yazarın bu romanıyla ilgili olarak 'ne yapmak istediği' öne çıkarıldı hep. Yapmak istediği ise edebiyatımızın 'gücün medyası' aracılığıyla köleleştirilmesinden, sömürgeleştirilmesinden başka bir şey değil." (63)

M. Mukadder Yakupoğlu'nun, "Anlatım bozukluklarıyla dopdolu olan bu diyaloglar insanı sıkıyor, boğuyor, bezdiriyor... Roman tuhaflıklar ve tekrarlarla o kadar boğulmuş ki Pamuk'un insanı çileden çıkaracak bu kadar sayfayı hangi ruh haliyle yazabildiğini merak etmekten kendimi alamıyorum," (64) diye betimlediği, " 'Kar'dan yepyeni (?!) şeyler öğreniyoruz: Bu, bir 'siyasal roman'mış. Yazarı öyle diyor, medya da onu iletiyor. Meğer medya, şöyle bir siyasal roman çıksa da şunu hakkıyla tanıtsak, duyursak diye can atıp dururmuş... Gazeteler, televizyonlar birbiriyle yarışıyor, her yerde 'Kar' var, siyasal roman var.

Toplumsal-siyasal gerçekliğin sorgulanmasına, yazılıp yorumlanmasına, tartışılmasına öyle büyük bir açlık, öyle büyük bir istek ve arzu var ki, bu düşünsel, siyasal ve sanatsal büyük kamuoyu baskısı bütün engelleri aşıyor. Değil düzen dışı, düzen içindekilerin bile onun gidişatıyla, haliyle ilgili en ufak bir karşı sözü, duruşu anında yasakla ve şiddetle bastırılırken, otobüs duraklarındaki reklam panoları, radyo-TV spotları 'Kar'a açık, siyasal romana açık.

Meğer tıpkı medya gibi halk da memleket ahvalini, siyasal sorunları mesele yapan sorumlu edebiyatı, siyasal romanı; 'Kar'ı beklermiş. Bin adet basılan kitapların çoğu rafa bile çıkamadan miadını doldurup ölüme terk edilirken yeni siyasal roman 100 bin adetlik bir taleple karşılanıyor.

Edebiyatın büyüsü, başarısı diyeceğiz buna. Ama tam da orada işler karışıyor. Her şeyden ve herkesten önce 'Kar'ın sahibi, yazarı 'siyasal roman'dan kuşkulu görünüyor!

O. Pamuk'un açıklamalarını izlersek; 'Kar' bir siyasal romanı. Ama bildiğimiz siyasal romanlardan değil. Siyasal roman sözü, yazarın ve yapıtın 'taraf'lılığını işaret eder. Daha açığı; 'İdeolojik bilinç taşıma'yı öngörür.

Oysa yazarının Radikal Kitap'taki ifadesine göre 'Kar', 'hiçbir biçimde bir görüşün temsilciliğini yapmıyor' Peki, romanın siyasallığı nereden geliyor? Siyasal olaylardan, kimlik ve sorunlardan söz etmesinden. Yani 'sosyal içerik' taşımasından!

O içerik nasıl kaleme alınıyor, anlatılıyor?

Yine yazarın ifadesiyle, "Bütün sesler tiyatro sahnesinde olduğu gibi sonuna kadar silah sesleri arasında patlayarak çatışsın, oradan çıkan şenliği uzaktan dikizleyeyim, seyredeyim ve bu şenliğin bütün ülkeyi temsil ettiğini, Türkiye'nin bütün seslerini ve öfkesini yansıttığını göstereyim ve bunu gösterirken seyreden seyirciyi eğlendireyim."

Hani şu ilkçağlardan kalma tez var; sanat eğlendirirken eğitmeli, eğitirken eğlendirmeli. Eğitim, yukarıda sözünü ettiğim ideolojik eğitim-bilinç taşıma.

Tam bir yansızlığı seçtiğimize göre, o klasik tezin yapay 'misyoner'liği kalkıyor ortadan. Geriye, eğlendiricilik kalıyor.

Yazarın ifadesine göre budur 'Kar'ı bilinen siyasal romanlardan farklı kılan. Ve o nedenledir ki, "Kitabımın sadece siyasal olarak okunmasını istemem" deme gereği duyuyor.

Örneğin, 'aşk var burada' vurgusu yapılıyor. İyi ama, saf propagandaya dayanan Ostrovski'nin "Ve Çeliğe Su Verildi"sinde bile aşk başrolde! Gorki'nin 'Ana'sında öyle. Ya da İslamcı romanlara bakın, aşksız siyaset nerede görülmüş?

Dönüyoruz en başa: Nedir 'siyasal roman'? öteki romanlardan farkı nedir? Yoksa sürekli vurguladığım gibi bu bir etiketten, satış/pazarlama aracından mı ibaret?" (65)

IV.4. İlk "Ara Sonuç"

"Gerçeği her zaman savun,
anlayan olmasa bile
vicdanına karşı
hesap vermekten kurtulursun." (66)

"Kar" örneğinin bir kez daha kanıtladığı üzere: "Bugün roman konuşmuyor, konuşulmuyor. Roman vesilesiyle yazar 'sahne alıyor' Dolayısıyla da ya-

pıta değil, yapana-yazana bakılıyor. O konuşuyor ve konuşuluyor. Yazar, yapıt üzerinden görünüyor, konuşuyor. Üzerine değil; üzerinden. Konuşan ve konuşulan kendisidir; bir 'yazar'dan öte ve öncelikle bir iş'in, ürünün, eylemin sahibi. (...)

Buna dünya ölçeğinde çok satan ünlü bir yazarın itirazı var: 'Yazar, yapıtı yorumlamaya kalkmamalı; yoksa roman yazmasının anlamı kalmaz. Çünkü romanın kendisi, yorumlar üreten bir aygıttır.' diyor Umberto Eco. Devamı; 'Yazar, yazmayı bitirir bitirmez ölmeli. Metnin yoluna çıkmamak için...'

Bizdeyse tam tersi. Yazar tam da yazmayı bitirir bitirmez, sabırsızlar bitirmek üzereyken, daha sabırsızları yazarken, yazmaktayken çıkıyor ortaya. Nedir bu? Metnin-yapıtın önünü kesmek, onun üstüne çıkmak. Söylemiştim: Yazar artık kendi kendisinin paparazzisidir!" (67)

Yine "Kar" örneğindeki üzere: "Edebiyatçıların olumsuz anlamıyla hesap-kitap türünden 'işletmeci', yine olumsuz anlamıyla hesaplı-kitaplı 'politikacı' zihniyetini benimsemeleri, kendi varoluşlarını reddetmeleri, terk etmeleri anlamına gelir. (...)

Edebiyat ise piyasa-dışıdır, onu veri almaz, (68) 'edebiyat piyasası' diye bir terim olsa bile... Edebiyat her şeyden önce yazarın özgür seçimidir. O nedenle de özgürlüğü gereksinir, özgürlükçüdür"; (69) ve pazarın ihtiyaçlarına göre biçimlenen bir metaya dönüşemez...

IV.4.1. "Politik Roman" Üzerine

"Hayat bir sorgulamadır"!(70)

"Politik Roman" yaygarasına gelince: "Roman, siyaset ve misyonerlikle birlikte vaazcılığı da terk etmektedir. Başka bir deyişle romanın tarih öncesi bitmiştir. Romanı ve siyaseti belki de asıl şimdi konuşabiliriz," (71) diyen Zeki Coşkun ekliyor: "Evet, siyaset de, roman da hayata bakar, hayatı yorumlar. Ama yöntemleri, araçları, amaçları ve elbette işlevleri farklıdır. Kısaca: Siyaset bütüne yönelir, genelleştirir. Roman tekile bakar, özelleştirir. Siyaset soyutlar, roman somutun içinde derinleşir. Siyaset, topluma, hayata yönelik 'çözüm'ler üretir, cevaplar verir. Roman tam tersine; var olanı çözümlemeye yönelir. Türkiye'de 'siyasal'a bakan roman, büyük ölçüde bu düzey ayrımını göz ardı etmiştir. Roman biçimi verilmeye çalışılmış siyasal metinlerle ya da edebiyat üzerinden siyaset yapma çabasıyla yetinilmiştir. Buna 'siyasetle hesaplaşma' girişimleri de dahildir." (72)

Coşkun'un öznel tasnifine yaslanan bu tür bir tanımlama ile yol alınabilmesi mümkün değildir. Çünkü, "Roman sanatı, Ana Britannica'daki tanıma göre, 'belli bir tarihsel ya da coğrafi çevre içindeki bir grup insanın başından geçenleri, bu insanların iç ve dış yaşantılarını belli bir kronolojik, mantıksal ya da sanatsal ilişkiyi gözeterek öyküleyen' anlatıdır.

Tanımdan çıkan birinci unsur insan. Yani roman sanatı bir ya da birçok insanı anlatıyor. Üstelik de bu insanın 'belli bir tarihsel ya da coğrafi çevre içinde'ki durumunu anlatıyor. Belli bir tarihsel ya da coğrafi çevre içindeki insanın anlatımının aynı zamanda da siyasal olamayacağı söylenebilir mi? Bence söylenemez. Ne Madam Bovary, ne de Anna Karenina siyaset dışı değildir." (73)

Bu nedenle roman, doğası ve duruşu gereği insan(lık)a içkin olabildiği oranda siyasaldır!(74) Bu bir...

İkinciye gelince: "Siyasal roman, sosyolojik roman, psikolojik roman, ya da tarihi roman gibi tanımlamalar hangi ölçülere göre yapılıyor, bunları birbirinden ayıran çizgiler neler oluyor, gerçekten hiç bilmiyorum. Siyasal romandan kastedilen şey siyasi mücadeleyi ya da siyasi mücadele vermiş olan insanları konu edinen romansa, bizde epeyce yazılıyor." (75)

Kaldı ki, "Her roman bir tartışmadır. Öte yandan İlhan Berk'in dediği gibi 'her şey siyasidir, su bile' " (76) "Yazılan her romanın siyasal bir boyutu, ideolojik bir söylemi olduğunu düşünüyorum"!(77)

"O halde?" diyerek sözü Füsun Akatlı'ya bırakalım: " 'Siyasal roman' diye bir tanımlamanın, edebiyat dışı kaygılarla var edilip kof ve kalp bir etiketten başka bir şey olmadığını düşünüyorum. Konusu itibariyle mahkemelerde, avukatlar, yargıçlar, davacılar, davalılar arasında geçen bir romana 'hukuki roman' mı diyeceğiz mesela? Ya da hamuruna ne ölçüde siyaset karışmış olması lazım bir romanın, 'siyasal roman' sayılması için?

Roman, hayata dairdir. Siyaset de, hayatın içinde ve onu biçimlendiren bir fenomen. İnsana ve hayata dair hiçbir şey, diğer şeylerden soyutlanmış olarak girmez romana. Tabii eğer edebi değer taşıyan, gerçek bir romandan söz ediyorsak. Hiçbir gerçek roman, gerçek edebiyat eseri etiket kabul etmez. Piyasa işi bir romana 'aşk romanı' diyebilirsiniz, o bunu taşıyabilir belki; ama Anna Karenina'ya aşk romanı deyip geçebilir misiniz? Budala ne romanıdır mesela? Ya Don Kişot? Şövalye romanı! Kafka bürokratik romanlar yazmış biri!"(78) Böyle bir şey olabilir mi?

Elbette olamaz; ve olmayacak da... Çünkü, "1980'lerde egemen olan gürültü, şimdilerde yükselmeye başlayan yeni ve tamamen başka bir gürültünün ilk yankılanmaları altında şiddetini kaybetmeye başlıyor. (...) Dünkü gürültü, tek düze, varolanı büyüterek tekrar eden, var olanı koruyan, hareketi felç eden, bunaltıcı bir gürültüydü. Yeni gü-

rültü, daha şimdiden, Seattle'dan Prag'a kadar, inkâr edilemez bir yoğunluğa ulaştı. (...)

Seattle'da patlak veren, bir örneğini de Prag'da izlediğimiz, küreselleşmeye karşı kitlesel protesto gösterilerinin bir avuç gencin ve aydının kızgınlığını yansıtan olaylar olmaktan çok daha önemli bir anlamı var: Seattle'dan bu yana gelişmeye başlayan süreç küresel düzeyde yeni bir dönemin başladığını muştuluyor. İşte gürültünün kaynağı bu. Bunlar, 1980'lerde öne çıkan, 1990'larda azalarak da olsa etkinliğini devam ettiren sanat anlayışlarının da tabutuna son çiviyi çakacak." (79)

Bundan kimsenin kuşkusu olmasın!

(Bitti)

1. Edip Cansever.

2. O. Pamuk'a ilişkin bkz: Ahmet Cemal, "Orhan Pamuk 'Dosyası'(1)", Cumhuriyet, 1 Temmuz 1999, s.15; Ilgın Sönmez, "Yıllar Sonra Ya Kalacak 'Kült'lerden: Orhan Pamuk", ... VS Dergisi, No.5, Nisan-Mayıs 2002, s.148-151; Oral Çalışlar, "Orhan Pamuk'la Beraber", Cumhuriyet, 12 Aralık 2000, s.4; Kerstin Decker, "Ve Aniden Ayağa Kalkıp Gitti", Radikal Kitap, 9 Nisan 2002, s.6; Ömer Erbil, "Pamuk, Koçu'yu Ne Zaman Tanımış ki?", Milliyet, 23 Mayıs 2002, s.20; Mazhar Alanson, "Müziğin Orhan Pamuk'uyum", Radikal Cumartesi, 13 Mayıs 2002, s.7; Hakkı Devrim, "Üçü... Sezer, Derviş, Pamuk", Radikal, 6 Şubat 2002, s.7; Oral Çalışlar, "Kar Romanından Sonra Kars'ta", Cumhuriyet, 13 Mayıs 2002, s.4; Cem Erciyes, "Orhan Pamuk'tan Karlı Türkiye Manzarası", Radikal Kitap, Yıl:1, No:44, 16 Aralık 2001, s.12-14.

3. "AA: Kendiromanının pazarlamasını en iyi şekilde yapabilecek olan o romanın bizzat yazarı mıdır?

OP: Benim Amerika'daki ajanım öyle der...

AA: Paranoyak olduğunuz söylenebilir mi?

OP: Evet paranoyağım." (Orhan Pamuk, Ayşe Arman'la söyleşi, Hürriyet, Pazar eki, 20 Ocak 2002, s.12-13).

4. Orhan Pamuk, aktaran: Ayşe Arman, "Pamuk Hürriyet'in Sorularını Yanıtladı", Hürriyet Pazar Eki, 20 Ocak 2002, s.12.

5. Orhan Pamuk, "Kar'da Yalnız Kalmayı Göze Aldım", Yedinci Gündem, Yıl:1, No:34, 9,15 Şubat 2002, s.21.

6. Orhan Pamuk, Radikal kitap, Yıl.1, No.44, 16 Aralık 2001, s.12-14.

7 "O. Pamuk'un romanı dil ve anlatım tekniklerinin yetkinliğine karşın, eksenindeki problematik 'Türkiye'ye özgü olan'ı yansıtabilecek bir dernilik ve güçte değil." (Ömer Laçiner, " 'Kar'ın Perdelediği", Milliyet Sanat, No.2002/516, Mart 2002, s.84)

8. "Korkuyu Anlattım: Derya Sazak'ın Orhan Pamuk'la 'Kar' Söyleşisi". Milliyet, 21 Ocak 2002, s.16.

9. İnsan New-York'ta başarıya ulaşırsa bütün dünyada başarıya ulaşır... Türkiye'de medya aracılığıyla doğrudan okurlara sesleniyorum, Amerika'da eleştirmen filtresinden geçmek gerekiyor." (Orhan Pamuk, Zeynep Güven'le söyleşi, Hürriyet Gazetesi, Pazar Eki, 2 Eylül 2001, s.7.)

10. Nilgün Cerrahoğlu, "Pamuk Gözüyle...", Milliyet, 4 Aralık 2000, s.21.

11. "Ben, kendi şahsıma kitabın bir ticari meta olmasına bir türlü alışamadım. Nitekim bizim büyük yazarlarımız; Yaşar Kemal ya da Aziz Nesin gibi yazarlar, böyle bir reklamcılığa asla yönelmezdi. Yazdıkları kitaplar hakkında gazete ve dergilerde çıkan yazılar onlara yeterdi. Bu yüzden de bu ticari amaçlı reklamları görünce isyan ediyorum. Bir kitabın reklamı, peynirin ya da sabunun reklamına benzememeli." (Tatyana Moran, "Orhan Pamuk Versus A.H.Tanpınar", Cumhuriyet Kitap, No.636, 25 Nisan 2002, s.17.)

12. O dinamitçinin adını küçümsüyor değilim. Benim demem, geçen yıl Nalepa-ul'a verildiğine göre, bu yıl neden Pamuk'a verilmesin! Yazılan çizilenden anladığım kadarıyla meşrepleri aynı. / bkz.: Asimile Melez, Soylu İngiliz, Hüseyin Mor, Eski, No.4, s.46.

13. Fahrettin Demir, "Kar'ın Nobel Kârı", Eski Dergisi, No.6, s.46-47.

14. "Üstelik 'romanı'nı politik bir sunumla tüketiciye taşıyan kendisiyken kimi alıcıların 'mal'a değilse bile reklam'a karşı oluşları üzerine, Kar'ın aşk romanı niteliği üstünde özellikle durur. Aşk ve politikayla örülü; tarihle bulaşık masallardan daha çok tüketilen ne var?" ("Sanatta Muhalefet İmgesi ve Chomsky", Eski Dergisi, No.5, Mart 2002, s.2.)

15. Derya Sazak, "Aşkın ve 2 Şubat'ın Romanı", Milliyet, 21 Ocak 2002, s.18.

16. Necmiye Alpay, "Kar Kışkırtıcı", Milliyet sanat, No.2002/516, Mart 2002, s.81-82.

17. Serdar Turgut, "Hisleri Araştıran Kitap", Hürriyet, 5 Şubat 2002, s.7.

18. Cumhur Aslan, "Toplumsal Bir Şizofreni Olarak 'Kar' ", Agora Dergisi, No.25, Mayıs-Haziran 2002, s.28-29.

19. Sema Yıldırım, "'Bay Ka'nın Kar Altındaki Kars Serüvenleri ya da Orhan Pamuk'un Yeni Romanı 'Kar' üzerine Notlar...", Güney Dergisi, No.20, Nisan-Mayıs-Haziran 2002, s.68-73.

20. "Kar" hakkında bkz: Cengiz Gündoğdu, "Kar... Bozuk Bir Meta", İnsancıl Dergisi, Yıl.12, No.2002/05, Mayıs 2002, s.3-9; Asuman Kafaoğlu-Büke, "Kars, Kar, Ka", Cumhuriyet Kitap, No.626, 14 Şubat 2002, s.19; Cüneyt Özdemir, "Beyaz Türk'ün Kar(s) ile İmtihanı", Radikal İki, 27 Ocak 2002, s.11; Oktay Ekinci, "Orhan Pamuk'un Kars Darbesi", Cumhuriyet, 24 Ocak 2002, s.13; Murat Çelikkan, " 'Kar' Eriyor Tartışma Kızışıyor", Radikal Cumartesi, 23 Şubat 2002, s.1-2.

21. Konfüçyüs.

22. "Pamuk'un romanında dikkat çeken bir başka unsur ise birçok karakterin Türkiye'de yaşamış ve yaşayan gerçek kişilerle büyük benzerlikler göstermesi. İşte romandaki bazı kahramanlar ve bizim hayatta karşılığını bulduğumuz kişiler... Örneğin Güner Bener (Televizyonda yarışma programı sunan Güner Ümit), Prof. Dr. Nuri Yılmaz (Marmara Üniversitesi İlahiyet Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Zekeriya Beyaz), Kadife (eski manken Gülay Pınarbaşı), Necip ve Fazıl (Şair Necip Fazıl Kısakürek) gibi..." (Serhat Oğuz, "Aa... Bu Kahramanları Bir Yerden Tanıyoruz!", Milliyet, 27 Ocak 2002, s.4)

23. Asuman Kafaoğlu-Büke, "Kar-I", Cumhuriyet Kitap, No.625, 7 Şubat 2002, s.19.

24. Yalçın Küçük, Ahmet Yıldız'ın "Yalçın Küçük'le Syöleşi"si, Edebiyat Eleştiri, Yıl.9, No.59, Ocak-Şubat 2002, s.5.

25. "Bu konuyla ilgilenen herkes, Memet Fuat'ın "Dil üstüne" adlı kitabını okumalı (Adam Yay., Aralık 2001). O kitabı, özellikle de Sait Faik dolayımıyla yazılmış olan "Yanlışsız Yazmak" başlıklı yazıyı okumadan tartışmak biraz ezbere tartışmak oluyor." (Necmiye Alpay, "Roman ve Dilbilgisi, Yeniden", Radikal Kitap, Yıl.2, No.54, 29 Mart 2002, s.22.)

26. Bkz: Necmiye Alpay, Roman ve Dilbilgisi", Radikal İki, 26 Aralık 1999, s.16.

27. Orhan Pamuk, Kar, İletişim Yay., 2002, s.294.

28. Yage, s.343.

29. Yage, s.229.

30. Yage, s.150.

31. Yage, s.296.

32. Yage, s.266.

33. Yage, s.272.

34. Yage, s.308, 347, 348, 395.

35. Yage, s.286 ve 341.

36. Yage, s.410.

37. Yage, s.9, 12.

38. Yage, s.322.

39. Yage, s.94 sonları.

40. Necmiye Alpay," 'Kar'da Türkçe Sorunları (I)", Radikal Kitap, No.51, 10 Mart 2002, s.22.

41. Orhan Pamuk, Kar, İletişim Yay., 2002, s.75.

42. Yage, s.263.

43. Yage, s.385.

44. Yage, s.183.

45. Yage, s.408.

46. Yage, s.251.

47. Yage, s.331.

48. Yage, s.104.

49. Yage, s.280.

50. Yage, s.225.

51. Necmiye Alpay, " 'Kar'da Türkçe Sorunları (II)", Radikal Kitap, 10 mart 2002, s.22.

52. Orhan Pamuk, Kar, İletişim Yay., 2002, s.127.

53. Yage, s.149.

54. Yage, s.217

55. Yage, s.248.

56. Necmiye Alpay, " 'Kar'da Türkçe Sorunları (III)", Radikal Kitap, Yıl.2, No.53, 22 Mart 2002, s.30.

57. Ayla Çemberli, "Yalan Özneler" Eski Dergisi, No.6 Nisan 2002, s.37.

58. Haluk Şahin, Radikal, 25 Ocak 2002.

59. "Karslıların kış günlerinde 'ne yaptıklarını' 57 sayfadan şöyle okudular: 'Karslılar yorganlarının altında kış uykusuna yatmış hayvanlar gibi yatıyordu...' Söyler misiniz; Kars'a bunları yazmak için 5 kez giden Orhan Pamuk, acaba otelde hangi uykulardaydı?" (Oktay Ekinci, "Ve, Kars Kalesi Kurtuldu", Cumhuriyet, 21 Mart 2002, s.13.) Ayrıca "O. Pamuk, 'Kar'ı yazmak için Kars'a gittiğinde 'yalnızlıktan' sıkıldığını ve otele dönüp sürekli 'uyumayı' yeğlediğini de Ayşe Arman'a anlatmıştı"! (Hürriyet Pazar, 20 Ocak 2002.)

60. Radikal Kitap, 18 Ocak, Cem Erciyes'le söyleşi.

61. Daha önceki yapıtları da "Doğu-Batı Sorunsalı" kapsamında irdelenmişti: "O. Pamuk'ta tarih çok farklı, varoluşsal değil zihinsel bir boyut adeta. Benim Adım Kırmızı'da Balı resminin perspektifi, Doğu resminin de sonsuzluğu arayışının kıyaslanmasını okurken, Türk romanında da entelektüel perspektifin O. Pamuk'la güçlendiğini bir kez daha hissettik. Üstelik bu sefer kanlı, canlı ve üç boyutlu karakterler yaratarak farklı bir derinliğe ulaşmış O. Pamuk. (...) Doğu-Batı sorunsalıyla hesaplaşıyor." (Nilüfer Kuyaş, Milliyet, 31 Aralık 1998, s.18.)

62. "Orhan Pamuk son romanı 'Kar'ın siyasi yönünün fazla öne çıkarıldığı görüşünde; önemli olan aşk hikayesi" (Oral Çalışlar, Cumhuriyet, 27 Ocak 2002, s.14.)

63. Öner Yağcı, "Kar 'Kâr'a Dönüşürken Vicdanların Kaybolması", İleri Dergisi, No.9, Mart 2002, s.90-96.

64. M. Mukadder Yakupoğlu, "Orhan Pamuk, Yapısalcılık ve Ecinniler", Cumhuriyet kitap, 14 Mart 2002, s.5.

65. Zeki Coşkun, "Biraz 'Siyasal Roman' Alır mısınız?", Radikal, 25 Ocak 2002, s.21.

66. Herbert George Wells.

67. Zeki Coşkun, "Satışa Gelen Roman ve Yazarı", Radikal, 31 Mayıs 2002, s.19.

68. "Kitabı herhangi bir mal gibi pazarlamak, yeni sorunlar doğurur. Örneğin 'Çok satan okursuz kitap' gibi." (Hasan Bülent Kahraman, "Pazarlamak Pahalı Gelir", Radikal, 23 Mayıs 2002, s.23.) Yani O. Pamuk'un metaları gibi...

69. Zeki Coşkun, "Sansürcü Edebiyat Olmaz", Radikal, 12 Ocak 2001, s.19.

70. Sedat Yurtdaş, Radikal İki, 13 Aralık 1998, s.17.

71. Zeki Coşkun, "Dünün-Yarının Romanı", Radikal, 15 Eylül 2000, s.23.

72. Zeki Coşkun, "Tartışma, Düzey, Üslup", Radikal, 13 Ekim 2000, s.23.

73. Turgay Fişekçi, "Siyasal Olmayan Roman Olur mu?", Cumhuriyet, 1 Kasım 2000, s.14.

74. Yeri gelmişken anımsatalım: "Politik roman üzerine yapılan tartışmalar, H. Bülent Kahraman'ın 'ülkemizde politik romanın öldüğü' yolundaki yargısından çıktı. Kahraman, bu yazısında 'politik vicdanın kaybolduğu yerde, politik romanın da yok olacağı' biçiminde özetlenebilecek bir görüş öne sürdü." (Gürsel Korat, "Politik Roman", Radikal İki, 29 Ekim 2000, s.10.) Ayrıca bkz: Semih Gümüş, "Siyasal Romanın Önemli Örnekleri", Yeni Binyıl, 24 Eylül 2000, s.15; Zeki Coşkun, "En Yeni Siyasal Roman", Radikal, 20 Ekim 2000, s.23; Gürsel Korat, "Politik Roman ve Eleştirisi", Radikal İki, 11 Mart 2001, s.15.

75. Hasan Ali Toptaş, "Eskiler ve Yeniler", Yeni Binyıl Kitap Eki, YıL2, No.53, 29 Aralık 2000, s.2.

76. Süreyya Evren, "Bırakınız Romanlar ve Argümanlar Uçuşsun", Yeni Binyıl Kitap Eki, Yıl.2, No.53, 29 Aralık 2000, s.3.

77. Feridun Andaç, "Toplum Eleştiriden Uzak", Yeni Binyıl Kitap Eki, Yıl.2, No.53, 29 Aralık 2000, s.3.

78. Füsun Akatlı, "Roman Hayata Dairdir", Yeni Binyıl Kitap Eki, Yıl.2, No.53, 29 Aralık 2000, s.11.

79. Ergin Yıldızoğlu, "Zamanın Gürültüsü Değişirken", Edebiyat ve Eleştiri, Yıl.8, No.52, Kasım-Aralık 2000, s.7, 8.

her sabah

Bu sabah
Çöp kokusunda ağ tutan sokakların
Ayak sessiz merdivenlerin
Işık görmemiş evlerin
Kapılarını çaldım
Kapılarımı çaldım

Akasya koksun istedim sokaklar
İstedim ki
Ardına dek açılsın
Evlerin perdeleri
Dışarda akasya kokusu
Dışarda çocuk gülüşleri
Dışarda
Güneşi uzanan merdivenler
Merdivenlerde bir hayat
Yetmişinde
Sevdalı

Bu sabah
Bütün kapılarını çaldın Kentin
Bütün kapılarımı çaldım
Geceler aydınlansın diye
Her kapıya bir yıldız bıraktım

Gülhan DİKME

YANLIŞLARIMIZI AZALTA AZALTA ÇOĞALACAĞIZ

Yılmaz ZİR

Bu yazı *İnsancıl* dergisinin Haziran 2002 sayısında yayımlanan Medet TURAN'ın "AZALA AZALA ÇOĞALACAĞIZ" (?!) makalesinden hareketle bir takım düşünceler ileri sürmeyi amaçlıyor. Yazarın, biri enerjiyle, diğeri sağlıkla ilgili iki toplantıyı izlediği, bunlarla ilgili düşüncelerini aktarmak istediği anlaşılıyor.

Makaleyi okurken, "Acaba böyle mi?" diye düşündüğüm yerler oldu. Bunları yazmaya karar verdim.

Bu işi iki başlık altında yapmak yararlı olacaktır.

1- Nedensellik
2- Kavramlar

Yazardan yapılan alıntılar tırnak içinde verilecektir. Alıntılardaki dil bozuklukları M. TURAN'a aittir.

1. Nedensellik

Bu bölümde, gösterilen neden ile varılan sonuç arasında bir tutarsızlığın, ilgisizliğin olduğu, ya da sonucun nedenden zorunlu olarak doğmadığı bazı örnekler vereceğim.

Birinci örnek

"Yukarıda da belirttiğim gibi; eğer enerji talebi yüksek olursa halk kolaylıkla enerjiden yararlanmış olacaktır. Enerji kaynaklarını kısıtlı tutup fiyatı arttırılırsa, halkın alım gücü zayıflamış olacak ve bu da kendi içinde yeni sorunların çıkmasına neden olacaktır." (S.40)

Bir şeyi çok talep etmekle ondan kolaylıkla yararlanmak arasında nasıl bir ilişki vardır? Ya da var mıdır?

"Halkın alım gücü" ile ne kastedildiği net olarak anlaşılmıyor. (Bu belirsizliğin nedeni, "halk" kavramıyla ilişkili. Bunu ileride açmaya çalışacağım)

Alım gücü, farklı sınıflardan insanlar için farklı olacaktır. Halk bir sınıfı değil, bir sınıflar topluluğunu içerir. Bir emekçinin (işçi, memur,...) alım gücünü belirleyen nedir? Kapitalist toplumda emekçinin yarattığı artı-değere kapitalistçe el konulur. (ürün emekçinin elinden inceltilmiş yöntemlerle alınır.) Pazara sürülür. (Metalaştırılır.) Sonra da emekçi kendi yarattığı, karşısına meta olarak çıkarılan kendi ürününü satın almak zorunda bırakılır. İşte, ücret-fiyat-kâr ekseninde, Türkiye gibi bağımlı ülkelerde buna devlet eliyle bilinçli enflasyon politikası da eklenerek emekçilerin alım gücü belirlenmiş olur. Buna biz alım güçsüzlüğü de diyebiliriz.

Öyleyse, "Enerji kaynaklarını kısıtlı tutup fiyatı arttırılırsa, halkın alım gücü zayıflamış olacak..." yargısında nedensellik ilişkisi ya yoktur, ya da son derece zayıftır.

İkinci Örnek

"Kapitalist kendi pazarında kendinden başkasının varlığına tahammül edemez; ...Bu durumda hiçbir yasa işlemez kapitalist için." (S.40)

Bildiğim kadarıyla "kapitalistin kendi pazarı" yoktur. Kapitalistlerin ortak pazarı vardır.

Her ülkenin bir ulusal (iç) pazarı olduğunu söyleyebiliriz. Yüz yıldır emperyalizm olgusuyla birlikte, hele günümüzde küreselleşme denilen çıplak emperyalizm döneminde dünya tek bir pazara hızla dönüyor. Bu süreç "tahammül" edip etmemekle ilişkisizdir. Uluslar üstü tekeller emperyalist devletler ve diğer kurumlar aracılığıyla (IMF, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası) kendi hukuklarını (yani çıkarlarını) zorla diğer ülkelere kabul ettiriyorlar.

Sanırım M. TURAN da buna yakın birşeyler söylüyor.

İkinci cümleye gelince... Bu evrende var olan hiçbir şey tek başına bu evrenden üstün değildir. Her varlık bir takım yasalara göre var olur. Evrenin, maddenin, doğanın yasalarını hiç kimse aşıp ötesine geçemez. Aştığımızı sandığımız zamanlarda bile (Örneğin; mikroçipler, klonlama) bütün yaptığımız yanlızca doğa içinde gizil güçleri keşfedip yönlendirmektir. Çünkü, bunları bulan insan beyni de maddenin, doğanın bir ürünüdür.

" Bu durumda hiçbir yasa işlemez kapitalist için" cümlesi nasıl açıklanabilir? Böyle bir şey mümkün müdür? Ayrıca, kapitalist için daima işleyen bir yasanın varlığı biliniyor: Kâr yasası.

Eğer yazar "yasa" derken hukuku kastediyorsa, yani kapitalist hukuk kurallarını kendi çıkarları için çiğner demek istiyorsa, bu düşünceye katılırım.

Son örnek

"Teknolojik açıdan geri kalmış durumda olan Türkiye, aslında daha çok enerji kaynaklarına yönelmesi gerekir."(S.40)

Teknolojik açıdan geriliği aşmanın yolu neden enerji kaynaklarına yönelmek olsun? Bunun doğru olabilmesi için şu yargıların doğru olabilmesi gerekir.

* Enerji kaynaklarına yönelmek teknolojiyi geliştirir.
* "Daha çok enerji kaynaklarına yönelen" teknolojisini daha çok geliştirir.
* Enerji kaynaklarını geliştiren bir ülke teknolojik olarak ilerler.

Bu durumda Suudi Arabistan, Kuveyt gibi petrol rezervi güçlü ülkelerin, Kazakistan, Azerbeycan gibi doğalgaz üreticilerinin yani "enerji kaynaklarına yönelenlerin" teknolojik olarak geri kalmamış olması gerekirdi. Öte yandan Japonya gibi hemen hiç enerji kaynağı olmayan, kullandığı petrolün tamamına yakınını ithal eden bir ülkenin teknolojik olarak ileri olmaması beklenirdi.

2. Kavramlar

Bu bölümde, M. TURAN'ın kullandığı bazı kavramların içeriğini, bir gerçekliğe denk düşüp düşmediklerini, bilincimizin netleşip gelişmesine bir katkı yapıp yapmadıklarını tartışmak istiyorum.

Burada dört kavramı tartışmak istiyorum: halk, az gelişmiş ülke, yarı feodal, metalaşma.

Halk Kavramı

Makalede sekiz ayrı yerde "halk" kavramı kullanılmıştır. Zaten yazının amacı da, "halk" için enerjiyle sağlıkta iyi olanın ne olduğunun belirtilmesi, ayrıca günümüzde "halk" için süre giden kötü yaşam koşullarının sözü geçen iki alanla ilişkisinin saptanması.

Peki "halk" nedir? "Halk" denince ne anlamamız gerekir?

"Halk" Arapça kökenli bir sözcük. Bu kavram devlet görevlileriyle, zengin tabaka dışında kalan herkesi kapsıyor. Bu geniş kümede: işçiler, köylüler, işsizler, küçük burjuvalar var. Küçük memurlar, söz gelimi öğretmenler yok. Çünkü, bunlar devlet memuru.

Eğer "halk" kavramıyla sömürülenler, ezilenler anlatılmak isteniyorsa, bunu daha açık belirtmek gerekir. Şöyle denebilir: Proleterya, köylülük, küçük burjuvazi, emekçiler vb.

Sözgelimi halk kavramı içine girmeyen öğretmenler emekçi kavramı içine girer.

"Halk" kavramı günümüz sınıf ilişkilerini karşılamıyor. Bulandırıyor. Sınıflar arası çizgileri silikleştiriyor.

Yazarın "halk" kavramıyla ilgili bir netlik taşımadığı şu cümlede anlaşılıyor: "Halkın % 90'nı fakirleşip %10'u zenginleşen bir toplum nasıl modern olur?" (S. 40)

"Halk" ile toplum birbirinden farklı kavramlardır. "Toplum" bir ülkede yaşayan, birbirleriyle doğrudan ya da dolaylı ilişkiye giren tüm insanları kapsar.

Sözgelimi Sakıp Sabancı da toplumun bir üyesidir. Fabrikasında çalışan işçi de öyledir. Ama ikisi karşıt sınıflara, sırasıyla burjuvazi ile proleteryaya mensuptur. İşçiyi "halk" içinde sayarsak, S. S.'yı buraya alamayacağımıza göre nereye koyacağız?

"Halk" kavramı görüldüğü gibi sömürü ilişkilerini, temel sınıf çelişkisini, sınıfları perdeliyor. Bu kavramı terkedip sınıf kavramını kullanmak, sınıfsal bakmak daha doğrudur.

"Modern" olmaya gelince... Bu kavram zenginlik ya da yoksullukla ilişkili değildir. Günümüzde modern kabul edilen Batı Avrupa, Kuzey Amerika ülkelerinde de yoksulluk, işsizlik vardır. "homeless" (evsiz) kavramı bu ülkelerde çıktı.

"Az Gelişmiş Ülke" Kavramı

Günlük dilde, medyada, tartışmalarda kullanılan "azgelişmiş", "gelişmekte olan ülke", "gelişmiş ülke" kavramları ilk bakışta işlevselmiş gibi görünüyor. M. TURAN da makalesinde bunları kullanıyor.

"Gelişmiş ülkeler bu risklerden dolayı, yatırımı kendi ülkesinden çok, az gelişmiş ülkelerde kullanmaya çalışacaktır. Bu ülkelere örnek Türkiye'yi rahatlıkla verebiliriz." (S.40)

Yine dil hatası var. Türkiye'nin bu iki cümleden hareketle "gelişmiş ülkelere" mi yoksa "az gelişmiş ülkelere" mi örnek verildiği net değil. Yazının bütünlüğünden ikinci gruba girdiğini anlıyoruz.

Bu kavramların doğurduğu karışıklık "trafik canavarı" "sel can aldı" "deprem kenti yuttu" söylemlerindeki bilinçli burjuva saptırmayla aynı kategoride düşünülebilir. M. TURAN burada bir tuzağa düşmüş. Burada sorun nesnenin özneymiş gibi yanılsamalı gösterilmesidir. Olağan dışı doğa olayları zaman zaman olacaktır. İnsana değer veren bir düzen bunun önlemlerini önceden alacaktır. Sözgelimi, beklenen İstanbul depremi için bugünden gerekli önlemler alınsa, deprem öldürecek insan bulamayacaktır. Öyleyse, insanlığın tarihsel gelişimi önünde artık bir engelden başka bir şey olmayan kapitalizmin Türkiye ayağı, gerekli önlemleri almadığı için nesne olan deprem ister istemez güçlü bir özneye dönüşecektir.

Bir ülke durduk yerde "gelişmiş" ya da "az ge-

lişmiş" değildir. Bu karşıtlık bilinçli, planlı politikalarla ortaya çıktı. Bunun öznesi de kapitalistlerdir. Üstelik gelişmenin belli bir sınırı yok. Belirli bir çizgi aşıldığında "gelişmiş ülke" olunmaz. Savaş yıkımını yaşayan Afganistan, Filistin gibi ülkeler ile Arjantin gibi emperyalistlerce planlı bir krize sokulan birçok ülke dışında kalan ülkeler için "gelişmekte olan ülkeler" söylemi doğrudur. Yani, ABD de, Türkiye de, Vietnam da böyledir. Sorun eşitsiz gelişmedir. Sorun, dünya üzerinde yaratılan artı değerin emperyalistlerce gaspıdır. Yani Kuzey-Batı ülkelerinin, geri kalanların, (Güney-Doğu ülkelerinin) zararına çok daha fazla "gelişmekte olan ülkeler" olmalarıdır. Ülkeler arasındaki gelişme dengesizlikleri, emperyalizm - bağımlı ülke ilişkisi ile daha net, daha doğru kavranabilir.

Yarı Feodal Kavramı

Türkiye'nin ekonomik-sosyal yapısı son otuzbeş yıldır yoğun bir şekilde tartışıldı. M. TURAN bu tartışmaya şu cümle ile katılıyor.

"Türkiye gibi yarı sömürge ve yarı feodal bir ülkede gelişmekte olan ekonomilere yöneldiğimizde, teknoloji, gelişmiş ülkelere göre daha büyük bir önem taşımaktadır." (S. 40)

Bu cümleden şu sonucu çıkarıyorum: Türkiye yarı feodal ve yarı sömürge bir ülkedir. Yarı feodal denince şunu anlıyorum: Yarı, birşeyin yarısıdır. Yani yüzde ellisi. Bir ülkeye yarı feodal dendiğinde, o ülkenin sosyal-ekonomik yapısının (tabii, bununla bağlantılı olarak siyasal iktidarın, kültürün, yaşam tarzının) yarısının feodal olması gerekir. Bu "yarı" hem niteliksel, hem de niceliksel olarak var olmalıdır. Dolayısıyla mülkiyet ilişkilerinde, emeğin sömürülmesinde, üretimde, pazarda, ticarette olduğu kadar, devletin örgütlenmesinde egemen sınıfın / sınıfların bileşiminde, parlementoda, siyasi partilerde, sanatta... bunu görebilmeliyiz.

"Feodal" denince feodal toplumun iki ana öğesi geliyor gözümün önüne. Bunlar:

a- Feodal bey ya da aristokrat: Geniş toprakların mülkiyetini elinde tutar. Toprak satabilir ya da satın alabilir. Devlet yönetiminde söz sahibidir. Köylü emeğini sömürür.

b- Köylülük ya da Serfler: Toprak mülkiyeti ya yoktur, ya da bağımsız yaşamasına yetmeyecek kadar azdır. Feodal bey'in toprağına bağımlıdır. Artı değeri yaratır.

Kısaca : Temel üretim aracı topraktır. Aristokrat toprağın mülkiyetini elinde tutar. Köylü toprağı işler. Aristokrat, köylünün yaşamını sürdürüp yeniden toprağı işleyebilmesi için zorunlu ihtiyaçlarını karşılayacak bir pay ayırdıktan sonra artakalana (artı değer) el koyar.

Yalnız bu ilişkinin böyle devam edebilmesi için üç önemli öğe; feodal iktidar, enerji ve pazar gereklidir.

Feodal Devlet

Her sınıflı toplum devamını sağlamak için devlete ihtiyaç duyar. Aristokrat köylüyü sömürmek için devlet gücüne muhtaçtır. Aristokrat elinde tuttuğu toprakların egemenidir. Bu toprakların "kralıdır." Merkezi otoriteye (kral) gevşek bağlarla bağlıdır. Kendi topraklarında kendi hukukunu uygular. İşte bu yüzden, feodal toplumda merkezi otoritenin yanında, merkezkaç otoriteler (aristokratlar) vardır.

Enerji

Köleci toplumda enerji ağırlıklı olarak insandan elde edilirdi. Kapitalist toplumda makinalardan elde edilir. Feodal toplumlarda ise hayvanlardan (at, öküz...) elde edilir. İnsan emeği elbette tüm toplumsal üretimin kaynağıdır. Burada söylenmek istenen, toprağın işlenmesinde hayvan gücünden yararlanıldığıdır.

Pazar

Üretim ile tüketim arasındaki aşamadır. Bölgesel Pazar feodal yapı için, ulusal (ülke) pazar kapitalizm, dünya pazarı emperyalizm için geçerlidir.

"Yarı" ile "feodal" kavramlarını ayrı ayrı inceledikten sonra, "yarı feodal" kavramı ile Türkiye arasındaki ilişkiyi araştırabiliriz. Yapmamız gereken, bugünkü Türkiye'de de böyle "yarı feodal" bir yapının olup olmadığını değişik açılardan sınamaktır. Bunu aşağıdaki alt başlıklar altında mümkün olan her yere göz atarak yapmaya çalışalım.

1- Coğrafi bakış
2- Nüfus
3- Tarihsel bakış
4- Zamansal bakış
5- Ulusal bakış
6- Ekonomik bakış
7- Toplumsal yapı
8- Üst yapı
9- Enerji

Şimdi sırasıyla bunları deneyelim. Herhangi birinde bulursak orada durup ileri sürülen "yarı feodal Türkiye" düşüncesini kabul edip bu işi bırakacağız. Yok eğer böyle olmazsa sonuna kadar devam etmemiz gerekecek.

1-Coğrafi Bakış:

Türkiye'yi hayali bir çizgiyle dikey, yatay ya da çapraz olarak ortadan ayıralım. Bir uçağa binelim.

Çizginin bir yarısında "feodal", öteki yarısında feodal olmayanı (M. TURAN ne olduğunu yazmamış. Makaleden diğer "yarı" nın kapitalist olduğunu çıkarabiliriz.) arayalım. Var mı? Şehirler dışta tutulursa, Doğu ile Güneydoğu bölgelerinde ağalık, aşiret ilişkilerine yer yer rastlıyoruz.

Ama bunlar çeyrek etmiyor gibi. Öyleyse ikinci seçeneğe geçelim.

2- Nüfus

Türkiye'nin nüfusu 2000 yılı nüfus sayımına göre altmış sekiz milyon civarında. Bunu ikiye bölersek otuz dört milyon elde ederiz. Nüfusun "yarı" sı feodal ilişkiler içindeyse, yaklaşık 34 milyon insanın feodal üretim süreci içinde yer alması gerekir. Peki, öyle mi? Türkiye'nin nüfus dağılımı şöyledir. Yaklaşık 2/3 şehirlerde, 1/3 kırlarda yaşar. Kırlarda yaşayan nüfusun ise ancak bir bölümü feodal sömürü ilişkisi içindedir. Bunun bir kısmı ücretli emekçi (tarım proleteri), bir kısmı küçük burjuva köylüdür. Üçüncü seçeneğe geçelim.

3-Tarihsel Bakış

Türkiye'nin "yarı feodal" olabilmesi için, feodal yapıyı Osmanlı'dan miras alması gerekir. Osmanlı imparatorluğu bilinen biçimiyle hiçbir zaman feodal olmadı. Toprağın mülkiyeti Osmanlı devletinindi. Toprak satılamazdı. Satın alınamazdı. Osmanlılar 150 yıl öncesine kadar özel toprak mülkiyetine izin vermeyen bir sistem uygulamışlardır. Bununla merkez dışında güçlü derebeyliklerin ortaya çıkmaması amaçlanmıştır. Böylece feodal beyler ortaya çıkamadığı gibi, bunların dönüşerek kapitalizmi geliştirmeleri de mümkün olmadı.

4-Zamansal Bakış

Türkiye'nin "yarı feodal, yarı kapitalist" bir ülke olduğunu ileri süren düşünce 1960'ların sonuna doğru diğer devrimci düşünceler gibi güçlenme olanağı buldu. Aradan 30 yıldan fazla zaman geçti. Bu düşüncenin o dönemin gerçekliğini ifade ettiğini bir an kabul etsek bile 30 yılda bir şey değişmedi mi? Türkiye'nin ekonomik-sosyal yapısı donmuş mu yoksa? Hadi yüzde bir bile olsa, en küçük bir kapitalistleşme, feodalizmi eritip dönüştüreceği için artık "yarı feodal" deme imkânı kalmaz.

Öyleyse beşinci seçeneğe bakalım.

5-Ulusal Bakış

Şöyle bir düşünce ileri sürülebilir: Kürtlerin yoğun yaşadığı bölgelerde feodal yapı egemendir. İtiraf etmem gerekiyor. Bir dönem Olağanüstü Hal (OHAL) ile yönetilen bu bölgeyi görmüş değilim. Yine de bazı sonuçlara varabiliyorum.

a-Kürtler bölgesel pazar için üretim yapmıyor. Sözgelimi Malatya'da üretilen kayısı, Batman'da üretilen petrol ülke pazarına gidiyor. Malatya'da, Batman'da tüketilmiyor.

b-Kürtler bugün aşiretler üstü davranabiliyorlar. Sözgelimi, HADEP henüz OHAL varken bu bölgede büyük oranda oy almış, birçok belediye başkanlığını kazanmıştır.

c-Ayrıca Kürtler Türkiye metropollerinde de az değiller. Büyükşehirlerde kapitalizmin ezdiği nüfusun, işçi sınıfının önemli bir bölümünü oluşturuyorlar.

6- Ekonomik Bakış

Toplumsal yapının temeli ekonomi. Bu nedenle burada ayrıntılı bir inceleme yapmamız gerekecek. Ekonomi denince üretim ilişkilerine bakmalıyız önce. Üretim ilişkileri üç alt başlıkta incelenebilir: Üretimin niteliği, üretim araçlarının mülkiyeti, emek.

Üretim İlişkileri
a-Üretimin niteliği

Bir ülkede üretimin birçok biçiminin olması, eskiden gelen biçimlerin yeni ortaya çıkanların yanında yaşaması doğal karşılanmalıdır. Meta üretimi, ticaret, köylü emeğine dayanan feodal sömürü biçimleri, faiz... Türkiye'deki ekonomik etkinlikte rol alır. Önemli olan hangisinin belirleyici olduğudur.

Bugün Türkiye GSMH'nin yaklaşık yarısı, İstanbul - İzmit hattı merkez olmak üzere Marmara bölgesinde üretilir. Buna Bursa, İzmir, Eskişehir, Zonguldak, Adana, İçel, Gaziantep, Karabük, İskenderun, Batman katıldığında görülür ki GSMH'nin çoğunluğu buralarda yani sanayi merkezlerinde üretilir. Burada üretilen şey elbette meta dediğimiz şeydir. Meta üretimi kapitalizme özgü olmamakla birlikte kapitalist üretimin can damarlarında dolaşan kandır. Meta üretimini durdurun kapitalizmin çöktüğünü göreceksiniz.

Sonuç olarak, üretimin niteliği meta özelliğinden dolayı kapitalist üretimdir. Belirleyici olan bu niteliktir. Bunun yanında bir takım feodal ilişkilerin yaşaması bu gerçekliği değiştirmez.

b-Üretim araçlarının mülkiyeti:

Üretim araçları; fabrikalar, maden ocakları, rafineriler, tersaneler, barajlar, toprak... Bunların mülkiyeti ya burjuvaların ya da kapitalistlerin ortak yönetim aracı olan burjuva devletin elindedir.

c-Emek:

Gerçekten de bir ülkede emeğin niteliği o ülkeyle ilgili temel bilgiler verir. Emeğin karakterine bakarak o ülkenin ekonomik yapısını kavrayabiliriz. Daha doğrusu şudur: Sistemin her temel öğesi o

sistemin ana özelliklerini taşıyacak, sistemin kendisi de bu temel öğelerin toplamından oluşacaktır.

Türkiye'de emekçilerin çoğu belirli bir aylık karşılığında çalışmaktadır. Belirleyici olan ücretlendirilmiş emektir. Ücretli emek kuşkusuz kapitalizme özgü değildir. O da meta gibi kapitalizmde yaygınlaşır. Kapitalist sömürü biçiminin ana öğesidir. Kapitalist, işçiye gerçek (reel) hakkını vermeyerek toplumsal zenginliğe el koyar. Tıpkı günümüz Türkiye'sinde olduğu gibi. Yani işçi üretir, kapitalist zenginleşir.

7-Toplumsal Yapı

Toplumsal yapıyı sınıflar, siyasal iktidar, örgütlenme başlıkları altında inceleyelim.

a-Sınıflar

Türkiye'deki tek tek sınıfları inceleyeceğiz. Burada şunu söylemekle yetinelim. Egemen sınıf Türkiye işbirlikçi tekelci burjuvazisidir. Feodallerin egemenlik gücü yoktur. Sömürülen sınıf esas olarak Türkiye işçi sınıfıdır. Köylülük belirleyici değildir.

b-İktidar

Türkiye'de iktidarın temel aracı devlettir. Yürütme (ordu, polis, cezaevleri, bürokrasi),Yargı(Mahkemeler, üst mahkemeler), yasama(parlamento) burjuva karakterdedir. Türkiye'de devlet, kapitalizmin gelişiminde kritik bir rol oynamıştır. Hem kapitalizmin gelişimi için gerekli koşulları hazırlamıştır, hem kapitalizmin bir ortağı olmuştur, hem de onu korumuştur. Sözgelimi, diğer kapitalist ülkelerde de devlet bankaları vardır. Ama acaba hangi ülkede ordunun bir bankası (OYAK Bank), bir sigorta sistemi (OYAK Sigorta), büyük bir holdingi (OYAK Renault) vardır?

c-Örgütlenme

Burada sınıf örgütlülüklerine bakmak gerekecek. Burjuvaların örgütlenmeleri vardır. (TÜSİAD, MESS, TİSK, TOBB, MÜSİAD...) Siyasi partiler onların hizmetindedir. İşçiler esas olarak sendikalarda örgütlüdür. Peki, feodalların örgütü var mıdır? Ya köylülüğün?

8-Üst Yapı

Üst yapı kültür, ideoloji, sanat başlıkları altında incelenecektir.

a-Kültür

Elbette kültür aşağıda verilen dar yoruma sığdırılamaz, daha geniştir.

Kapitalist kültür içerden, emperyalist kültür (Bu da kapitalist kültürdür.) dışarıdan tüm yoğunluğuyla insan ilişkilerini gitgide daha fazla belirliyor. Aşiret-sülale- aile- birey yönünde bir çözülme var. Bu zorunlu bir süreç. Kapitalist üretim zamanla toplumu bireye kadar parçalar. Sonra da bireyi parçalar. Birey bencil, denetimsiz, amaçsız, aptal bir tüketici olur. Bakınız Kuzey Amerika, Avrupa, biraz daha geriden topallayarak gelen Türkiye.

Parçaladığı, yanlızlaştırdığı bireyi de çarpıtılmış ulusal ülküler etrafında (Spor buna örnek olarak verilebilir.) birleştirip denetlemeye çalışır.

b-İdeoloji:

Şöyle topluma bir bakalım. Acaba insanların çoğu hangi sınıfın düşüncesinin etkisindeler? Ya da hangi sınıfın ideolojik etkisi altında düşünüyor? Burjuva sınıftır bunun yanıtı. Bunun böyle olmasının üç güçlü nedeni vardır. Bunlar eğitim, medya ve dindir. Acaba feodal ideoloji nerede, nasıl egemendir? Bugün Türkiye'nin kaçta kaçı ağaların ideolojik etkisi altındadır?

c-Sanat

"Feodal" yapı belirli bir güçteyken Orhan Kemal, Yaşar Kemal ağaların sömürüsünü yazdılar. Günümüzde böyle eserler göremiyoruz. Ya feodal yapı hâlâ var, ama kimse bunu önemseyip yazmıyor, ya da feodal yapı kendini yazdıracak kadar önemli değil artık. Diyelim ki, bir öykücü ya da romancı yazmak istese, nereye gidip bir ağa araması gerekir. Neden artık kent yaşamı, bireyin varoluş sorunları, bireyin bunalımları yazılıyor acaba? Bunu öznel tercihlerle mi açıklayacağız, yoksa bir nesnellik mi var?

Züğürt Ağa filmini hatırlıyorum. Ağaların kimi kapitalistleşti, kimi gücünü yitirdi, kimi de züğürtleşti mi acaba?

9-Enerji:

Enerji sorunu kapitalizmin sorunudur. Kapitalist makineleşme gitgide insan emeğinin yoğunlaşmasına yol açıyor. Uzmanlık derinleşiyor. Bu süreç büyük bir enerji gerektiriyor. Kömür, Petrol, Doğalgaz yetmiyor. Çekirdek (nükler) enerjisi de kullanılıyor. Su, rüzgâr, güneş enerjileri de. İnsan Güneş'teki gibi füzyon enerjisini elde etmeye çalışıyor.

Şimdi soralım; "yarı feodal" bir ülke neden enerji kongreleri düzenler?

Enerji kongreleri kapitalist makinalaşmanın artan ihtiyaçlarını karşılama amaçlı olmasın? Enerji esas olarak sanayi üretiminin sorunudur. Yoksa halk'ın değil.

Sonuç olarak, Türkiye "yarı feodal" bir ülkedir diyemeyiz.

"Metalaşma" Kavramı

Yazar şöyle diyor:

"Sağlık sorunu insani olmaktan çıkıp tamamen metalaştı." (S.41)

Bu belirleme doğrudur. Bugün Türkiye'de metalaşmayan ne kaldı acaba?

Sağlık alanı da kapitalist için kâr alanıdır. Has-

ta, para kazandırdığı oranda iyi hastadır. Sağlık emekçileri ücretli, beyaz yakalı işçi konumunda hem sömürülüyorlar, hem de hastanın sömürülmesi için kullanılıyorlar.

Yazar devam ediyor:

"Devlet hastanelerinde yeteri kadar ilgi göstermeyen doktorlar kendi muayenehanelerinde yüksek miktarda ücret karşılığı tam tersi davranabiliyorlar." (S. 41)

Bu gözlem, kapitalist kültürün insana öğütlediği bireysel kurtuluşçu davranışı gösteriyor. Birey bencilce kendini kurtarmaya çalışırken insani değerleri yok sayar. Gerekirse onları basamak yapar, gerekirse kirli tırmanışında ayaklarını silmek için paspas eder. Her şeyi metalaştıran (aşkı bile), kâr amaçlı bir etkinliğe dönüştüren sermaye düzeni insanı bir ucubeye çevirir.

Yalnız M. TURAN'ın yazısında önemli bir sorun var. "Doktorların" devlet hastanelerinde ilgisiz, kendi muayenehanelerinde ilgili davranmalarının kökenindeki nedeni yazıdan çıkaramıyoruz. Medyada çoğunlukla yapıldığı gibi "doktorlar" hedef tahtasına konmuş. Bunun psikolojik nedenlerini anlamak mümkün elbette. Şairin dizeleriyle:

Bütün renkler hızla kirleniyordu
Birinciliği beyaza verdiler.

Yalnız bu parçalı bakış, parçaya bakarken bütünün gözden kaçmasına neden oluyor. Sözgelimi, yargıdaki adaletsizliği savcı-hakim ekseninde görürsek, 19 Ağustos depreminde kusuru mütahitlerde bulursak, bu bakış kısmen doğru olmakla birlikte tüm bunların kaynağı kapitalist sistemi gözden kaçırmış olmaz mıyız?

Metalaşma, sağlığın metalaşması yazar bunu göstermeyi amaçlamasa da kapitalizmin varlığın işaret eder.

Sonuç

Nasıl ki, Osmanlı devleti kapitalizmin doğup gelişmesini engelleyen bir ekonomik sistem uygulamışsa, yaklaşık 80 yıl önce kurulan Cumhuriyet de tam tersine devlet eliyle kapitalistleşmeyi sağlayan bir ekonomik sistem kurmuştur. 1950'lerde önce traktörün, sonra da diğer makinaların tarıma girmesiyle geçen yüzyılda varolan toprak ağalığı hızla kapitalist toprak mülkiyetine dönüşme sürecine girmiştir. Burjuva devrim, esas içeriği itibarıyla burjuvazinin iktidarı ele geçirmesi demektir. Bu süreç Kemalist devrimlerle gerçekleşmiştir. 1950-60 arasında Demokrat Parti'nin yapmaya çalıştığı ağaların da iktidara ortak olma çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Türkiye'nin yarı feodal bir ülke olduğunun ileri sürüldüğü 1960'ların sonunda ekonomik-sosyal yapının öyle olmadığı yönünde ciddi göstergeler var. Manzara bana şöyle görünüyor: Türkiye kapitalizmi kendi iç dinamikleriyle gelişen, dışarıya (emperyalist ülkelere) bağımlı bir kapitalizm.

Türkiye de kurulu sömürü düzenine karşı çıkan bunu değiştirip sömürüsüz, sınıfsız, eşitlikçi (komünist) bir düzen kurmak isteyen Türkiye devrimci hareketi de kendi iç dinamikleriyle (yani sınıfsal çelişkileri nedeniyle) gelişmesine rağmen ne yazık ki ideolojik olarak dışarıya bağımlıydı. O dönem, sosyalistlerin üç kabesi vardı: SSCB, Arnavutluk, Çin. İlk iki deneyim sona erdi. Çin ise kapitalizme evriliyor.

Bu deneyimlerin, Anadolu'nun toplumsal, tarihsel yapısının eleştirileri yapılarak güçlü bir hareket başlatılabilir. Ama öyle olmuyor.

Elde hazır bir ideolojik politik kurgu var. Bunu değiştirmek zor bir iş. Bu yapılmıyor. Yani Türkiye'nin kapitalist olduğu kabul edilirse, sil baştan herşeyi yapılandırmak gerekiyor. Bu olmayınca, Tütkiye'nin ekonomik- sosyal yapısı ideolojik-politik kavramlara uyduruluyor. Yani kavram gerçekliği karşılamıyor, tam tersi bir iş yapılarak gerçeklik onunla ilgisiz bir kavrama sıkıştırılmaya çalışılıyor. Böylece otuzbeş yıldır Türkiye'nin alt yapısının donmuş olduğu, değişmediği öne sürülmüş oluyor.

Sonuçta, gerçekliğe karşıt, onu karşılamayan yarı feodal kavramı bilimsel bir gerçekliği değil, bir inancı yani bir dogmayı ifade etmiş oluyor. Tekrarlana tekrarlana bir klişeye dönüşüyor.

YALNIZLIK

Yıldızlar çoktan yerleşmiş
Birer çapkın delikanlı gözleri
Yollar Vivaldi'nin mevsimleri
Haydi gel gidelim diyor.
Çocuk bakışları uymaz mı
Söyleşmez mi yıldızlarla
Adımlamaz mı yolları
Yüreğe sokulan yalnızlıkta
Hüzne sarılan yürek
Üşür yaz akşamında
Yalvarır yıldızlara
Artık gidin
Yalvarır yollara
Alın götürün
Yalvarır yalnızlığa
Bana geldiğin gibi
Gitme sakın başkasına.

Şenay ANKARALI

Öykü

YAĞMURLU GECEMİN KONUĞU

Nafia Altınok İREN

Amansız rüzgârın, her geçen gün biraz daha sert estiği dondurucu kış günleri. Akşamın saatleri, yalnız yaşayan insanlarda hiçbir umuda yer bırakmayan acımasızlıkla yaklaşıyor... Gün batımının loşluğu yapışmış odamdaki eşyalara. Evlerine koşturan tek tük insan, yağmurla yıkanan sokaklardaki hüzünlü yalnızlığı yok edemiyor...

Camdaki yağmur izleri uzun yollar çiziyor. Parlayan izlerin arasından, uzak yılların ardına saklanmış bir gecem dalıverdi odama. Elimdeki kitabı kapattım. Sigaramdan çektiğim derin soluk çocukluğumu da getirdi beraberinde.

İlkokul günlerim. Akşamüstü gökyüzünü karartan bulutlar ve hırçın rüzgâr bizi çok korkutmuştu. Rüzgârın sesi kabuslarımdaki gibiydi, öğretmeni dinleyemez olmuştuk. Son dersin zili çalar çalmaz çantalarımızı toplayıp, dışarı fırladık. En kısa yollardan eve koşturdum. Yarı yolda yağmur bastırdı. Ara sıra gözlüğümü çıkartıp siliyordum. Gözlüklerim yüzünden yağmuru hiç sevmem. Eve gelene dek pantolonumun paçaları da çamur içinde kalmıştı.

Kapıyı annem açtı, bir kaç gündür eve erken geliyordu. Gürültü etmeden girmemi söyledi, ben girer girmez de kapıyı kilitledi. Kapının kilitlenmesi dışında her şey önceki günler gibiydi. Okul dönüşlerimde kardeşim uykuda olurdu. Annem yanıma geldi, odama girmememi, giysilerimi salonda değiştirmemi fısıldadı. Kazak, pantolon verdi. Parmakları titriyordu galiba. Benden istenenleri yaptım, giyinip legolarımın başına oturdum, bir tank yapmaya başladım, sabaha kadar bizim köşe başında duran tank gibi, kocaman.

Anladım, odamda birisi uyuyordu. Bu yağmur da bir türlü kesilmiyordu.

Kapı çaldı. Annem biraz uzak durarak iki kez "Kim o" diye sordu. Babammış. Kapı arkasında fısıldaştıktan sonra, yan odaya girdiler. Kapalı kapının ardında kısık sesle konuştular. Sonra babam geldi yanıma. Bir konuğumuz varmış, uyanınca ona çok soru sormamalıymışım. Ödevlerimi bitirip erken yatmalıymışım. Söyleme biçimi beni daha da meraklandırdı. Konuğumuzla ilgili ipucu olabilecek bir şeyler aradım odada, çakmak, sigara, gözlük... filmlerdeki gibi, bulamadım. Galiba bu gece kimseye soru sorulmayacaktı. Kapıya gittim, tamam, buldum, altına gazete serili çamur içinde postallar. Biri ötekinin üzerine devrik duruyor. "Yola gidecek" diye geçirdim içimden. Salona dönüp, ödevlerime başladım.

Yağmur durmadan yağıyordu. Hava tam kararmamıştı. Kapkara bulutlardan çıkan şimşekler çok korkutucuydu. Ama, benim en korktuğum şey, şimşeklerin ardından 'bu kez nasıl gürleyecek' diye gök gürültüsünü beklemekti... Perdeyi araladım, camın buğusuna insan yüzleri çizdim. Kocaman gözlü gülümseyen insanlar. Bir tane de, içini boş bırakarak yüzün yalnızca dış çizgilerini çizdim. Salona gelen annem, 'çabuk tülleri ört' diye söylendi, kızması çok gereksizdi.

Annem kalın perdeleri örttü, ışığı yaktı. Yemek masamızı hazırladı, yanıma oturdu, başımı göğsüne dayadı, konuşmadan saçlarımı okşadı. Odamın kapısının sesini duyunca, hemen radyoyu açtı, hiç dinlemediğimiz bir istasyonun gürültülü müziği odaya yayıldı, sonra da "O" geldi. Babamdan kısa boylu, sakalları uzamış, yüzünde morluklar olan bir adam. Annemlerin genç dedikleri bir yaşta, konuşurken öğrendim, üniversite öğrencisiymiş. Unutuyordum az kalsın, ellerinde annemin yün eldivenleri vardı, demek ki evimize geldikten sonra takmıştı. Hiç bir şey anlamadım.

- Merhaba delikanlı, dedikten sonra,
- Gelmediler mi? diye sordu anneme.

Annem sıkıntıyla başını salladı. Beklenenlerin kim olduğunu merak ettim. Abi çok üzgün görünüyordu. Bir sigara yaktı, yanıma oturdu, saçlarımı okşadı. Dediğine göre, beni bebekliğimden bu yana görmemiş, çok büyümüşüm. Gözlerim anneme benziyormuş. Kısık bir sesle "Çocuk olmak" dedi ve sustu. Büyükler hep böyle konuşur, tam ardından geleni merak ettiğimiz yerlerde susar ve gözlerini bir noktaya batırıp, bizi bırakıverirler...

Annem kardeşimin mamasını vermek için odaya gitti. Sakallı abi sürekli saatine bakıyor, odada gezinip duruyordu. Arada kilime takılıyordu ayağı.

Yemekte de eldivenlerini çıkartmadı, meyvelerini annem soyup verdi ona... Benim dışımda kimse tabağındakileri bitiremiyordu. Annem sürekli parmaklarını çıtlatıyor, babam da bilinen tiklerinin tümünü sıralıyordu.

Bir ara yine yanıma oturdu. Baba gibiydi. Okulumla ilgili sorular sordu. Sonra tavandaki ışığı, kendisini ve beni oyuncu yaparak, ay ve güneş tutulmasını anlattı. Birden gözleri ışıldadı, satranç bilip bilmediğimi sordu. Ben çok az biliyordum, yine de bildiğimi söyledim. Satranç takımımı getirdim, beyazları bana verdi. İyi biriydi. Oyun sırasında sürekli konuştu, ama sanki kendisiyle konuştu, benimle değil. O geceden sonra,

yıllar boyu onun söylediklerini anımsamaya çalıştım.

"... her şeyden önce oyunun kurallarını çok iyi bilmelisin... 'piyonlarını' sakın küçümseme, en uç noktaya ilerleyip 'vezir' olurlar... bazen bir 'piyon'un yardımıyla, karşındakini mat edebilirsin, ama oyunun kuralı acımasızdır, önemli taşlarını yitirmemek için de 'piyon'unu göz kırpmadan harcayıverirsin... bence en acısı bir 'piyon'un tüm oyun boyunca neler yapabileceğini bilmeden, tek bir iz bırakmadan oynayıp gitmesidir... yalnız kendi ataklarını düşünme, karşıdan gelebilecek atakları da çok iyi değerlendir, yoksa oyunu daha baştan yitirirsin... şansa hiç ama hiç yer vermeyeceksin... bu oyunun 'iyi'lerini izle, oku... piyonları, atları, filleri, kaleleri, gerektiğinde de vezirini yitireceksin, oyunu kazanmak için... dedi ve annemlere baktı.

Oyunu bitirecek atağı yapmadan önce de, "Son atakların yanlıştı, üzgünüm, sen 'karşı taraf'sın, kazanmam için senin yanlışlarından yararlanıp seni yenmem gerekiyor. Şah ve mat"!

O gecenin benim için en unutulmaz olayı satranç oyunuydu. Yaşamın bir satranç tahtası olduğunu anlamam için, yüz çizgilerimin derinleşmesi, saçlarımın beyazlaması gerekiyormuş. Şimdi yine yağmurlu geceye kayıveriyorum.

Sakallı abi arada bir anneme, evin yerini iyice anlatıp anlatmadığını soruyor, o da her soruşunda "hangi otobüse bineceklerini, nerede ineceklerini, yokuşlu dar sokağı, apartmanın bahçe kapısının girişini" yani her şeyi eksiksiz anlattığını yineliyordu.

Yağmur sularından oluşan dereciklerin sesi evimize dek geliyordu. Bu gece gök gürültülerinden çok korkmuyordum. Sakallı abi "ne olurdu annemi bir kez olsun görebilseydim" dedi, ama bu sözünden utanıyormuşcasına başını eğdi. Alnına ter damlacıkları dolmuştu. Annesini uzun zamandır görmemişti anlaşılan. İnsan hiç annesini uzun zaman görmeden yaşayabilir mi? Neden annesinden uzaklarda yaşasın ki? Ben annemin yanından hiç uzaklaşmayacağım.

Benim ders çalışmam gerektiğini unutmuşlardı. Akıllarına gelmesin diye dua ediyordum.

Kısık sesle konuşmaya başladılar. Ben de ders çalışıyormuş gibi yaparak onları dinlemeye çalışıyordum, ama duyamıyordum. Yaralanmaktan, ilaçtan, saklanmaktan söz ediyorlardı. Sahi bir de annem bazı isimler soruyordu, abi yan gözle bana bakıp kısık sesle yanıtlıyordu. Annem arada ağlar gibi oluyor, babamın kaş göz işaretleriyle yüzünü saklıyordu. Abinin giysileri de annemlerin arkadaşlarının giysilerine benzemiyordu. Gömleği, pantolonu hem sökük, hem kirliydi. Sanki annesi yoktu. O, bunları umursamadan, yutarcasına sigarasını çekip duruyordu. Bu gece, kardeşimden sonra evde uygulanan sigara yasağını da unutmuşlardı.

Bir ara, onun karşı koymasına aldırmadan annem ona babamın çamaşırlarını ve gömleğini getirdi, kalın yün çoraplar verdi. Geç saatlerde ışıkları söndürüp oturduk. Caddeden geçen devriye arabalarının yanıp sönen ışıkları çiçekli perdelerimize vuruyordu. Abi, "kemanım burada olsaydı" dedi, ıslıkla bir ezgiye başladı. Bir ara anneme dönerek "bir gün dönemeyeceğim kesinleşirse, kemanımı oğlunuza verirsiniz" deyince, annem, "n'olursun sus", dedi.

Babam saatin geç olduğunu, yatmam gerektiğini söyledi. Sesindeki kesinlik beni korkuttu. Böyle zamanlarda ona karşı çıkmak yersizdir. İsteksizce yerimden kalktım. Tam odama gidiyordum ki, abi yerinden fırladı, odama girip bir şey aldı, salona döndü. Havluya sarılı, görmemden sakındığı bir şeyi masanın üzerine bıraktı, tok bir ses duyuldu. Beni hâlâ küçük sanıyorlardı, ne olduğunu anlamıştım.

Yatağımda bir türlü uyuyamadım. Aslında uyumak da istemiyordum. Arada bazı sözcükler odama dek geliyordu, bunlardan bir şey çıkartamıyordum. Sonra yağmurun sesi onları da bastırdı. Uyumuşum... Uyandığımda bir gecelik konuğumuz gitmişti.

O geceden anımsayabildiklerim işte bunlar. Sonrası anılarımın arasında kopuk kopuk. Annemle babamın hiç uyumadıklarını belli eden soluk yüzleri... evde günlerce süren hüzün... eve gelen yaşlı annesinin, onun bizde kalan ve annemin yıkamadan sakladığı çamaşırlarına yüzünü gömerek boğuk inlemelerle ağlamaları... "Yavrumu, kuzumu göremedim" diyerek, ellerini dizlerine vurarak ağıtlar yakması... annemin titrek sesi... söylenmeden kalan sözcüklerin ezici ağırlığı... bir gün gazetelerde onun fotoğrafları... sağ kolunun tümünün, sol kolunun dirsekten kopmuş görüntüleri... annesinin bize getirdiği eski bir keman... doğan kardeşime onun isminin verilmesi... annemin her yıl ilkbaharın sonlarında arkadaşlarıyla İstanbul yakınlarında bir köye giderek birkaç gün kalmaları... daha sonraki yıllarda onun ismini taşıyan kardeşimle birlikte oraya gitmemiz... annesinin "O" doğduğunda diktiği kavak ağacının altında benim çaldığım kemandan çıkan detone notaları, başlarını hafifçe eğerek saygıyla dinlemeleri... yıllar sonra çok uzak topraklarda tanıdığım "Yaşamımda bir babamın ölümünde, bir de O'nun ölümünde ağladım" diyen, duygularını gizlemeye mahkum, yeşil gözlü sürgün adam... O'nun adının verildiği çocuklar... ve yağmurun deli deli indiği gecelerde evimizdeki buruk sessizlik...

Saat gece yarısını geçmiş olmalı. Dışarıda sesler kesilmiş. Yağmur da dinmiş. Kaç saattir kemanımı seyrediyorum, bilmiyorum. Babamın boş bir arsada tırnakları sökülmüş cesedinin bulunmasından sekiz ay sonra, apartman kapımızda, çantasından anahtarını çıkartırken beyaz bir Renault'a zorla bindirilen, yıllar boyu bir haber alamadığımız onurlu annemin yüzü beliriyor duvarda. Yine ışıldıyor bal rengi gözleri... Köşede, sehpanın üzerinde satranç takımım duruyor.

Penceremden ay ışığı dökülüyor, satranç tahtasındaki 'piyon'lara...

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

7 Ekim Pazartesi

Yağmurlu bir sabah... Şöyle bir dolaştım. Kediler, köpekler saçak altlarında pinekliyor. Ben yürüyorum yağmurda.

Sular soğudu. Kış geliyor. Birden içim dalgalanıyor. Bir şarkının dizelerini mırıldanıyorum.

Bu şarkının osmanlıcasını gençler çıkaramaz. Şarkı söyle türkçeleştirilebilir, *"Kış geldi, ayrılığın açmada gönülde yare / Kavuşmak yine mi kaldı güzel başka bahare."*

İnce bir duygu, ince bir yakınma vardır bu şarkıda.

Biliyorum, çoktandır küçümseniyor bizim müziğimiz, bizim yemeklerimiz. Sözgelimi pastırmalı yumurta. Pastırmalı yumurta yemek geri kafalılık. Modernler, ilericiler dondurulmuş amerikan köftesi yer.

Zavallı lahmacun küçümsenir, pizza yüceltilir.

Burdaki oyunu görmek gerekir. Emperyalist Batı, şarkısıyla, türküsüyle, yemeğiyle Doğuyu silmek istiyor.

Yağmurda yürürken düşünmek için bula bula bunu mu buldun dedim kendi kendime.

Bir şarkıdan geliverdi işte.

Yavaş yavaş saat ilerliyor... Bir sürü iş var. Bulaşıklar yıkanacak, yatak toplanacak... sonra evin dinginliğinden hayatın karmaşasına girilecek.

Kış geldi. Kavuşmak bir başka bahara kaldı. Bir başka bahar... Peki ama hangi bahar.

Gece.

Issız bir yol gibi önümde uzanıp gidiyor gece. Belki bunda Çaykovski'nin etkisi var. Çaykovski'yi dinliyorum. 4 nolu senfonisini...

Çaykovski'nin etkisiyle gece, sert vuruşlarla ilerliyor. Yalnızca mehtabın buluttan buluta kayışı geceyi dinginleştiriyor.

Mevsimler çatırdıyor. Yaz, son vuruşlarıyla geri çekiliyor. Yine de umudu görüyorum Çaykovski'de. Uzakta... yavaş yavaş yaklaşan ışıklar... bu ışıklar geleceğin güzelliğini anlatıyor bana. Önümde uzanıp giden ıssız gecede güneş doğuyor. Tanyerindeki kızıllıktan anlıyorum bunu.

Erken sabahın kokusu geliyor, denizin temiz yosun kokusuyla.

Bir kadın hüzün dolu gözleriyle bana bakıyor. Uzak bakışlı, dudaklarının üstü ter damlacıklarıyla güzelleşmiş bir kadın vardı ya, bu kadın işte o kadın. *"Tamam"* diyor, *"sen şansa karşısın. Ama lütfen söyle, bu, benim başıma gelen şansızlık değil mi."*

"Bir atım olsaydı, seni, terkisine atar, buralardan götürürdüm" demek geliyor içimden. Ama durum buna uygun değil. Kocaman uğultulu sert rüzgarlar dolaşıyor içimde.

Bir cigara yakıyorum... Uzak bakışlı kadının gözlerinde yaş damlacıkları. Tırnaklarım sökülmüş gibi bir acı iç dünyamı yakıyor.

Tıkanık bir sesle *"Çay içer misin"* diyorum. Bana bakıyor kocaman gözleriyle... Belki de *"Ben nerdeyim, bu adam nerde"* diyor.

Biliyorum. Tehlikeli bir çizgideyim. Onu hiç anlamadığımı düşünebilir. Ama ben, uzak bakışlı kadını, bir bardak çayla, kendini şansız dediği noktadan çekip almak istiyorum... bir bardak çayla.

Bana bakıyor kadın. Gözlerime... "İçelim" deyince, içim yıkanıyor taze sularla... Bütün dağlar birdenbire çiçekleniyor içimde.

Çaylar geliyor.

Kocaman gözlü kadının yanında sesizce çayımı içiyorum. Güneşin bir bende, bir onda doğduğunu duyumsuyorum. Kocaman bir yağmur bulutu, sulu sepken üstümüzden geçiyor olsa bile.

8 Ekim Salı

Patırtılı, gürültülü bir sabah... Gökler yarılıyor sanki... Oysa yedi sularında dingindi doğa. Demek savaş hazırlığının dinginliğiymiş... Bugünlerde savaşla uğraşıyorum. Filozofların savaşa bakışını irdeleyen bir yazı hazırlıyorum. Sanat ve Hayat dergisi için.

Barış dendikte Batı filozoflarının sicili temiz değil. Buna karşılık Doğu filozofları barışçı...

Aristoteles'in savaşa karşı olduğunu biliyordum. Bunu bir kez daha saptamak beni sevindirdi. Yapraklı Ev'e resmini asacak kadar severim Aristoteles'i.

Ne yabansı bir duygu değil mi. Benden binlerce yıl önce yaşamış bir insanı seviyorum.

Neden seviyorum Aristoteles'i. Hiçbir filozofta olmadığı kadar sağlam temellendirir düşüncelerini bence. Kimi temellendirmeleri iyi değildir ama, yaşadığı dönem düşünülürse bu bile yeterlidir.

Samsatlı Lukizus gerçi, İskender'in diliyle Aristoteles'i eleştirir ama, ben bunu yazarın keskin, paralayıcı diline veriyorum. Güya Aristoteles, İskender'i soyup sovana çevirmiş. Aristoteles'in böyle bir şey yapacağını hiç ama, hiç düşünmüyorum. Böy-

le bir şey yapmış olsa bile severdim Aristoteles'i... İşte Bacon... Bacon'ı da severim. Yolsuzluk yapmış, rüşvet almış Bacon. Bu yüzden hapse düşmüş...

N'apalım, olmuş bitmiş şeyler bunlar. Hepsi tarihte kaldı. Onlar yaşadılar, mücadele ettiler...

Şimdi biz kendimize bakalım.

Gökler sustu... Sokakları dövercesine yağmur iniyor... Yapraklı Ev'de yağmurun sesini dinleye dinleye yazıyorum... Brahms'ın üç nolu senfonisine, sokaktan gelen yağmurun sesi karışıyor.

Bir güzellik bu... Tam bu sırada gök gürledi yine... Yağmur... gök gürültüsü... Brahms. Bu güzelliği yaşıyorum şimdi. Duygularım binbir devinimle yıldızlara gidiyor sanki. Yoğunlaşıyor, seyrekleşiyor, titreşiyor, hızlanıyor, yavaşlıyor, burgaca düşmüş gibi dönüyor.

Aşağıda göz görmez bir çimenlikte atlar dört nala gidiyor... Atların terlerinden yansıyan ışık binbir renge dönüşüyor...

O kadın, bir bulutun içinde çay demliyor... Taze demlenmiş çayla beni bekliyor... Yağmurun yıkadığı toprağın kokusu, taze demlenmiş çay kokusu, kadının kokusu hep birlikte atmosfere dağılıyor.

Yağmurla Brahms devam ediyor.

10 Ekim Perşembe

Sabaha karşı... 06.00

Kimileyin böyle olur. Birden uyanırım. Bugün de öyle oldu. Birden uyanıverdim. Daha saate bakmadan Goethe düştü aklıma. Anladım. Uyku tutmaz bundan sonra. Sonra saate baktım. Saat 05.50'ydi.

Kalktım.

Şimdi bu Goethe nerden çıktı. Dün, Goethe'nin mektuplarını karıştırıyordum, ordan burdan okuyordum. İşte bu gelgeç okuma sırasında birden durdum. Goethe, Zelter'e yazdığı mektupta şöyle diyordu. *"Wiemmar 21 Kasım 1830. Nemo ante obitum beatus dünya tarihine geçmiş bir söz ama - nafile: insana bir şeyler söylemiyor. Belki biraz daha derinleşerek şöyle diyebilirim. Ölene dek her türlü sınava hazır ol."*

Nemo ante obitum beatus, Solon'un Krezüs'e söylediği söz. Anlamı şu. Kimseyi, ölmeden önce mutlu diye niteleme. Goethe'ye göre bu söz, insana bir şey söylemiyor. Goethe "ölene dek her türlü sınava hazır ol" diyor.

İşte Goethe'nin bu sözü durdurdu beni. Derin bir acıyla düşündürdü. Şimdiye kadar türlü sınavlardan geçtim. Yaralanmadık yerim kalmadı. Ama Goethe, unuttuğum bir durumu, olabilecek bir durumu anımsattı bana. Ben, şöyle düşünüyordum. Öyle işlemlerle karşılaştım ki, bundan ötesi olamaz. Ama Goethe beni uyarıyor. Ötesi olmaz deme *"ölene dek her türlü sınava hazır ol."*

Daha ne olabilir acaba. Kimler, nasıl tatsız bir örgenin öznesi olabilir.

Bilemem.

Ama Goethe'nin sözünü unutmamalı. *"Ölene dek her türlü sınava hazır ol"*malı.

Gün ışıdı...

15 Ekim Salı

Sabah... 06.45

Pazar günü, 20.30 sularında *Hayat Dersleri* seminerini yönetirken, ateşimin yükseldiğini duyumsadım. Durumu hiç belli etmeden semineri yönettim.

Yapraklı Ev'e zor geldim. Üşüme, titreme, ateş, aksırık, tıksırık... Pazartesi günü evden çıkmadım. Boş mu durdum, hayır, *Sanat ve Hayat*'ın yazısını bitirdim.

Şimdi iyiyim. Dünyanın durumu iyi değil ama. Emperyalist ABD, ille de savaş istiyor. Bu savaş Orta Doğu'yu kan revan içinde bırakacak. Yıllardan beri izlenen uydu politikası yüzünden biz de bu savaşa girmek zorunda kalacağız.

Başbakan Bülent Ecevit şöyle demiş, *"Bizimle ilgisi olmayan bir savaşa girmek zorunda kalırsak özellikle genç kuşaklarda çok büyük kayıp verebiliriz."*

Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz, savaştan yana, *"Orada olacak şeyler, içinde olsak da olmasak da bizi etkileyecektir. İçinde olursak olumlu etkiler, olmazsak olumsuz etkiler"* demiş.

Demokrasi gereği böyle yöneticilerin elindeyiz. Halkın bu yöneticileri hakettiğini düşünüyorum.

Şimdi Türkiye Kasım seçimlerine gidiyor. Halk, hakettiği yöneticileri seçecek. Tabii seçilenler halkın ensesinde boza pişirecek.

16 Ekim Çarşamba

Hafif bir rahatsızlık bile bedenin dengesini bozuyor. Ne cigaranın, ne rakının tadı var. Sabah sabah şöyle bir dolaştım. Güneş var ama kış güneşi... Yine de sevdim sabah serinliğini.

Çorba içiyorum şimdi... domates çorbası. Bu sabahın kahvaltısı böyle.

Gazetelerde iki haber başat... Biri Avrupa Birliği... öbürü yaklaşan savaş.

Avrupa Birliği'yle ilgili haberleri okurken utanıyorum. Onurlu hiçbir insan Avrupa Birliği için böylesine ısrarcı, dayatmacı olamaz.

Türkiye'yi yönetenler, Avrupa Birliği diye dayatınca, öbürleri kendini geri çekiyor. Avrupa Birliği kendini geri çekince, bizimkiler *"Girmeliyiz. Girmek zorundayız. Hiç kimse bizi Avrupa Birliği'nden koparamaz"* diye çağrışıp duruyorlar.

Avrupa Birliği'ne girmek için bu kadar çalçene yapacaklarına, Türkiye'yi doğru dürüst yönetselerdi, bunca bağırtıya gerek kalmazdı.

Bu ülkenin insanını güzel yaşatamadılar. Şimdi kavga dövüş seçime gidiyorlar. Ben seçim haberlerini hiç okumuyorum. Yalnızca başlıklara bakıyorum.

Radyoda sevdiğim bir türkü, *"Çarşambayı sel aldı / Bir yâr sevdim el aldı."*

İçli bir yakınma bulurum bu türküde. Ne zaman dinlesem yüreğim kalkar... Ama kimsenin aldırdığı yok böyle türkülere... Okuyanda bile içtenlik yok. Ne okuduğunu bilmiyor. Duygu yok. Şaşılacak bir durum değil bu. Bir curcuna yaşanıyor Türkiye'de. Sıkı durmazsan kapılıp gidersin curcunaya.

İşte bu curcunada ben güzel bir iş yapıyorum. Güzel bir eser okuyorum. *Çağdaşlarının Anılarıyla Anton Çehov* (Türkçesi Mehmet Özgül, Cem Yayınevi)

Lidiya Alekseyevna Avilova'ya şöyle demiş Çehov, *"Gördüklerinizi hissettiklerini tüm gerçekliğiyle, içinizden geldiği gibi yaşamalısınız. Bana sık sık şu ya da bu öyküm le ne anlatmak istediğimi sorarlar. Böyle soruları yanıtlamadan geçerim. Benim işim yazmaktır... İstediğim herhangi bir konu üstüne yazabilirim. (Böyle diyerek güldü) İsterseniz şişe üstüne bir öykü yazayım size adı da "şişe" olsun. Düşünceler çevremizde gördüğümüz nesnelerden doğar, düşünceden nesne doğmaz."*

İşte Çehov. Bizim hangi "ünlü" yazarımızın düşünceleri nesnelerden doğuyor acaba... Onlar, "düşünceden" nesne doğurmak istiyor.

"Düşünceleri" de düşünce olsa.

18 Ekim Cuma

Ertuğrul Özkök'ün yazısından öğrendim. MİT gazete yöneticilerine, televole türü yayınlardan yakınıyormuş. Bu yayınların ciddi sorunlar açacağını söylemiş. Bugün Milliyet'te, Televole Program yapımcısı Can Tanrıyar "Burası demokratik bir ülke" diyerek yaptıklarını savunmuş.

Aslında son derece ciddi bir sorunla karşı karşıyayız. Önce şu bilinsin. Bu sorun, program yasaklamakla çözülmez.

Sorunun temelinde 1980 darbesinden sonra uygulanan yöntem var. Neydi bu yöntem.

Önce bir saptama. Ben 17 yaşındayken, gündemimde ulusal petrol, köy enstitüleri benzeri sorunlar vardı. Gözü açık biçimde hem dünyayı, hem Türkiye'yi izlerdim.

Edebiyat dergilerini izler, tartışmalara katılırdım. Birçok genç de bencileyindi.

12 Eylül darbesinden sonra uygulanan yöntemle ilkin gençliğin bu dışa dönük, gözü açık yanı kırıldı. Ülküsüz bırakıldı gençlik. Gençliğin gizil güçlerini dumura uğratan bir yöntem uygulandı.

Aristoteles, *"Haz konusunda dikkatli olmalıyız."* der. Herakleitos'un bir sözünü de anımsatır Aristoteles. *"Hazza karşı koymak öfkeye karşı koymaktan daha güçtür"* dermiş Herakleitos.

12 Eylül'den sonra gençlik, hiç emek harcamadan kolayca ele geçirilen bedensel hazlara yöneltildi. Böylece Bar Gençliği oluşturuldu. Böyle bir gençliğin oluşumu için bütün iletişim araçları harekete geçirildi.

Örnek veriyorum *Hürriyet* ve *Milliyet*'in ikinci sayfalarıyla son sayfaları televole programın uygulandığı sayfalar. Binbir hileyle güzelleştirilen, parlatılan kadınlar yarı çıplak burdan sergilenir.

Önce gençlik için uygulanan, bedensel hazzı kışkırtan, bedensel hazza göre yaşama yöntemi, bütün Türkiye için geçerli kılındı.

Hiçbir ciddi emek harcamayan, son derece beceriksiz, ehliyetsiz kişiler her alanda star oldu. Bu starların karşı cinsle ilişkileri, sofraları, yatakları yüceltildi.

Bu, birinci yöntem.

İkinci yönteme geldikte... Oluşum döneminde gençliğin kişiliği geçirgendir. Bu geçirgenliğin, insanın insana sorumluluğunu anımsatan sağlıklı bir kültürle kapatılması gerekir. Oysa 12 Eylül'den sonra bu geçirgenlik kendi dar çerçevesi dışında hiç kimseyi insan kabul etmeyen ögelerle kapatıldı. Böylece bencil, fırsatçı, amaç için her yolu uygun gören bir insan oluşturuldu.

Bu yöntemin başarısı için bütün iletişim araçları harekete geçti. Bu harekete ciddi sayılan *Cumhuriyet* gazetesi bile katıldı.

Sonunda ülke bu duruma geldi.

Tabii MİT'in kaygısı bu sorunların kökten bir çözümü değil. MİT, vur patlasın, çal oynasın yaşayanlar yaşasınlar, ama bu, gösterilmesin diyor. Bu, televole kültürü oluşturanlara bu işin konuşulmasından belli.

19 Ekim Cumartesi

Gecenin ileri bir saatinde yazıyorum... Yağmur yağsın istiyorum... Yağmur yağsa da çıksam dolaşsam, ıslansam... Durup dururken böyle düşünmüyorum. Canım sıkkın... Ergimiş demir dolaşıyor bedenimde...

Ne kadar güçsüzüm... Denizin üstünde yürüyüp, sonra bir sıçrayışta Hint Okyanusu'nun oralara gidemiyorum...

Neden canım sıkkın...

Birkaç saat önce... seminer çalışmasında... sesi çok yumuşaktı... birden şaha kalktı, nalçalı ayakkabılarıyla benim ilkelerimin üstüne yürüdü.

Ben mücadele eden bir insanım. Dört bir yönden gelebilecek saldırılara karşı tetikteyimdir bu yüzden.

Ne yazık şu doğrudur. Su uyur, hasım uyumaz. Hasım hep gözler. Boş bir anında nalçalı ayakkabı-

larıyla saldırıya geçer.

Dünyada nasıldır, bilmiyorum ama Türkiye'de böyledir. Hasım, genellikle kadını kullanır bu saldırıda. "Cinsel tacize uğradım" diye fırlar kadın. Derdini anlatamazsın. Ya da "Kadına şiddet uygulanıyor" der. Birkaç saat önce "Kadına şiddet" diye ilkelerimin üstüne yürüdü nalçalı ayakkabılarla.

Neyse, arkadaşlar nalçalıyı durdurdu. *"Yanlış anlaşıldım"* diyen nalçalı o günden beri yok ortalıkta.

Felsefe Seminerleri için çalıştırıyorum arkadaşları... Sokrates'in yöntemini uygularım bu çalışma sırasında. Kimileri buna dayanamıyor. Sorun burdan çıkıyor.

Felsefe Ekibi kurmayı düşünüyordum. Çeşitli bölgelerde Aydınlanma Seminerleri başlatmaktı amacım. İstek var çünkü... Bunun için arkadaşları güzel konuşmaya hazırlıyordum.

Alışagelmiş konuşma, düşünme biçimlerinin kırılması gerekiyor bunun için. Bir örnek veriyorum. *İnsancıl Atölyesi*'nde Thales'i, Parmanides'i anlatan, bu filozofları kendi diline çevirmeli. Kendi diline çevirmez de o filozofu anlatanların dilinde kalırsa, öğrenemez. Kısa bir sürede. Ancak kendi diline çevirirse o filozofu öğrenmiş, felsefi birikim elde etmiş olur.

Bu çalışma, biçimsiz demirin ergitilip, demire yeni bir biçim verilmesine benzer. Zordur. Ağrılıdır. Katılımcılar, buna hazır değil. Bu durumda benim bir karar vermem gerekiyor. Ama şimdi değil. Şimdi canım sıkkın. Bu yüzden vereceğim karar doğru olmayabilir.

Kendime yazıklanıyorum. Sorunlar benden kaynaklanıyor. Bu işi, ya da el attığım her işi çok ciddiye alıyorum. Bütün gücümle o işe sarılıyorum. Karşımdakinin yaratıcı gücünü harekete geçirmek için disiplinli bir yöntem uyguluyorum. Biliyorum, azıcık dayansa, azıcık dişini sıksa, yaratıcı gücü harekete geçecek, gürül gürül akacak, kavrulmuş topraklara...

Ben onların yaratıcı güçlerine inanıyorum, onlar kendilerine inanmıyor. Sinirleniyorum, yaratıcı gücü harekete geçirmek için yükleniyorum.

Yüklenmesem, yüzeyde bıraksam, hem sorun çıkmayacak, hem de bana "Dünya tatlısı adam" diye bakacaklar.

İşte böyle...

20 Ekim Pazar

Sabah...

Felsefe çalışmalarıyla ilgili şu kararları aldım.

- Felsefe ekibi kurma işi erteleniyor.
- Güzel konuşma çalışmaları erteleniyor.
- Felsefe çalışmaları devam edecek. Ancak geleceği gözeten bir yöntem değil, bugünü gözeten bir yöntem uygulanacak.
- Bu kararlar bugün arkadaşlara bildirilecek.
- Nalçalının saldırısı şimdilik önlendi. Su uyuyacak, nalçalı uyumayacak. Nalçalıya fırsat vermemek için dikkatli, disiplinli değil, daha dikkatli, daha disiplinli yaşanacak.

22 Ekim Salı

Akşamüstü... 16.00 suları...

Hiç beklenmedik, çok ağır, çok acı bir vuruşla sarsıldık dün. 17.00 sularında *İnsancıl*'dayız... Leman hanımla eşi Anıl bey *İnsancıl*'dalar. Ataköy Karakolu'ndan telefon. Berrin Taş aranıyor. Berrin Taş'ın, insanı sarsan "Kızıma bir şey mi oldu" sesi... Telefonu ben aldım. Berrin hanımın kızı, *İnsancıl*'ın en genç şairi 12. kattan atlamış.

Sonrası bütün iplerin karıştığı... hayatın insana kinin gibi acı geldiği bir süreç.

Pelin, bir yıldır psikolojik sağaltım görüyordu. İyileşme sürecine girmişti. Olmadı.

Pelin, kendini öldürdüğü için işlemler uzun sürüyor. Gömme iznini bugün saat 15.00'te alabildik.

Bir arkadaşımla... Medet'le Yapraklı Ev'e geldik.

23 Ekim Çarşamba

Sabah...

Derin bir üzüntüyle uyandım... Dışarı çıktım, daha üç gün önce Pelin'le birlikte çıktığımız merdivenler...

Sonra kahvaltı. Zorlukla yutulan lokmalar... Dün gece doldu taştı bu ev... Şarap içtik, rakı içtik, şurdan burdan konuştuk. Hep acımızı unutmak için... Ama acı, dolaştı geldi yine...

Herkes gittikten sonra Epiktetos'u okudum. Şöyle der Epiketos, *"Bir çömleği seviyorsan, topraktan yapılmış bir çömleği sevdiğini bil. Kırılırsa üzülmezsin. Çocuğunu, karını seviyorsan kendi kendine geçici bir varlığı seviyorum de. Ölüverirlerse acıya katlanırsın."*

Pelin, bugün toprağa veriliyor.

Gece.

Pelin, bugün öğle sularında doğa ananın kucağına verildi...

Acının, üzüntünün sınırlarımızı zorladığı bir gün yaşandı. Şimdi direnme, acıya katlanma zamanı. Böyle günlerde zaman, tank zincirleri gibi ezici bir yavaşlıkta geçer. Gökteki güneş, insanı üşütür, bugün bende olduğu gibi...

Söyledim. Direnme, katlanma sürecini yaşıyoruz şimdi...

27 Ekim Pazar

Ölüm, hayatın durduğu noktadır biz insanlar için. İşte o noktada duran hayatı ittirmek gerekir. Bizde pazartesiden beri hayatı ittiriyoruz.

Dün 13.30'da seminerlere başladım. Ama nasıl.

Başlamak gerekiyordu. Hayatı ittirmek gerekiyordu.

Önce pencereyi anlattım. İnsanoğlunun önemli bir buluşu pencere. Dışarıyla ilişki kurduğumuz yer. Soğuk havalarda pencereyi kapatırız. Sıcak havalarda hava girsin diye pencereyi açarız.

Karın, yağmurun yağışına bakarız pencereden. İşte o pencerelerden birinde, bir genç kız, Pelin, hayatını noktaladı.

Sonra ABD'nin savaş hazırlıklarından, Orta Doğu'da süre giden kıyımlardan söz ettim.

"Sizler genç insanlarsınız" dedim. *"Bütün olumsuz koşullara karşın yaşamayı sevin. Hem kendiniz için, hem öbür insanlar için yaşayın"* dedim.

Peki, Pelin'e söylemedik mi bunları... Fazlasıyla söylendi. Pelin, hem annesinin hem arkadaşlarımızın sevgileriyle donatılmıştı. Öyle sanıyorum, Pelin, hayata sorduğu sorulara yanıt veremedi.

Çok sevdiği kemanda başarısızlık korkusu, Pelin'in karamsarlığını pekiştirdi.

Nasıl bir hayatın içindeyiz... Birbirini yokedercesine yarışmacı bir hayat... Altta kalanın canının çıktığı bir hayat...

Bir örnek vereyim. Hürriyet Yaşar diye biri var, kimdir bilmiyorum. *Cumhuriyet* gazetesinde her ay dergileri tanıtıyor. Bu Hürriyet Yaşar, yüzlerce insanın emeğiyle yönetilen *İnsancıl*'ı yoksayıyor. Görüyorsunuz, ne kadar hoyrat... ne kadar acımasız... ne kadar utanmazca bir davranış.

Hürriyet Yaşar denen kişi, bu eyleminde elbette yalnız değil. *Cumhuriyet*'in yönetim kadrosu, edebiyatın starları, bu sayfa diktatörü taslağını, tabii çirkin bir taslak... destekliyor.

Sonra bu bayanlar, bu baylar demokrasiden söz ediyor...

Dur... sen önce gazetende sağla demokrasiyi...

Şu, burun büyüklüğüne bakın... Sanki bizim, *İnsancıl*'ın varoluşu bu kişilere bağlı...

Söylemek istediğim şu. Böylesine yarışmacı, böylesine küt hayat, Pelin'e zor geldi.

Söz gelimi üniversiteye gitmesini bir türlü temellendiremedik.

Temellendirdik. Ertesi gün bir gazetede yazı. Üniversiteler şöyle bozuk, böyle bozuk. Pelin yazıyla gelir, "Bak, üniversiteler bozukmuş. Niye beni zorluyorsunuz" derdi.

Bu üniversiteler bozuksa, milyonlarca genci niye topluyorsunuz oralara... Nedir amacınız.

Pelin, psikolojik tedavi görüyordu. Bir ara ilaçsız tedavi kampanyası başlatıldı. Pelin de bu kampanyanın etkisiyle ilaçları kesmiş.

Şu sorumsuzluğa bakın. Biri çıkıyor. Psikolojik rahatsızlıkların ilaçsız tedavi olacağını yazıyor. Bu sorumsuzca yayınlar basında yer alabiliyor...

Tıbbi her haberin, mutlaka ilgili hekimin denetiminden geçirilmesi için bir yasa çıkartılsa, demokrasiye aykırı diye ayağa kalkar mı palavracı, sorumsuz demokratlar.

Pelin'in ilaçları kestiği anlaşıldı. Bu kez denetimli tedaviye başlandı.

Sonrası gelmedi.

Yarın pazartesi... En acı günümüz... Bir de çarşamba var... toprağa verildiği gün...

Sonra günler, günlerin üstüne, haftalar, haftaların üstüne düşecek... yavaş yavaş uzaklaşacağız kara günden. Yaramız kabuk bağlayacak.

İşte böyle...

Hayatı ittirirken avunmak gerekir. Ben felsefeye gömüldüm. Aristoteles'in *Eudemosız Etik*'ini okuyorum.

Radyoda türküler... sokakta top oynayan çocukların sesileri... Zaman geçiyor... Dışardan kendime bakıyorum... zamanın içinde sarsıla sarsıla yürüyen ben...

28 Ekim Pazartesi

Gecenin ileri bir saati... Montaigne'i okuyorum. Seneka şöyle demiş ölüm üstüne *"Her yerde ölüm var; tanrı bol bol veriyor onu; / Herkes herkesin hayatını alabilir, ama ölümü / Alınamaz kimseden: Binlerce kapısı var ölümün."*

Gerçekten de böyle bu. *"Binlerce kapısı var ölümün"* Hangi kapıdan geçeceğimizi kim bilebilir. Onun bunun bilmemesi bir yana, biz bile bilmiyoruz.

Sevgili Pelin, bir bunalım sırasında, ölümün bir başka kapısını seçti.

Tabii bizler, bunun nasıl olduğunu, kendimize sormamız bir yana, tartışıp duruyoruz.

Bu konuda şöyle der Montaigne, *"ha eceline koşmuş insan, ha beklemiş onu; nerden gelirse gelsin, kendi ecelidir gelecek olan. İplik nerde koparsa ordadır ecel, orasıdır yumağın ucu."*

İplik nerde kopacak, kim bilebilir bunu. Ölen için sorun yok. Geride kalanlar acı çekiyor, üzülüyor. Ama doğanın yasası böyle. Ergeç tadacağız ölümü. Geride kalanlar acı çekecek... sonra unutulacağız...

Pelin'in ölümü karşısında, bizler, şimdilik geride kalanlar... Genç bir arkadaşım sordu, *"Siz deneylisinizdir, n'apmalı bu durumda."*

Beklenmedik ölüm, insanın içinde yanardağ patlamasına benzer. Sevgili Pelin'in ölümünü haber alınca böyle oldu bende.

Kapının anahtarlarını, kilidin içinde bırakmış Pelin. Kapının açılmasını beklerken, içimde yanardağlar patlıyordu. Bir yandan da, az sonra Pelin'in gelebileceğini, kalabalığı görünce şaşıracağını düşünüyordum.

Bunu annemde de yaşadım. *"Kendine gel,"* dedim.

Söylemek istediğim şu. Ölümün acısı gitgide azalıyor. Bunu bilmek, ilk günlerde sıkı durmak gerekiyor.

Tabii şunu da söylemeliyim. Pelin'in ölümünde hiç kimse anne Berrin Taş kadar acı çekemez.

Berrin Taş, hayatı ittiriyor. Bugün geldi *İnsancıl*'a. Sonra Atölye'ye gittik. Müzik Semineri'nde Sarper Özsan bize Pelin'in anısına müzik dinletti.

Sarper Özsan'ın bu yüce gönüllü davranışı, hepimizi sevindirdi.

29 Ekim Salı

Soğuk bir gecede yazıyorum.

Montaigne *Yalnızlık* adlı denemesinde şöyle der, *"İnsanın mümkünse karısı, çocuğu, parası ve hele sağlığı olmalı, ama saadetini yalnız bunlara bağlamamalı. Kendimize dükkânın arkasında, yalnız bizim için bağımsız bir köşe ayırıp orada gerçek özgürlüğümüzü, kendi sultanlığımızı kurmalıyız. Orada, yabancı hiçbir konuğa yer vermeksizin kendi kendimizle her gün başbaşa dertleşmeliyiz; karımız, çocuğumuz, servetimiz, adamlarımız yokmuş gibi konuşup gülmeliyiz. Öyle ki, hepsini kaybetmek felaketine uğrayınca onlarsız yaşamak bizim için yeni bir şey olmasın. (...) Erdem der Antishenes, kendi kendisiyle yetinir; ne kurallara başvurur, ne laflara, ne gösterişlere."*

Neden böyledir bu. Ben, şöyle düşünüyorum. Her insan, acı çekerken yalnızdır. Sevinci bir başkasına aktarabilirsiniz.

Acı, aktarılamıyor. Ancak, acı çekeni sevenler üzülebilir, sevdikleri acı çekiyor diye.

Ben, yalnızlıkta acılarımın üstesinden gelebildim. Şimdi Pelin'in acısında da böyle yapıyorum. Eskiden eşi dostu çağırırdım eve. Şimdi kimseyi çağırmıyorum. Tibullus, *"Issız yerlerde kendin için bir evren ol"* demiş. Ben de öyle yapıyorum. Bu ıssız evde, yalnızlıkta kendim için bir evren oluyorum.

İkili bir durum yaşıyorum. Pelin'in acısı içimi oyuyor. Berrin Taş'ın acısını görüyorum. Bu acı karşısında üzüntüden yüreğim kan ağlıyor.

Bütün bunlara karşın hayatı ittiriyoruz. Berrin Taş, bugün Edebiyat Semineri'nde başarılıydı. Hiç teklemedi.

2 Kasım Cumartesi

Perşembe gecesi 22.00 sularında eve doğru yürüyorum. Bir yandan da düşünüyorum. Neyi mi, sıradanlaştırılan hayatı...

Yağmur, kar, rüzgâr, güneş, ay, yıldızlar, ağaçlar, bütünüyle doğa. Nasıl da şaşırtıcıdır aslında. Ama doğa, parçası olduğumuz doğa çoktan unutulurcasına sıradanlaştı...

Böyle düşüne düşüne eve geldim. Kilit dönüyor, kapı açılmıyor. Baktım, kapının kenarı yontulmuş. Belli, hırsız. Yanda komşum Baha, ona gittim. İsmet de ordaymış. Üçümüz denedik, açamadık kapıyı. Polisi aradık. Az sonra iki polis geldi. Onlar da denedi, açılmadı kapı.

Hırsız girdi mi acaba. Girdiyse ne aldı. İyi ama benim evde çalınacak, yükte hafif, pahada ağır eşya yok. Bayağı merak ediyoruz. Neyi çalmıştır acaba. Küçük bir radyo, bir de eski elektrik sobası... Kitap çaldıysa... iyi.

İşi sabaha bırakıyorduk. Son kez ben denedim. Açılıverdi kapı. Önce polisler, sonra biz. Ne çaldı acaba... Girememiş hırsız... Ev, sabah bıraktığım gibi... Kapıyı zedelemiş. Kilidin yenilenmesi, yeni iki kilit takılması gerekiyor.

O kadar para bende ne gezer. Bir arkadaşa telefon ettim, *"Akşama para toplayabilir miyiz,"* dedim. *"Toplarız hocam"* dedi.

Hırsız, kısa da olsa sorunumuzu değiştirdi. Sağolasın hırsız. *"Üzülüp de kendinizi koyvermeyin. Ben burdayım,"* dedi hırsız.

5 Kasım Salı

Sabah... şöyle bir dolaştım... Bulutlar gelmiş, göğü kaplamış... Kışa hazırlanıyor doğa. Türkiye de yeni bir yönetime hazırlanıyor. Bir zamanlar yolumuz şeriat diyenlerin kurduğu Ak Parti ciddi bir çoğunlukla yönetecek Türkiye'yi.

Ak Parti'yi kuranlar, hep değiştik dediler. AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, dün basınla konuşmuş. Şöyle demiş, *"Türkiye Cumhuriyeti, laik, sosyal bir hukuk devletidir. (...) Din eksenli bir parti olmadığımızı programımıza koyduk. Önümüzdeki uygulamalar bunları çok daha açık ve net ortaya koyacak."*

İnsanlık birikimini edinme açısından nasipsiz bir ülkedir Türkiye. Yetmiş yılda ciddi mücadelelerle kazanılmış yarım yamalak kazanımlarımız var. Üstelik Türkiye'nin yapısı, kurumları demokratik değildir. Bütün bunlardan ötürü, yarım yamalak kazanımlar da bir vuruşta tuzla buz olur.

Şimdi bekleniyor.

Şöyle düşünüyorum ben. Bu deney yaşanmalı.

Gece...

Soğuk, yağmurlu bir gecenin ileri saatinde yazıyorum. Bugün saat 15.00 suları... *İnsancıl*'da çalışıyorum... çalışarak üzüntümü, acımı unutuyorum.

Telefon... Müştak Erenus ölmüş...

"Dayanmalıyım... direnmeliyim" diyorum. Pelin'i genç bir şairi geçenlerde yitirdik... şimdi de Müştak Erenus.

Öylece durdum. Çalışmayı bıraktım. Bir cigara yaktım. Cigara bittikten sonra "Bilgesuyu arayın"

Kaysın KULIEV'ın 85. Yaş Günü

KÜÇÜK ÇAY

Bu dünyada denizler, okyanuslar
Olduğunu iyi bilirim,
Büyüktür, ilginçtir onlar
Denizi de, okyanusu da severim.

Kayalıktan fışkıran küçük çay,
Daha ilginç gelir bana.
Halkım yaşam boyu suyundan içerek
Zor günler yaşadı bu dünyada.

O, çocukluğumu anımsatarak
Cıvıldıyor. Sevgi ve saygı duyuyorum.
Kayalıktan akan çaya bakarak,
Denizi, okyanusu görüyorum.

Türkçesi: Anatoli Mizlev/ Anıl Meriçelli

dedim. Müştak Erenus'un eşi, Bilgesu'yla görüştüm... Sonra Mustafa Göksoy'la... Sonra Berrin Taş'la Bilgesu'nun evine gittik... Bilgesu, yakın *İnsancıl*'a...

Müştak Erenus... güzel insan... güçlü şair...

Müştak Erenus gitti mi. Hayır. Onu... onun insani, güzel ülkülerini yaşatacağız.

Bugün Edebiyat Semineri'nin ilk bölümünü Berrin Taş, Müştak Erenus'a ayırdı.

Kendi sesinden şiirlerini dinledik. Daha sonra onun şiirleri okundu.

Müştak Erenus'u yaşadık.

7 Kasım Perşembe

Sabah...

Nice günler sonra Vivaldi'nin Dört Mevsim'ini dinledim bu sabah... Karışık... karmaşık düşünceler. Bütün varlığımı, yanardağ lavları gibi yakan duygular...

Biz n'olacağız... Türkiye n'olacak... cesaretimi yitirmemeliyim. Dik durmalıyım. Sert bir mücadeleye hazırlıklı olmalıyım.

Sabahları ısıttığım sütün kokusuna sevinmeliyim yine... Kapıyı açar açmaz ayaklarıma sürtünen kediye, aldırmazlık etmemeliyim. Mama vermeliyim kediye. Bu işe bu sabah başlamalıyım.

Günlerdir gökyüzüne bakmıyorum. Bulutlar çekip gidiyorlar küskünce... Bulutların denetimine başlamalıyım yine. Nerden geliyorlar... nereye gidiyorlar... hangisi, hangisini kovalıyor.

Kapıp koyvermemeliyim kendimi. Dik durmalıyım, cesaretimi yitirmemeliyim.

Uzaktan gelen yağmurları beklemeliyim.

Salatama eskiden olduğu gibi kekik dökmeliyim. Günlerdir el sürmediğim tuvaleti yıkamalıyım. Mis gibi temiz kokmalı eskisi gibi...

İş olsun diye traş olmamalıyım.

Üç dört gündür duran bulaşıkları yıkamalıyım. Hemen... şimdi.

Dik durmalayım. Cesaretimi yitirmemeliyim. Sert bir mücadeleye hazır olmalıyım.

Ağaçları kökünden söken fırtınaları bir yumrukta durdurmalıyım.

Bu sabah hiç duraksamadan güneşe *"Merhaba güneş"* demeliyim. Merhaba...

AĞIT

Sevgili Pelin'in hazin anısına

Sana son kez rastladım bir loş karanlıkta
Biraz duraksadım, öpecektin yanağımdan
Bir sevgi şimşeği yanıp söndü aramızda
Bir çiçek gibi soldun, koptun gönül dağımdan

Hiç bir usta ressamın çizemeyeceği
İncelik, güzellik, zerafetti sendeki Pelin
Ey şiirimin kırılmaz alev okları
Ne olur büyük acımın zırhını delin!..

Sedat UMRAN

İNSANCIL ATÖLYESİ
AYDINLANMA SEMİNERLERİ
IV. DÖNEM SEMİNER PROGRAMI
1 Ekim 2002 - 29 Haziran 2003

İnsancıl Atölyesi bir arayışın simgesidir. Bu simge, insanın durmaksızın oluşumunu, gelişimini, dönüşümünü temsil eder. Sen kendini tamamlamış biri diye algılıyorsan, İnsancıl Atölyesi'ne gelme!..

TARİHSEL SÜREÇTE MÜZİK

MADDENİN EVRİMİ VE İNSAN

EDEBİYAT

YAZARLIK

FELSEFE

ESTETİK

HAYAT DERSLERİ

Adres: İstiklal Cad. Küçük
Parmakkapı İpek Sok. Zafer Han
No.10 Kat.1 Taksim
Tel&Fax: 0212 249 80 19